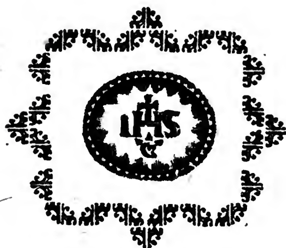
JESUS PUER
POEMA
THOMÆ CEVÆ
è Soc. JESU.

MEDIOLANI, MDCCXXXIII.

Ex Typographià Josephi Malatestæ.
Superiorum permissu.

LECTORI.

JESUM, adhuc puerum, manifestasse paulatim suam Divinitatem Nazarenis suis conterraneis, auctor est D. Athanasius *Orat.* 4. *contra Arianos*, Titus Bostrorum Episcopus, Theodoretus, D. Vincentius, atque alii: (*apud Sebast. Barrad. in Conc. Evang. lib.* 10. *c.* 15.) qui in ea ætate quandam veluti Divini Solis auroram præcessisse putant. Hanc agnitionem omnium pulcherrimam, epico poemate dignam censui. Atque ita rem disposui, ut in hunc finem cœlestis Infans ex Ægypto in patriam reduceretur; cui deinde viribus omnibus Dæmon moliri primò excidium aperto bello, mox nebulas offundere suspectæ Divinitati contenderet; eventu tamen prorsus contrario. Hinc enim Nazareni multa passi, præstigiis detectis, Divinum Puerum, cujus amore, admiratione, atque oraculis suspensi jam diu tenebantur, Deum tandem agnoscunt. Ha-

bes, Lector benevole, rudem atque informem designationem poematis; quod à personis partim humilibus, partim illustribus, à quibus res geritur, Comico-heroici naturam sumit; unde & stylus utrique formæ in unum mistæ attemperari debuit. Nec aliud mihi proposui, quàm ut amorem erga cœlestem Infantem, ejusque sanctissimam Genitricem carmine insinuarem; deformitatem, odia, atque artes Dæmonum aperirem; & Christianas virtutes allegoriis variis adumbrarem: exemplum secutus Jacobi Sannazarii, Ghelfucii, atque aliorum magni nominis vatum; præsertim verò Hieronymi Vidæ, qui jussu duorum Pontificum Leonis X., & Clementis VII. res à Christo Domino gestas inventis poeticis epicè exornavit.

CÆ-

CÆSAR FRESIA

è Societate JESU,

PRÆPOSITUS PROVINCIALIS

PROVINCIÆ MEDIOLANENSIS.

CUm Librum, cui titulus est, JESUS PUER, à Patre Thoma Ceva nostræ Societatis compositum, aliquot ejusdem Societatis Theologi, quibus commissum fuit, recognoverint, & in lucem edi posse probaverint; facultate nobis à Patre nostro Generali Thyrso Gonzalez communicata, concedimus, ut typis mandetur, si ita iis ad quos pertinet videbitur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & Sigillo Societatis nostræ munitas, dedimus. Genuæ 14. Maji 1690.

CÆSAR FRESIA.

Die 10. Decembris 1732.

REIMPRIMATUR.

F. P. T. Campana Sac. Theol. Magister, ac Commissarius S. O. Mediolani.

Dom. Crispus Par. SS. Vict., & 40. Martyrum pro Eminentiss., & Reverendiss. D. D. Cardinali Odescalco Archiep.

Gallarinus pro Excellentiss. Senatu.

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

Jonas camelarius ex Ægypto veniens, Nazareth patrium oppidum subit. Munuscula Mariæ sibi commissa, Debboræ, ac Susannæ defert. Multa de Puero JESU, & Matre narrat. Post prandium nuptiale rusticum ludi puellares celebrantur. Oritur dissidium inter Damarim, & Juditham, & miro exitu componitur.

CÆlestem Puerum canimus, quem Parthenis alma
E Phariis retulit terris, mox, impia contra
Tentamenta Erebi, primi genitoris in hortos
Sustulit aërio in curru, rursumque revexit
In patrios colles; donec, vi turbinis atri
Amissum Solymis, improvisòque receptum
Nazarei agnovere Deum, Tu, candida Mater;
Visa mihi in somnis, inter confinia noctis
Auroræq; comam niveis conspersa hyacinthis;
Tuque, Infans, pariter pulchræ Genitricis in ulnis
Visus adesse, rubro sublucens candidus ostro;
Vos adeò gemini este duces, cursumq; docete
Per loca nunc primùm Latiis peragrata Camœnis.
O decus Austriacæ Gentis, cui subditus Ister
Thracibus ereptas centum prælabitur arces
Pannoniâ in magnâ, teneris Mavortius annis.
Jam nunc ære puer gaudens, & pulvere campi,

AUSTRIADÆ JOSEPH, si qua est via libera musis,
Si quid ab hoste vacat, sacri inter tympana Martis,
Et raucos lituos, nostri quoq; murmura plectri
Excipe, & invicti Genitoris plausibus adde.
Hic quoq; bellum ingens, horrendaq; classica, utrinq;
Instructas acies campi, totumque videbis
Conjurare Erebũ, atq; omnem descendere Olympũ.
Quin & sacrilegus conjuncto fœdere prædo,
Fraudibus, insidiisq; potens, seducere frustra
Contendet populos, ausus sese addere Diti;
Mentitamq; Deum, falsumq; imponere numen.
Unde egressa adeò series intexta supernis
Deliciis divûm, bellisq; alterna, beato
Eventu clausa, incipiam. Jam tempore longo
Orba suo infelix sole, obscurisq; relicta
In tenebris, luctu squalens mœrebat Idume.
Nec tantum rapto tenera olim sponsa marito
Indoluit; nec tot lacrymas, tot tædia, tales
Pertulit ægra parens noctes, cui funere acerbo
Dilectum ante alios rapuit mors invida natum;
Nec dolor est ullus, nec tantus fletus amantum,
Quos procul avulsos terra, aut mare separat ingens:
Quantus erat, Divâ, Pueroq; absentibus, inter
Nazaridas mœror: profugâ cum Virgine quippe
Visus abire omnis risus, decor, atq; juventa,
Nec miseris reditura unquam tam dia voluptas.
Fons erat in medio pagi, quò sæpe solebat,
Lotrices inter reliquas, pulcherrima matrum
Panniculos Pueri vitreo torquere fluento,
Mox herbâ in viridi puras distendere ad auras:
Huc variis dives plumis peregrina volucris,
Purpureâ cervice, & versicoloribus alis,
Venerat è Nilo, parvoq; assueverat amni;
Frondosæq; sibi tectum delegerat inter

Aë-

Aërios ramos, & opacæ umbracula fagi.
Illa igitur, quoties herboso in margine matres
Constiterant, propiùs volitare, & dicere quiddam
Velle videbatur. Quin, flavo ubi vertice longos
Siccabant crines per eburnea colla fluentes,
Ad solem, viridi in clivo de more puellæ,
Illa super secura humeros, supraq; volabat
Distentos funes, quasi dicere nuncius ales
Virginibus vellet: Vidi quam fletis ademptam;
Vivit adhuc, vobisq; fero fausta omina cantu:
Carmina sed volucris non intellecta canebat.
Has inter curas jam tertius ibat aprili
Florifer annus, &, exactâ post frigora brumâ,
Vitiferi colles, atq; herbida prata juventam
Induerant, floresq; novos, nova germina valles:
Cùm demum, ut visum superis, e rure Canopi
Nazareus Jonas, Solymam qui fortè camelos
Duxerat, atq; Arabum merces, ut vere quotannis
Sueverat, in patrium divertit mulio pagum
Nuncius incolumis Pueri, sanctæq; Parentis,
Visus ab æthereis descendere sedibus, ipsam
Visus & auroram, miserisq; reducere solem.
Nam læta ante alias mensis Neomenia primi
Fortè recurrebat, viridiq; in gramine pagi
Turba soluta operum, calamis, conisque salignis;
Et cursu, ludisq; aliis intenta vacabat.
Cùm strepitus inter puerorum, & gaudia ruris
Ecce aderat multo respersus pulvere vector,
Vespere jam sero; cui conterranea pubes
Protinus occurrit clangoribus undiq; lætis,
Obsessumq; tenet: Quæ sors, quæ prospera cæli
Vis tulerit, quò, atq; unde rogant: centum, heu, procul annos
Absentem patriâ, oblitumve queruntur. At ille

Nunc hos, nunc illos veteres complexus amicos,
Adsum, inquit, Memphi digressus, longa viarum
Post spatia, & soles terdenos; vosq; salutant
Et Maria, & Joseph, & pulcher Jesulus; omnes
Quos liqui incolumes, & quorum læta reporto
Nuncia. Ad hæc festus sublatus ad æthera clamor,
Arrectiq; animi, vulgatusque illico rumor:
O age, dic, hospes, seriemq; ab origine pande;
Quid Phariâ regione struit pater? ecqua relictæ
Cura domus? quantùm miseré expectantibus usq;
Restat adhuc? Fesso nunc parcite; fusiùs, inquit,
Cras, ubi per noctem sopor instauraverit artus,
Cuncta tenarrabo. Sed non turba anxia matrum
Ferre moram, similesq; rubis, ederæque tenaci,
Vestibus apprensum, votis, precibusq; fatigant
Circunfusæ omnes: siquidem retinere furentes
Lætitiâ, & differre avidis libamina prima
Quis poterat? Tonitru interea ter cærula nubes
Insonuit læto; mox optatissimus imber,
Quem dudum campi sitiebant, murmure leni
Labitur, insequiturq; ater rupto æthere nimbus:
Ocyùs hàc illàc profugi, cogente procellâ,
Quà via, quà propior domus, & quà densior arbos,
Corbibus in caput injectis, tectiq; galeris,
Quos cuiq; ingenium tulerat, succedere tectis
Agricolæ, & clausis nimbos arcere fenestris.
Atq; ita congressum pluvia, & nox atra diremit.
Ast ubi deterso penitus nitidissima eoo,
Mane aurora algens humili de colle refulsit,
Convenere senem Susanna & Debbora primæ,
Queis Maria ante alias primis assueverat annis,
Bimula adhuc, utriq; olim, discrimine parvo
Areolæ, junctis laribus contermina tecto.
Huic illa intextum velamen miserat, illi

Niliacam zonam; & gnatis quoq; Diva gemellis,
Utriusq; memor, cerâ de candidâ eburnum
Addiderat dono pupum cum crinibus aureis,
Vellere compositum niveo; & de vellere eodem
Candidiorem ebore & cycnis adjunxerat agnum:
Has senior merces ubi protulit, inter odora
Cinnama quas secum convexerat, Hoc tibi velum,
Susanna; hanc, inquit, Phariam tibi, Debbora, pallam;
Atque hæc Benoni, hæc Vasthi munuscula ferre
Commisit Maria, inque sui vos pignus amoris
Ista tenere rogat: veniam simul usque precatur
Si non plura, exul nempe & paupercula, donat.
Obstupuere ambæ percussæ, & multa volentes
Dicere, non illas lacrymæ, gemitusque sinebant:
Mirantur, versantque manu tenuissima lina,
Vixque audent digitis contingere cerea summis
Munera, nec cessant alternis reddere grates.
Jamque aliæ interea matres, nuptæque, nurusq;
Longæviq; senes aderant, confertaq; pubes
Plurima; perq; manus ibat mirabile textum,
Rimanturq; opus,atque aditu speculantur ab omni,
Et varia in luce observant, & cuncta tuendo
Expleri nequeunt oculi: Atque an pinxerit ipsa
Mater acu illa Arabum folia, atq; ubi fila reperta
Tam varia, & vivus color ille an flos amaranthi,
An cerasi, an citri; super omnia cereus ille
Quem roseis labris, quem reddat pupulus ore,
Lis erat, & strepitu vario sententia discors,
Vectoremq; adeunt, importunæq; lacessunt,
Passeribus similes, ingenti murmure cùm se
Vepribus atque ebulis æstivo vespere condunt.
Hæc inter Jonas narrabat mira seorsum
Longævæ Thamari, atq; aliis: Utque ordo ferebat

Et rerum series, ad casum fortè volucris
Venerat, abstrusam trunco quam rite colebant
Silvicolæ Ægypti; puerique adventus eandem
Egerat ad stygias umbras. Audite, puellæ,
Vos quoq;, ait Zelphe; & muliebrem voce susurrum
Increpuit Jesse ruris pater. Incipe quæso,
Inquit Abra, historiam rursum miræ arboris, unde
Penniger ille ater depulsus; penniger, inquam,
Ille latens ramis vetus incola. Sic ait, atque
Sedibus in junceis matres, arcisque salignis
Consedere alii, fecitque silentia rursum
Bersabæa manu: tum sic bonus institor. Arbor,
Dicebam, est ingens prope Memphim, ipsique coæva,
Ut perhibent, Orbi, inque auras altissima visu
Tollitur: immanem truncum vix brachia circùm
Ducta queant novies passis complectier ulnis.
Huic horrens inerat bubo, agrestemque putabat
Gens ignara Deum: dubiis hinc omina rebus
Poscere, perfusasque mero cum lacte solebant
Porgere primitias frugum, solemnia dona.
Fortè dies aderat, quà simplex turba quotannis,
Ad liquidum fontem, fatalis cui super arbor
Imminet, exercet ludos; epulisque peractis,
Frondosi nemoris velatus tempora circùm
Deciduis foliis, responsa expectat aruspex,
At non è ramis, ut pridem, audirier ales
Incola, nec precibus, nec donis flectier ullis.
Adduxere nigrum mactandum rite juvencum,
Instaurantque epulas. Tum verò emissus ab orno
Feralis gemitus, voxque exaudita per auras:
Me puer Hebræus, cui tellus, abstraque subsunt
Imperio, huc veniens migrare in Tartara cogit.
Diriguere metu, & circùm tremere omnia visa;
Mox nido prodire niger vapor, inde repentè

Tar-

Tartareus volucer coram se sustulit alis
Horrendus visu. Ter pennis circuit atris
Antiquam sedem; ter summis sidere ramis
Conatus, racuo ter cum stridore relapsus:
Inde fugit, sequiturque fugam fœdissimus imber
Grandine commixtus; tum glebæ, & grandia saxa
Conjecta in pateras, revolutaque pocula mensis:
Illico diffugiunt, metus & pavor omnia turbant,
Solemnesque dapes, infectaque sacra relinquunt.
Substitit hîc senior paulùm, interfataq; Dina est;
Quis puer ille autem, stygius quem dixerat ales?
Nunc sequar (hospes ait) siccis permittite labris,
(Nam crudis cæpis vos aspera faucibus hæsit)
Tantisper liquido verba irrorare lyæo.
Sic ait, appositoque mero, ut gens prisca solebat,
Implevit pateram, manibusque utrinque prehensam
(Quod felix, socii, faustumque sit omnibus) hausit;
Bisque interrupit synceris laudibus haustum,
Inversaque manu barbam, atque ora hispida ter sit
Adjecere animos rursum: sic ille secutus.
Ecce autem, postquam bis tertia fulserat Eos,
Ecce, inquam, Jessea Parens complexa puellum
Intortum pannis, deserta per avia parvum,
Ferre videbatur tenera inter brachia solem;
Bisgemini anteibant juvenes, atque alter eunti
Signat iter, prensasque manu regit alter habenas;
Æstus erat, medioque dies altissima Olympo,
Et lassus senior conjux deponere in herbâ
Jamdudum optabat fessum latus, ægraque membra;
Atque oculis circùm lustrabat, sicubi rivus,
Aut usquam tecta ulla forent: Cùm rustica fortè
Filia messoris veniens de rure puella
Monstravit fontem, & prope fontem umbracula densa

Ar-

Arboris (hæc erit illa arbor, quam diximus) atque hîc
Sarcinulas posuit pater, atque è margine pronâ
Cervice (hausit aquã gelidam; &, quà purior algens
Manabat similis vitro liquidissimus amnis,
Fagineam implevit scutulam, uxorique sedenti,
Optantique tulit; consuetos scilicet haustus,
Queis, exosa merum, teneris assuevit ab annis.
Interea fessi dum puri ad murmura fontis
Respirant paulùm, dum lenia frigora captant;
Ex improviso (dictu mirabile!) mota
Inclinari arbos à tergo, & flectere summa
Culmina, detortis invertens brachia truncis:
Quod simul ac sensit, (nam pronis frondibus ipsos
Jam Mariæ attigerat crines, & mollia colla)
Extimuit subitò, pressitque ad pectora natum;
Conversisque repentè oculis suspexit opaci
Obsequium nemoris, stupuitque tenerrima mater.
Nec satis. E curvis ramis nata illicò poma
Sponte cadunt, pars ante pedes, pars gramen in altum,
Pars in stagna; sinusq; inter, gremiumq; resultant.
Ipsa manu dein casta parens acclinis ad undam
Fasciolas pueri lavit, traxitque salubrem
Contactu ex illo vim postea vitreus amnis,
Unde sacro tacti igne bibunt, ægrique cameli,
Et læsi jaculis abstergunt vulnera cervi.
Hæc mihi narrabat Joseph: namque ipsa roganti,
Quò fugiat, pudibunda parens tegit omnia risu.
*O quæ mira, hospes, memoras! Quò deinde puella,
Quò gressus peregrina tulit? namque abdita prorsus
Nunquam aliàs audita refers. *Procul, inquit Jonas,
Excepit Memphis, Memphis cui mœnia centum
Circùm

*Asteriscus * denotat interlocutores varios.*

Circùm errant stadiis, æratis undique portis
Pervia, pensilibusque hortis, & turribus, inter
Niliacas urbes, terris celeberrima eois.
Hîc verò exulibus nostris conducta prope amnem
Ædicula extra urbem lætissima; namque fenestris
E geminis Nilum, supraque infraque meantes
Prospiciunt toto amne rates, solatia fessæ
Interdum nuptæ, quæ sola, & cognita paucis
Interiora domus servat. * Sed quis labor olli?
Quo vitam infelix tolerat tot saucia curis?
* Nempe manu industri, digitisque intenta laborat,
Pingit acu, pictasque stupet vicinia telas.
Hæc chlamys, hoc peplum Mariæ labor est; puer iste
Cereus ejusdem pariter labor. * Hinc, Berenice,
Teque, tuosque potes Phrygios abscondere flores;
Aspice quos flores pingit Jessæja. * Jam quid
De puero JESU narras? grandiusculus ille
Creverit, æquævo venturus namque december
Quartam hyemem Benoni addet: quid jam ille tenellis
Incipit enodare labris? quæ gratia dictis?
* Quid senior conjux? ecquando in patria tecta
(Nam quid adhuc metuit?) gnatum, uxoremque reducet?
Hîc bonus illacrymans hospes plorantia tersit
Ora oculosque, manusque ad sydera sustulit ambas;
Delicium nostrum puer ille est, ipsaque mater
Transtulit è gremio sæpe in mea brachia, sed non
Oscula ferre genis potui unquam, nam sacer obstat
Continuò pavor, & pulchri reverentia vultus.
Ille mihi curas vultu aspectuque serenat.
O belli crines! o labra corallina! Vellem
Audires, Susanna, semel cum matre loquentem:
Audivi ipse semel, nec possum audita referre.

* Certè

* Certè aliquid plusquam mortale est ille puellus;
Et dixi toties, Maria, hic puer, hic tuus infans
Non est quem cæcum vulgùs putat esse: fatere,
Altior est illi quam sit mortalis origo,
Tuque hæc mira siles, sed & ipsa silentia nosco.
Tum pater: Audite hoc, Memphi quod nuper in horto
Contigit, & nostris sit meta hæc ultima dictis.
Venerat alma parens Phariæ molitricis in ædes,
Hortus ubi exiguus fuerat; sed, frigore nondum
Exacto, nec dum rupto se prodere primùm
Folliculo, quos fagineis servabat in urnis,
Audebant flores, colocasia pleraque pictæ
Hesperides, nasturcia fera, rosæque Damasci.
Illa tamen puero optanti decerpserat unum,
Cui calycis scissi è rimâ jam coccina vestis
Exibat distincta croco. Pulcherrimus infans
Ut tenuit, risit paulùm: (mirabile dictu!)
Flosculus ipse etiam risit, nexusque virentes
Rupit, & explicuit se se: exemplumque secuta
Cætera turba etiam pictis caput extulit urnis.
At cæpæ quotquot fuerant, atque allia in horto
Continuò traxere luem, morboque peremptis
Successere alii frutices; flosque aureus inter
Purpureos reliquos, cui crux, & tristia quædam
Symbola, malleoli in foliis, & virgea flagra.
Talia narrabat, cunctis mirantibus, hospes:
Nec finis fandi, tot millia poscere rerum
Instat adhuc denso circumfusa agmine turba,
Effugiumq; vetant. * Satis est: permittite jàm nunc
Ut pagum, & patrios agros, atque arua revisam,
Namq; diu hunc haustum puri ætheris exul anhelo.
Sic ait, atque iterum in pateram reliqua amphora versa est,

Liba-

Libavitque merum pleno tibi, Partheni, vitro.
Inde domo egressus circùm ibat florida rura,
Vitiferos laudans colles, auramque salubrem.
Donec longævi ventum est Simeonis in hortum;
Nupta ubi Bethlæo juveni pulcherrima Elisa
Traxerat agrestem festa ad convivia turbam.
Mensa ibi structa ingens sub opaco tegmine lauri;
Impositæque super lances, metretaque nigro
Stannea plena mero, & similis Phario obelisco
Caseus in medio, atque anates, fumantiaque exta;
Convivæque boni circùm, puerique, operæque,
Messoresque, viri, nuptæ, innuptæque puellæ.
In medio Jonas pater in cathedrâ abjegnâ,
Thoraca exutus, geminos interque molossos
Jura dabat. Non hìc famuli, nec inutile pondus
Argenti, & vanæ lites cui debita primùm
Ante dapes manibus lympha, & subsellia circùm
Bellum importunum qui primâ in sede locandus,
Quive locus princeps; nec dignior expectandus
Qui bibat ante alios, totque inter fercula tricæ,
Juscula, pulticulæ, pastilli, & glutina rerum:
Sed quales natura dapes creat, atque labore
Empta fames, vultusque boni, & super omnia curis
Libera mens, quâ pauperiem clementia Divûm
Temperat, humanis ex æquo provida rebus.
Talibus ergo diem solemnem turba trahebat.
Intereà Virgo, & Phariâ regione Puellus,
Absentes quamvis, disiunctique æthere longè,
Gaudia syncera, atque animos, atque otia pagi,
Læta vident: utque alma suum tunc fortè gerebat
Infantem gremio complexa; utque ambo vicissim
Muneribus super, & dictis, atque hospite Jonâ
Plurima contulerant, sic Parthenis ore locuta:
Alme Puer (paulùmque metu, non ausa fateri,
Con-

Continuit se: mox iterum, formidine pulsâ,
Institit) alme Puer, tua si mihi certa voluntas,
Pulchrum aliquid nostris hodie permittere, si fas;
Agricolis inter solatia rustica vellem;
Idque rogo, & meruere boni. Jam tempore longo
Quæ miseros, nobis absentibus, ægra fatiget
Cura, laborque vides. Quid si manifestus uterque
Lætitiæ & ludo intentis, dum gaudia fervent,
(Idque potes nutu) coram improvisus adesset?
Quæ tibi mens? quid ais, pulcherrime? dixerat. Olli
Dius amor (quid enim matri neget?) ardua quamvis
Illa quidem, atque insueta poposcerat, ore sereno
Annuit: atque diem festum, & convivia ruris
Claudere successu libuit genialia miro.
Assensit cœlo Genitor quoque summus ab alto,
Altiùs hinc orsus quæ post memoranda canemus:
Inventusque modus, condictaque tempora, lusus
Agrestes inter, sero post prandia sole:
Tantus amor patriæ, atque absente in Virgine cura.
Jam virides ergo platani majoribus umbris
Undique opacarant hortum: tres circiter horæ
Restabant solis, fusique hinc inde per herbam,
Aggestasque trabes super, & sub vitibus altis
Agricolæ pransi jam dudum tædia ventris
Distenti inter se vario sermone levabant.
Cùm senior juvenes lentos in terga jacentes
Increpuit dictis pater Ammon: Oh quid inertes,
Ceu pasti saturique boves in stramine fusi,
Tandiu, ait, segnes horas consumitis? io!
Macti animis, pueri, detersâ oscedine; ludo,
Dum vacat, hoc reliquum traducite; surge age, Laban,
Surge, Joas piger, heus! ohe! Simul Abra puellas

Parte

Parte alia hortari,atq;omnem undiq; cogere pubem
Nomine quamq; vocans; Esther, Sulamitis, Elisa,
Ad ludum: ludo pulcherrima præmia victrix,
Quæ socias cursu valeat prævertere, habebit.
Continuò succensi animi, atque arrecta juventus
Convenere omnes. Tumulo Susanna virenti
Explicuit manibus velum, quod miserat alma
Parthenis, hesternum munus. Quæ vicerit, inquit,
Hoc Mariæ peplo cingat sibi tempora, sed dein
Restituat post tres soles memor, atque rosarum
Dona dabo innexam philyrâ violisque coronam.
Inde alium, juvenes, ludum celebrabitis; ipse
Præmia, ait Jonas, victori pocula servo,
Pocula plena mero. Præcedite rite, puellæ.
His dictis festus sublatus clamor ad auras,
Injectusque alacer furor, & nova gaudia cunctis.
Pratum erat, & salices inter longissima visu
Semita utrinque virens, longèque erecta sub auras
Sylvestris morus, cui quæ prior oscula ferret,
Atque manu viridem ramum divelleret, illa,
(Sic statuunt) roseum sertum,& velamen haberet.
Ergo, locis pariter captis, Alphæus utrisque
Percussis manibus signum dedit. Ilicet omnes
Effugiunt nimbo similes, studiisque juventus
Instigat variis: Urge vestigia, Rachel,
Te Damaris propior jam jam tenet: Hei mihi!
rhamnus
Vestibus implicitus:Zambrim fuge,Dina,sequentem;
Perge alacris Juditha prior. Sonat undique læto
Circumjectus ager strepitu, vocesque per auras
Congeminat nemorosa echo. Verùm omnia pastor,
Pastor amans Nimphæ, nimiâque cupidine flagrans
Turbavit Daniel. Hic primo in flore inventæ
Juditham sibi promissam, quâ pulchrior ulla

Non

Non erat æquali in cœtu, præcedere cursu
Ardebat; studiisque, & nisu corporis omni
Incumbens, votis, oculisque impellere euntem
Instabat: sed postquam ultra perducere posse
Non aliter videt; heu! Damari nil tale timenti,
Heu lassæ, quæ jam metam prope anhela tenebat;
Vicino è rivo faciem, vestemque, capillosque
Irroravit aquâ, & festum maculavit amictum,
Reticulumque, & syrma novum, calceosque nivales.
Illa furens animis sorbum, quod fortè gerebat,
Conjicit in tergum fugientis, plurima frustra
Vociferans, oneratque probris, & fuste reperto
Nequicquam insequitur: dumq; iras luctibus explet
Femineis; raptum interea Juditha redibat
Ostentans manibus ramum. Non liber habenis,
Effusisque jubis tanto redit impete victor
E stadio Massylus equus, non Parthica arundo;
Ut campos fugiens niveis quatit illa cothurnis,
Crinibus in ventum sparsis. Sed virgo secuta
Æmula par zephyris, & denique crine prehensam;
Injectáq; utráq; manu tenet, atque virentes
Mulcta reluctanti frondes rapit; inde citato
Ipsa prior cursu redit, & sibi debita dona
In medio cœtu exclamat, sparsique recentes
Deplorat maculas rivi. Sed & altera plorans
Sublatum repetit ramum, atque humeralia scissa;
Et laceras queritur vittas: atq; hinc pater Ammon,
Inde utramque bonus dictis compescere Jonas.
Quin & ridiculus Nabal se gutture pingui
Arbiter in medio statuit; quem plurima stantem,
Quà peponi agresti par struma excreverat ingens,
Ambabus Damaris repulit facto impete palmis.
Labitur ille putre in stagnum resupinus, ut ipso
Margine constiterat propior. Risere cadentem,

Nec

Nec sese tenuit Juditha, nec altera, cœno
Ut videre atro emergentem, quem excita circùm
Turba canum insequitur lutulentum, &, quà fugit ;
anser,
Atque anates raucis quatiunt clangoribus alas :
Hinc paulùm sopiti ignes, & fractior ira :
Mitior hinc animis furor, & pax deinde secuta :
Concordes junxere manus, & fœdere justo
Res ita composita, ut vitrix Juditha referret
Præmia : sed mœstæ Damari promisit in aurem
Debbora partheniam chlamydem solatia victæ.
Sed non hic finis. Lis altera deinde secuta,
Inque repentinum subitò versa omnia luctum.
Stabant intentæ matres, & virginis unâ
Circùm omnes texto cingebant tempora flore.
Illa acubus fixis accommodat; altera subtus
Virgineum peplum nodo implicat; altera flavos
Educit crines; hæc denique corrigit omnia,
Atque aliter crines, & velum, & serta reponit
Florea : nec finis tricis muliebribus. Ast heu!
Heu Daniel miser! immeritæ qui præmia nuper
Abstuleras Damari! Nunc sacro denique velo
Clausa, inter veluti nimbos argentea luna,
Ut stetit in medio tua Judith compta amaranthis ;
Et vernis redimita rosis; heu non tua Judith
Ampliùs, heu sponsum, thalamosq; aversa repentè ;
Et tedas exosa fugit, pactosque hymenæos;
Conjugiumque palàm, & veteres detrectat amores.
Necquicquam mater, nequicquam cætera turba,
Atque avia, atque soror dictis lenire furentem :
O gnata, o miseræ dolor, & spes vana parentis!
Unde odia? unde iræ? subitæque insania mentis?
Ipse amens pastor flens, atque in genua volutus
Crimina scitari lacrymas, veniamque precari.

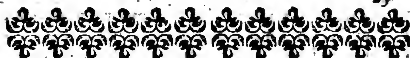
Aspera sed virgo, dictis haud mollibus, alto
Abnuit ore minax; quantumque miserrimus ille
Obsequiis ambit; tantum illa ferociùs arcet.
Dein versa ad matrem, Thalami jam desere curas
Hinc, ait, o genitrix, lacrymisque absiste precari;
Nam mihi Carmeli sacra inter culmina florem
Virgineum, atque ævi illæsum servare pudorem
Est votum: hanc certam injiciunt mihi sydera mentem.
Tum verò infelix sponsus quatiens pede terram
Et scissâ endromide,& chlamyde,abjectoque galero
Ingratam, immemorem,infidam,agrestemq; vocare
Præmia cui ludo victæ nil tale merenti
Heu demens tulerat: nunc donis nempe superba
Promissos fugit illa toros. Furit improbus irâ,
Et, nisi vi teneant conantem solvere capta
Brachia, fortè ruat præceps moriturus in amnem
Aut sanctum properet manibus rescindere textum
Tantus agit cæcam furor & vesania mentem.
At non passa diu tristes mitissima Mater,
Nec donis turbare suis solatia ruris.
Audiat hæc, exosa domum, siqua innuba virgo
Nubere cælesti sponso velit: audiat illa
Cui thalamo felix, cui sese obstringat amanti.
Fortè in secessu viridi, dum talia fervent,
Tres pueri, summo speculati in vertice nidum
Luscinia appensum ramis, quà carpinus ingens
Floruerat, jactis glebis saxisque per auras,
Dejicere instabant; parvis tamen irritus omnia
Jamdudum conatus erat: Cùm visa repentè
E latebris sylvæ ante oculos pulcherrima imago;
Incessu prorsus, gestuque, habituque MARIA.
Illa erat, illa manu Puerum de more trahebat;
Seu visa in speciem tantùm, seu vecta per auras,
(Quid

(Quidquid id eſt) medio coram nitidiſſima luco
Subſtitit, arridenſque ſuo de more locuta,
O pueri, teneros haud fas convellere nidos,
Atque ſuos matri per vim ſubducere fœtus,
Quos illa inſtruit ad cantus; nam deinde ſolutis
Illi etiam linguis, cantu nemora avia mulcent:
Huc, ait; & poſitis ſaxis accedere coram
Improbulos, cœnoque manus abſtergere juſſit;
Eduxitque ſinu tria perſica, & oſcula rite
Ferre priùs manibus docuit; primumque Manaſſi;
Tum Jonathæ, Phineique dedit: dein jam fugientes
Acceptis donis, cupidos oſtendere, rurſum
Ad ſeſe revocat, prohibenſque ea lædere morſu,
Ferre intacta jubet: Veſtris & matribus, inquit,
Si vos forte rogent, Maria hæc Jeſſeïa nobis,
Dicite, dona dedit; gravibus jàm libera curis
Huc reditura brevi. Memores hoc deindè tenete:
Dicite Juditham mihi ſervent, quam meus Infans
Vult caſtis thalamis jam nunc ſibi nubere Jeſus.
Audiſtis? Juditha meo deſponſa Puello eſt:
Hic meus, hanc, inquam, ſibi nuptam deſtinat Infans
Sic inſtat, nomenque iterum, & mandata repoſcit,
Ut memores ſervent, recitentque fideliter omnia;
Et bleſas voces, ſemeſaque dicta reformat.
Tantaque ſimplicitas erat, ut jam ferre docentem
Præcupidi haud poſſent: Ite ocyùs, ite, puelli.
Ocyùs exiguos per culta virentia greſſus
Accelerant læti; procul & clamoribus altis
Dona manu oſtĕrant: Maria hęc pulcherrima donat:
Miranteſque adeunt matres, gremiiſque reponunt,
Et Mariam quandam, haud ſibi notam, hæc pulchra dediſſe
Munera. Ubi? qualis? quænam? rogat undiq; circùm
Anxia turba. Illi veſtes deſcribere, & ora.

Et digitis monstrare locum, & promittere certos
Quamprimùm in patriam reditus; atque insuper addunt
Juditham Jesu desponsam, hanc nubere certis
Promissis Puero. Tum facta silentia linguis,
Injectusque pavor, sopitaque jurgia amantum.
Illico deproperant certatim è colle virenti
Præcipites, ducibus pueris. Ubi verò? ubi visa?
Solliciti, intentique rogant. Illi omnia circùm
Vestigare oculis: Hîc primùm objecta Manassi,
Hîc erat. Ast illic jam fons argenteus undâ
Stagnabat vitreâ; violæque, rosæque marinæ
(Sic Itali appellant albas) cernuntur in herbâ:
Illa tamen nec per salices quæsita, nec inter
Pineta, & larices, iterumque iterumque vocata
Ulli usquam responsa dabat. Viden', Ismaris, illam!
Eccilla! At subitò ex oculis evanuit: at mox
Visa iterum tiliâ super altâ: at visa refûgit.
En rursum in stagno! Rachelis sed fuit error;
Namque erat in nube, & vitreo apparebat in amne.
Nec deinde ulteriùs visa ulli. At territi agrestes,
Collectis cedris sylvestribus, atque ligustris,
Juditham Jesu desponsam rite sacrabant,
Ignari quanto se nomine tollet ad astra
Bellatrix quondam; quantùm feret ardua palmas
Juditham super antiquam; quæque inclyta rerum
Hinc series oritura ingens, Jesseïa postquam
Parthenis in patrios remigraverit alma penates;

LI.

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

Virgo ex Ægypto redux in itinere ab Angelis convivio excipitur. Patrios colles subeuntem vindemiatores longè prospiciunt. Oppidani admoniti obviam exeunt. Domi Susannæ excipitur; inde paternas ædes subit. Puero, Matri, & seni nutritio felices somni, nocturno cantu, è cælo devocantur.

Candida jam cęlo reparabat cornua Phœbe,
Spiciferamq; manũ radianti proxima soli
Erigone stellis gemmatam absconderat axe;
Cùm lætiauguriis tandem cælestibus almæ
Nazarii adventum Divæ sensere propinquum.
Scilicet hæc illis reditûs certissima signa
Discedens dederat Jonas: *Tria lilia quando*
In Mariæ speculâ niveum de cespite florem
Protulerint, cælo lunas exinde recentes
Observate, inquit; *bis tertia namque reducet*.
Lilia vernarant, bis tertia lunaque primùm
Clara inter roseas visa est argentea nubes.
Et jam Diva parens Mareotica regna relinquens,
Cælesti monitu, sævi post fata tyranni,
Cum sene, cumque suo tandem expectata Puello,
Nazareos læta in colles, atque arva redibat.
Olli puniceis interflaventibus ambit

Texta umbella comas paleis,& tempora inumbrat,
Coccina quam propiùs substringit tænia nexu :
Obliqua ex humero descendit janthina zona,
Qualem fusca genas, & multo torrida sole,
Singario veniens è pago Ægyptia mater
Ferre solet; niveos cyclas tegit ima cothurnos :
Fræna regens senior custos it prævius : ipsa
Fœmineum in morem vehitur, nigrosque capillos
In spiram tortos mundissima lina coërcent.
Sylva fuit tamarice virens, elatisque recurvis
Palmarum, torto quà scrupea calle nitentem
Exigui laticis dicebat glarea venam.
Haud procul inde Cison it campis murmure rauco,
Prætextus glaucis cannis, limoque palustri,
Læta Palæstinæ per pinguia culta volutus.
Hîc, fluvii haud procul à ripâ, sub colle virenti,
Bisdeni alati juvenes, nemus inter opacum,
Floriferam mensam secretâ in valle pararant
Parthenìdi, & nato : opportunaque tempora nacti
Ramorum è latebris læto clamore repentè
Erupere. Dolos timuit deprensa viatrix :
Extemplo : risit cælestis Pupulus : ipse
Improvisum epulum senior, distentaque in herbis
Candida lina stupet. Circumfusi undique ephebi,
Pars onere infantis longo relevare parentem,
Quadrupedis pars fræna manu prensare fugacis,
Sarcinulas servare alii : mitissima Virgo
Officiosa queri, superûm se fraude petitam,
Se circumventam; simul interiora subibat
Frondentis sylvæ, quà subterlabitur alnis
Hinc atque hinc torrens. Illic gratissima lassis
Parta quies paulùm, & viridi mora dulcis in umbrâ.
Crinibus alludunt Zephyri, strepit undique pennis
Pictarum volucrum festus chorus, anthusi, alaudæ,
Ar-

Ardeolæque, canariniquc. At rite ministri
Dant manibus lymphas: alii mantilia tonsis
Expediunt villis: alii cerealia liba,
Mora, oleasque ferunt. Magno priùs alma Parenti
Attollens oculos, purasque ad sydera palmas
Libabat Regina dapes; quas ordine pulchro,
In niveo alabastrite, inspersis amarant his,
Effusisque crocis, adianto, & amaraco odoro,
Imponunt famuli, lac pressum, cerea pruna,
Et mella, atque suis adopertas frondibus uvas.
Hæc cernens limis oculis teterrimus Orci
Rumpitur invidiâ genius malus. Inter amœnæ
Anfractus vallis, procul observarat euntes
Jampridem, scopulos circùm,& juga celsa pererrans
Capripedi Satyro similis: nunc anxius amens
Circùm ibat nemus: ut mensam qui olfecit herilem
Villosus canis, at metuens oleagina tergo
Verbera, stratus lumi lances patinasque tuetur,
Hinc atque hinc motâ fallens jejunia caudâ:
Haud aliter Stygius lustrabat singula gurges,
Exertans oculos, nunc hàc, nunc pervagus illàc.
At circùm erranti, & per ramos cuncta tuenti,
A tergo alatus fidicen, cornu inter utrumque
Barbiton infregit medium, quod fortè gerebat:
Nam tibi quò, petulans, aditus? ten', lurida pestis,
Huc inferre? Apage hinc citiùs, procul, heluo.
Vento
Ocyor ille fugâ pedibus quatit arva bisulcis,
Tuta petens; summi scandentemque ardua montis
Cernere erat pavidum, celsâ de rupe tuentem,
Atque utraque manu plagam cervice tegentem.
Inde iter ingressi accelerant. Strepit ęthere aperto
Læta phalanx, pennisq; supervolat, arvaq; inumbrat.
Pars florum manibus plenis effundere nimbos

Virginis alba ſuper velamina : pars pedes ire :
Ille equitat croceas nubes, hæc cruribus exit
E mediis nebulis, hic ſummis prominet alis ;
Mille alii variis nectuntur in aëre nodis.
Sic peregrè incedens patriis pulcherrima campis
Virgo propinquabat, vultu allatura beato
Solem improviſum, inſperataque gaudia ruri.

Tempus erat, quo læta novo gens munere terræ,
Grandinis,atque Auſtri immunem, illæſumq;pruinâ
Autumnum plauſtris, & ſera legumina vectant
Frugiferis è vinetis in ruſtica tecta.
Jamque fere medio octobri vindemia circùm
Exacta in campis fuerat : reſtabat apricus
Azariæ collis, quò ſe gens ruſtica bennis
Atque uncis tulerat cultris, confertaque paſſim
Vimina erant nigris uvis : ſonat omnis agreſti
Lætitiâ & cantu clivus. Cùm raucus arator
Auditus procul è ſulcis intendere vocem
Ingentem, & monſtrare manu quiddam eminus ;
Heus o !
Vos, inquit, Mariæ redeunti occurrite ; namq; hic
Bos cornu petit, & nequeo diſcedere. Sed vox
Eminus audiri haud poterat ; fruſtraque per auras
Itque reditque idem venoſo è gutture clamor.
At Jerichunta emenſa oculis latè undique campos,
Atque arcens manibus phœbeja ſpicula utriſque,
Per callem exiguum, vix, multo in lumine ſolis,
Agnovit reduces, intentoque indice matri
Monſtravit Zebidæ, hæc Myriæ atque Orphæ,
Orphaque Oſiæ,
Atque hic Romeliæ, hæc Liæ. Sed non tamen illam
Credere vult Jonathas : Illa eſt, illa, inquit Eliſa,
Quam te ego præſentem video. * Quo pignore certas ?

* Quo

* Quo tu cunque velis; signabatque indice certo;
Nec jam amens animo poterat, nec colle teneri;
Interea observant alii quà Sylvia monstrat,
Sylvia Idumææs inter pulcherrima Nymphas,
Intentisque oculis, & hiulcis oribus adstant.
At pueri jam præmissi, garritibus altis,
Illa est, unanimes geminant: illa, inquit arator;
E sulcis iterum clamans. Tum protinus altis
Decurrére jugis, cistis in colle relictis,
Viscatis manibus raptim ad femoralia tersis:
In corbem præceps Zabulon, in mulctra Barucchus
Prolapsi, atque agiles iterum (tanto impete oborta
Gaudia) deproperant læti. Quis murmura verò
Explicet, & voces, vultusq; , hilaremque tumultum;
Illam omnes in tecta sequi velle: at bona mater
Id vetat, & qualis vindemia quantaque, læto
Ore serena rogat; comitesque anteire volentes
Abnuit omnino. Tamen uvas rite ligatas
Et puer, & custos, & formosissima Virgo,
Quisque suas manibus gratissima dona ferebant:
Hinc iter accelerant. Mater blandita puello,
Purpurei autumni donum sibi læta poposcit.
Ille dedit, manibus sublatum munus utrisque
Ostendens. Dictu mirabile! juncta racemo
Improvisa ceres mixtis flavebat aristis,
Quale amethysto aurum nexum, insertumve pyropis.
Obstupuit genitrix: Unde hæc, unde aurea messis?
Cui Puer: Hâc olim geminâ sub fruge, cruento
Jam propior letho, instituam solemnia sacra,
Atque utroque tegam Numen mirabile velo.
Nec plura: attonitam dictis, trepidamque reliquit;
Corripuere viam, quà multo semita gyrat
Autumno dives. Dextrâ, lævâque frequentes

Juglandes, prunique, humilique ex arbore ficus,
Consertis ramis, prætexunt undique callem.
Cernuntur veteres turres, atque oppida longè,
Immensum camporum æquor, nemorumq; recessus,
Auditurque fragor torrentis, quem cava subtus
Vallis agit per semesæ declivia ripæ:
Hinc iter in patriam nemoroso tramite villam,
Quam sol purpureo devexus lumine inaurat.
At pueri interea, quos non retinere potestas
Ulla fuit, raptim celeres in tecta volarant,
Ægrè animam præ lætitiâ cursuque trahentes,
Nuncia lætitiæ pubes. Volat illico fama;
Fit clamor tectis; Mariæ evulgata propinquæ
Nomina læta sonant: strepit omnis murmure pagus.
Ad Deboram Samuel, ad Saram devolat Esther;
Contiguam Zambrim foribus Susanna vocabat;
Hæc speculâ ex altâ Sulamitim; hæc læta, fenestris
Ore exerto, Amarim: Jessæa puella, sodales,
Clamat, io! reducem jam nuncius alter & alter
Rettulit. Exoritur clamor, variæque vicissim
Scitantum voces: sed & ipsi cruribus hirtis,
Audito strepitu, lacubus qui vina premebant,
Attoniti cessant, & quæ nova gaudia poscunt,
Prodibantque rubro depicti corpora musto.
Jamque iter accelerans processerat obvia campis
Susanna, huic Judith comes ibat, pulchraque Elisa.
Nec longum in medio tempus, cùm visa per ulmos,
Perque humiles vites herboso incedere clivo,
Pomiferos inter peregrina Puerpera ramos:
Agnovere procul vestes, lacrymasque dedere:
Mox plausum ingentem tollunt, quo personat ether,
Et circumjecti colles, vallesque resultant.
Exiguum restabat iter; spatiique, quod usque
Na-

Nazareum ad pagum superest, absolvere Virgo
Vult pedes: arreptis frænis deducere asellum
Inter se pueri certant: Judithaque pulchrum
Implicitum manibus Jesum trahit: ipsa sodales,
Mirantesque inter pergit Jesseïa matres,
Respirans placidè, atque oculos per singula ducens,
Sustentatque manu vestes, quà semita aquosa est.
Sarcinulas humeris Jonathas gerit: obvia passim
Armenta occurrunt, agrestumque agmina. Jamq;
Apparent humiles muri, turresque vetusti
Oppiduli vestitæ ederis, antiquaque tecta,
Quæ procul agnoscis, Senior bone, flensque salutas;
Ipse diem nollet jam seram absolvere Phœbus
Tam citò, deque suo dolor est descendere curru,
Atque utràque manu roseos tenet axe jugales.
Ast ubi Susannæ bona Virgo evasit in ædes,
Hîc fragor, hîc strepitus, amplexus, oscula mille,
Mille hilares voces, mixtumque sine ordine discors
Undique murmur erat. Nec viso littore nautæ,
Nec genitrix nato, nec conjuge nupta recepto,
Quem bello, aut pelago extinctum decepta putarat,
Nec quidquid possunt læti sibi fingere noctu
Insomnes vates, æquare hæc gaudia possint.
O tandem post secla redux! o denique sospes
Reddita lux orbæ patriæ, expectata tot annis!
Ut formosa redis nil cælo decolor illo!
Quæ via, qui cursus, quæ sors inopina revexit?
Ecce humeris curvis octogenaria conjux
Alphæi, explicitis ulnis, edentula voces
Non intellectas labiis conatur utrisque,
Et gnatam (sic illa vocat) complexa fatigat.
En Beroë, en veniens è torcularibus Abra,
Musta recentia utràque manu lætissima portans;

Cui puer hinc Ammon, hinc Ruben vestibus hærent.
Mox Debora ascensu subit improvisa repentè,
Ingenti clamore ruens in colla; lacertis
Injectis hærens non extricabilis: ipsa
Candidior nive Cissa latrans formosa catella
Agnoscit reducem, & circùm mille implicat orbes,
Et vestes scalpit, genibusque audacula reptat.
Utque animam Debora assumpsit: Mella, inquit, in horto
(Attraxitque auram toto ore & pectore anhela)
Mella, inquam, è feris dum seligo, nuncius Helis
Te advenisse tulit, mea lux; huc protinus amens
Advolo; sed fari vix possum, namque cucurri
Præpetibus cervis, & fulminis ocyor alis.
Ut tandem amplector! Quæ sors, dulcissima rerum,
Quæ reducem fausta aura tulit? nam patria nunquam
Oppida visuram, & prorsus mutasse Canopo,
(Me miseram!) hos agros, & tecta antiqua putaram.
Ut te versicolor decet hæc Ægyptia palla!
Hiccine Niligenis cultus habitusque puellis?
Te sinito huc paulò propiorem in luce videri;
Hæc inter festus sublatus clamor ad auras,
Illatæque faces, & lux face pulchrior omni;
Namque aderat pulcher JESUS Samuelis in ulnis;
Atque unà longævus Amos, & vertice glabro
Natanaël; veteres Joseph quos inter amicos
It lacrymans; interque manus pulcherrimus Infans
Stabat, ut in mediis nivibus rosa nata decembri,
Quam circùm canæ glacies mirantur & imbres
Vernantem, nec duram hyemem, nimbosq; timentē.
Hinc Bersabæa, hinc Rachel, & Sylvia ridens,
O quæ bella humero vestis, niveique cothurni!
Quæ manus hæc nevit, quæ licia candida torsit?
Ille,

Ille, ori digito inserto, placidissimus adstat,
Nec pavet hirsutum mentum Samuelis, & horrens
Brachia circùm, semiadapertaque pectora linum.
At satis est, matres, satis est, discedere lassam
Jam finite in patrias ædes: nam tempora fando
Haud deerunt: sic Betis anus, sic Debbora dictis,
Sic jubet ori gravi Samuel; nam sistere votis,
Nec precibus potuere ullis, facibusque præibat
Juditha, inque diem (nequicquam, Diva, recusas)
Debbora jam statuit convivia festa sequentem.
Talia Virgo tulit patrio solatia ruri,
Post noctem obscuram, suspiria, votaque multa;
Mercedem luctus, primæque crepuscula lucis.
Nox ruit. In nidis volucres, in frondibus aura;
Ipsa etiam ripis stagna acclinata quierant;
Et dormire putes, pictasque in gurgite stellas
Esse quiescentis nitidissima somnia lymphæ.
Cùm levis in nimbo delapsa volucribus alis
Lætitia in terras stellato ex æthere venit:
Cui comes ille ciens animos, & pectora versans
Spiritus, (a) à capreis montanis nomen adeptus,
Ignotum Latio nomen; pictoribus ille
Interdum assistens operi, nec segniùs instans
Vatibus, ante alios Musis gratissimus hospes.
Pastor erat Didymus, qui quondam captus amore
Cælesti sese comitem sociumque puello
Addiderat Jesu. Is ventos prædicere doctus,
Quidve obitus ferrent varii, astrorumque meatus;
A strepitu procul, & turbâ, sylvestribus annos
Egerat intentus calamis, haud noxius ulli.
Felix, cui vigiles nondum prudentia curas
Attulerat veniens; quin rerum incuria, & ipsa

(a) Vulgò *Capriccio*.

Inconſtans mens, & vaga conciliarat amorem;
Huic levis, in noctem jam ſeram, Spiritus ille
Lætitiæ comes inſiluit; quo plurima ſecum
Ibat agens animis, inſueto percitus œſtro.
Namque injecta hilari mens improviſa: ſub ipſis
(Cogere ſi poſſet ſociorum plectra) feneſtris
Virginis, inſtruere ad citharam melos, atq; ſereno
Hoſpitibus feſſis cælo deducere ſomnos.
Sed quid tum poterat? quoſve importunus adiret?
Aut pulſare fores obſcurâ auderet in umbrâ?
Hæret inops animi, mentemque per omnia verſat:
Ecce autem, vario ſecum dum fluctuat æſtu,
Ecce, inquam, ſocii vates, quos entheus idem
Spiritus excierat. Citharas hic vertice eburno,
Ille lyram ex ebeno, hic ſiſtrum ſua munera quiſque
Delicias, atque agreſtum intervalla laborum,
Attulerant ſecum. Non gratior ulla voluptas,
Quàm quæ improvisò condicta acceptaque, nullis
In longum trahitur dilata ambagibus. Ergo
Unà omnes pariter per opaci compita ruris,
Quò furor immiſſus, quò mens incenſa vocabat,
Elpinus, Paſtor Ligus, Alcinduſque ſecuti,
Montanuſq; (hæc nomina erant; ſed Montius iſte
Hic Magius vulgò dicti, Paſtorius ille,
Hic Lemene) papaveribus, ſertiſque roſarum,
Et violis crinem præcincti: nec mora. Poſtquam
Ventum eſt ſtellato ſub dio ad limina nota;
Summiſſim inter ſe primùm, intentique canoras
Auribus explorant chordas, tenduntque remittunq;
Ad numeros calami certos. Cunctiſque paratis,
Dum quiſque officiis certat, primuſque recuſat
Rumpere præ reliquis nocturna ſilentia voce;
Ipſe canam, finem poſiturus, Didymus inquit:

Nam,

Nam, vereor, si fortè puer vos ille canentes
Audiat, haud unquam vigilantes claudet ocellos;
Usque adeò vestras dulce est audire camœnas.
Ipse autem, quantùm rauco modulamine possum,
Insidiatricem, venatricemque soporis
Fabellam meditor, quæ tædia, languoremque
Paulatim insinuet. Simul ergo per aëra somnos
Videritis cælo delapsos, illico nobis
Cessandum inque humiles, nullo clamore, fenestras
Cogendi bellè. Facilè est agnoscere: plumæ
Sunt humeris variæ, sunt alba papavera circùm
Tempora, populeosq; agitant sine murmure ramos
His ita compositis, per opaca silentia pastor,
Concordes inter citharas, sic ora resolvit.

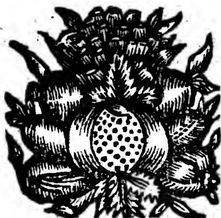
Humanus peragrabat Amor, sine viribus, æger
Jamdudum: furtim namque ille comederat horto
Aurea poma; latens quæ fortè infecerat anguis:
Optabatque miser quiddam, nec quid sibi vellet
Infelix norat; sed erant medicamina quædam,
Quæ tamen haud ullis poterat conquirere terris.
Venit ad auriferum Gangem, sed acerbiùs inde
Aucta sitis; rursumque Tago sitis altera crevit.
Sedit Erythræum ad pelagus, sed littore in ipso
Dum conchas aperit digitis, digitum una momordit,
Quem læsum intorto religabat tænia filo.
Venit & in Cypron lassus. Quid singula narro?
Nullum erat in terris ægro solamen Amori.
O miser, ignarus quæ pars tibi cognita nondum
Terrarum profugo restet! Tibi restat Idume:
Hæc regio, hoc cœlũ, hæc certam feret aura salutem.
Venit Idumæas tandem.... (subsistite paulùm;
Nam quiddam, instar avis, visũ est considere opacos
Hosce inter ramos; sopor est pulcherrimus: & mox,

Spero, alios pariter deducam in retia cantu)
Venit Idumæas tandem, inquam, fessus in oras;
Jordanemque bibit: dumque agris devius errat,
Lamentisque vias, atque auras questibus implet;
Illum mœrentem vidit pulcherrima mater,
Cœlestis pueri mater, tenuitque fugacem,
Plorantique dedit bellaria: verbaque dixit
Blanda adeò, dulcesque minas adjecit, ut ille
Captivum dederit sese; subiitque penates,
Assuevitque puer lacti, mellique; nec auro
Sortem hanc, nec gemmâ quavis, pretiove dedisset.
Hìc æger passus curam est, hìc jungere utrasque
Edidicit palmas, ad solem versus eoum,
Curvatis genibus supplex; hîc denique lentâ
Sensim convaluit febri... (subsiste rursum;
Nam tecto insedit, ni fallor, penniger alter
Somnus; at exiguus latet, & vix prominet alis
Undique stellatis: superest nunc tertius; at mox
In viscum veniet) febri, inquam, denique lentâ
Sensim convaluit: sed quàm brevis, ah! fuit ista
Parta salus, miserande puer, mox, heu! moriturus
(Aspera nam sic fata volunt) moriturus acerbo
Funere. Namque aderat sub eodem paupere tecto
Alter Amor, sed cœlestis, sed natus olympo;
Terrestremque illum dedignabatur eodem
Sub lare, quippe levem, cui vox, cui mellea tantùm
Vis inerat verbis, sed nullæ in corpore vires.
Ergo aliquando miser fando dum plurima jactat,
Ut solet, atque alium vocat in certamina demens,
Seu lusus, seu lucta fuit, (quidquid fuit) ictu
Stratus humi cecidit; nec profuit illico vitam
Poscere, nec cubito, manibusque avertere vulnus;
Vulnus atrox, lethale imo sub pectore fixum est,
Nec

Nec lacrymæ, gemitusve ulli valuere precantis.
Saucius ergo, ægrèque trahens vestigia, tecto
Successit, jacuitque toro; sed amabilis illa
Plaga erat, atque adeo dulcis, ut ferre medelam
Nollet, nec rivos calidi retinere cruoris,
Nec fomenta pati: donec cum sanguine vires
Paulatim exanimes abiere, exhaustaque vita est.
Ah puer! ah! jaculis quis te concurrere, demens,
Talibus incautum traxit non viribus æquis?
Accipe nunc, quæ non sentis, solatia mortis.
Nam pulchram ut vidit faciem, & fera vulnera victor,
Effudit lacrymas, implevitque astra querelis,
Incubuitque super, dixitque tenerrima verba.
Dumque sinu toto fovet, & dum brachia collo
Injicit, atque arctis, tenerisque amplexibus hæret;
Tam validè exanimem pressit, sic membra lacertis
Frigida strinxit, ut è geminis amor unus & idem
Extiterit pueris. Sic terris irrequietum,
Humanis rebus lassum, miserèque vagantem,
Diva, trahis nostrum mirâ dulcedine amorem;
Ægrum quem reficis blandè; mox viribus auctus,
Paulatim exuitur terrenis sensibus: inde
Evadit cœlestis amor. Jam ponite plectra:
Fabellam cecini, nec fas producere carmen.
Nam, bene si video in tenebris, tandem ultimus axe
Labitur ecce sopor nitidis argenteus alis.
Jamque omnes gradiuntur humo; jam tecta volatu
Sacrâ petunt: jamque ille Senis frontem insilit; alter
Plumiferis digitis tibi, Pupe, resignat ocellos:
Ille utrâque manu furtim nivea ora Parenti
Obtegit à tergo. Tranquilla silentia, labris
Admoto digito, subeunt: Genii nocturnas
Lampadas extinxere omnes: tuque humida velo

Nox

Nox super extento procul hinc discedere mandas:
Namque horæ sex nigricomæ, quæ somnia portant,
Somnia pulchra, ebeno textis inclusa canistris,
Haud inferre pedem, nobis præsentibus, audent.
Pergimus: at vobis, vates pro munere tanto,
Hic Puer, & Pueri custos, formosaque Mater,
Supremus somnus cùm serò advenerit, adsint.

LI-

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Dæmon livore concitus bellum adversùs JESUM molitur. Speculatores mentito habitu Nazareth præmittuntur. Armiluſtrium inſtituitur in Perſide. In conventu matrum, præſente Virgine, Dæmon explorator detegitur. Deipara ab Angelo monetur, ut ſecedat cum Puero in deſertum D. Joannis Baptiſtæ. Caſtra inferna in montes Abarim deſcendunt, atque ibi rixâ exortâ, mox claſſe aëreâ dæmonum delapſâ, bacchanal celebratur.

Ualis formoſum niveâ cervice catellum,
Virgineo in gremio manibus quem comit eburnis
Fœmina, ſic meritum cernens dolet invidus, ore
Allatratque rudi turpis quandoque moloſſus,
Dilectus dominæ ille etiam, cùm candidus olim,
Et tener, & blandus fuerat; nunc vincula collo
Geſtantem abſterrent menſis, & poſtibus arcent:
Haud aliter Puerum cœleſtem dum videt hoſtis
Luridus, ipſe etiam quondam, cùm degeret aſtris,
Delicium cœli; ringit, totuſque veneno
Liveſcit miſer, & partes ſe verſat in omnes,
Lædere ſi tenerum queat, atque abſumere letho:

Quin

Quin etiam infelix jubet arma capessere vulgus
Tænarium, atque iterum superis indicere bella:
Demens, qui rursum tentare pericula Martis
Ausit, &, unde olim cecidit, se credere cœlo.
Unde adeò incensus furiis huc turbidus usque
Prælia distulerit, causas evolvere ab alto
Longa foret series. Pharii namque arva Canopi
Ut primùm tetigit Deus infans, illius omnis
Horruit adventum jam tum Mareotica tellus
Oraque torserunt signa ærea, templaque passim
Traxere ingentes rimas; simulacraque mutis,
Adventante Deo, pressere oracula linguis.
Hinc rabies collecta ingens, semperque recenti
Clade auctus dolor, & virus: centum acta sub Orco
Concilia: innumeræ fraudes textæ atque retextæ:
Conscripti, expunctiq; duces. Mens omnibus anceps,
An vates, an fortè aliquis de gente supremi
Ordinis: an demum (quod non est credere) Numen
Humanâ lateat sub imagine. Nec minùs acti
In diversa animi, quid agant, quibus artibus obstent;
Num simulent, num marte palã concurrere certent.
Ac veluti, priùs abruptis quàm nubibus imber
Præcipitet, longè clausum inter nubila raucum
It murmur, ventique fremunt, noxque ingruit atra
Paulatim cælum eripiens; & jam tonat axis,
Jamque cadunt guttæ ingentes: tum deniq; fractus
Horrisono bombo ruit inter fulgura nimbus:
Haud aliter cæcus furor, atque odia aspera tandem
Evasere modum; bellique obstacula rupit
Ille explorator quondam teterrimus, ausus
Os inferre epulis, reduci quas cœlica turba
Virgini adornarat. Probro ignavissimus impar,
Per deserta vagus Samareïa, tempore longo
Abditus in sylvis latuit: Stygiosque reversus
Po-

Postremò ad manes inhonorum in vertice vulnus;
Quod nemore in sacro citharista inflixerat Ales,
Ostendit coram; quæque illic viderat, & quæ
Audierat retulit. Tunc imis atra medullis
Exarsit rabies, penitusque ignavia tristis
In flammas abiit: tum fracta repagula Ditis;
Tum sociis data libertas, patefactaque claustra;
Emissæ furiæ ex adytis, decretaque bella.

Principiò lemures præmissi Nazareth, ore
Mentito, atque habitu agresti, qui tempora nacti
Insidias struerent, atque explorata referrent.
Illi autem, ne quid malè comptum turpia Averni
Proderet, his dictis menda erroresque monebant.
Hanc tu cornigeram frontem meliùs nisi celes,
Dignoscére statim; atque aliquis fortasse choraules,
Capripedi ut socio, citharâ tibi rursus ad aures
Carmen idem recinet.* Tibi verò hæc bubula calceo
Ungula se nimiùm prodit. * Tu pellibus uncos
Hos digitos: * Tuque auriculas has obtege: * Tuq; hanc,
Quæ malè serpit humi sinuosa, recollige caudam.
* Nescio quid fiet hoc: quoties mentirier ora,
Incessumve hominum libuit, quid semper iniquum
Prosilit, atque aliquod frustum Orci, aut lingula pendet.
Nunc, Stygii, huc animum, fratres. Nos Belphegor istoc
Exploratores mittit, qui nunc Babylone
Eductos Erebo pedites, equitesve recenset
Adversùs Puerum, cui centum millia fama est
Aligerûm lateri advigilare. Puerne, Deúsne
Incertum: remq; hanc scabere, & sibi cuncta referri
Continuò mandat. Vos ergo advortite mentem
Quid mediter, quæ se primùm sors optuma pandat.

Cæso-

Cæsorum est hodie infantum lux annua. Rite
Convenient matres in sylvam, ubi cespite ficti
Sunt tumuli septem lactentum: atq;huc quoq;mater
Adveniet pueri Je.. (vau! ferme excidit ore
Flammivomum nomen,quod sulphure pejus adurit)
Hîc ego plorantels inter lacrumabor, anilem
In speciem, curas acuens, mixtoque dolorem
Felle ciens, spargamque ignes, & nigra venena.
Vos, simul in vulgus paulatim serpere virus
Cœperit, extemplo facies assumite matrum,
Quæ peregrè Ægypti veniunt ex urbibus, atros
Appensos pueros zonis ad colla gerentes.
Atque ibi clade pari (cùm Memphi degeret infans
Jesseus) cæsos pariter sine more puellos
Dicite; vosque ægrè elapsas, mediosque per enses,
Perque neces, vestros rapuisse è funere gnatos.
Sic fraus egregie mihi nodo intexta; nec impar
(Spero equidem) merces operi promissa sequetur.
Talia jactantes, densâ caligine septi
Ibant, & muros pagi portasque subibant,
Atq; locum, insidiisque modum, tempusq; parabant.
Atque ea dum lemures obscuræ noctis in umbrâ
Consilia, & fraudes agitant, jam Persidos arvis
Constiterat legio Ditis; tanto illa paratu
Flammarum, atque æris, quanto si funditus orbis
Vastandus terræ, aut repetendum ultricibus armis
Sydus hyperboreum, soliumve Aquilone locandum.
Non tot ad Euphratem vastis tentoria campis
Victor Amurrathes quondam Babylonia circùm
Mœnia distendit; nec tot Mustaphus eois
Viribus excitis, totoque Oriente coacto,
Austriacam implevit nuper terrore Viennam,
Quot Stygias turmas sub signa coëgerat Orcus,
Atque urbem flammis & fumo, atq;æthera,& omnes
Affla-

Afflarat campos. Callotti quisquis eremum,
Infernasque acies pictas, portentaque vidit,
Totque illic Erebi formas, Antonius olim
Numine confisus quæ dispulit omnia in auras;
Ille satis nondum sibi spectra horrentia fingat.
Quid primùm, quid deinde canam? Namque aëre toto
Plena avium stygiis rostris, plena omnia gryphis,
Atque ipso emergunt orcæ, atque acherusia cete,
Attolluntque caput fluvio, & vada turbida verrunt.
Tercentum in leucas latis exercitus omnis
Porrigitur campis; quantumve interjacet arui
Harpyiæ, Scyllæque tenent, nigrique elephanti,
Phantuæ, Onoscelides, Phonique levesq; Paredri;
Vexillumque Erebi ferratâ è cuspide pendet
Dæmonis hirsuti pellis, quam ventilat Auster,
Ipse etiam ex Erebo perflans. Quid murmura circùm,
Quid raucos fremitus, castrorumque otia cantem?
Pars piceos infrænat equos, pars ærea stipat
Tormenta, ingestis lemurum in cava viscera turmis;
Atque alius bombo horrisono displodit in auras.
Hic Centaurorum submisso poplite calces,
Atro præcinctus corio, convitia jactans,
Æratis soleis ferruminat: ille retusos
Exacuit mercede ungues & cornua passim,
Cum stridore rotâ circùmactâ, quam pede versat,
Doliolo è nigro in silicem stillante cremore.
Tum diræ facies, quales de marmore summis
Delubris Gothicis prostant, cœlove cadentes
Excipiunt pluvios imbres; vel qualia in hortis
Romuleis Tiburtino spirantia saxo
Ora labris bifidis, magnoque patentia rictu
Albuneæ jaculantur aquas. Hæc omnis apertis,
(Assy-

(Assyriâ postquam latè consederat orâ ;
Jamque aderat toto miles collectus Averno)
Ibat ovans legio campis. Præit horrida cantu
Buccina, Tænario Phlegethonte audita, cavernisq;
Æmula respondet stygiis. Prima agmina Alastor
Millia centum agitat lemurum, quibus omnibus ora
Effuso varioque sonant distorta cachinno ;
Omnibus æquoreæ summâ pro casside conchæ,
Ac frustillatim scissæ per corpora abollæ.
Hi campos habitant imi aëris ; æthere magno
Namque ferunt olim discrimina neutra secutos ;
Nec styge, nec cœlo admissos, volitare per auras.
Post hos implicitus nimbo, nigrâque procellâ
Arbiter Oceani Typhon sese arduus infert :
Quem sequitur Rummus, Rummus qui devia saxa,
Quique sinus habitat Locarni, & vertice ab alto
Margutii veniens Verbani exasperat undam.
Centum illi lamiæ comites, anus Orchia, & Afra
Euganeæ ; Nannæaque, Fæaque junior, ambæ
Vindelicæ, & Rhætæ innumeræ,Marsęq;Sabellęque
Atque æris fabri, fumosoque ore caminis
Assueti furvis pannosâ in veste banausi.
Hinc stridor varius, veluti cùm summa domorum
Rivales glaucis oculis se torva tueantes
Noctibus hybernis percurrunt culmina feles.
Unà omnes spissâ pluviali in nocte feruntur,
Terrificosque cient nimbos. Heu vindicis ira
Numinis ! heu quantum pulcherrima sydera Olympi
Deformare scelus quondam ; quantum impia regni
Ambitio potuit, soliique insana cupido !
Postremò insignis maculosi pellibus hydri
Quadrijugo it curru Dramelech, qui prælia primus,
Quique arcus Scythicos docuit,volucresque sagittas
Mille

Mille repertores secum trahit ille nocentes;
Qui ferri infandos usus, qui dira venena,
Qui pestes, morbosque novos, & Thessala philtra;
Atque alia in populos miseros inventa tulere
Noxia: quos sequitur clauditque nigerrimus unus,
Vertice demisso, qui seris invehet annis
Flammiferas bolides; jam nunc secum ille volutat
Triste magisterium flammæ, pandasque carinas,
Arcanique ignis non evitabile fulmen.
Singula quid memorem? quid formidabile murmur?
Quid rictus varios, quos haud fas dicere? namque
Ipsæ etiam balistæ, ollæ, tentoria, carri,
Tympana erant stygii Cacodæmones, oraque, & igneos
Abstrusos oculos hâc illâ in parte gerebant.
Ad stagnum obscuris piceis, atrâque cupresso,
Ilicibus septum nigris postquam undique turba
Littore constiterat (dictu mirabile!) signum
Tænariæ cecinere tubæ. Tum protinus omnes
Quadrigæ, pedites, equites, carpenta, cameli,
Quot non vastator Totilas, non Attila secum,
Aut Tamerlanes olim convexerat, omnia
Emissis alis ingentibus aëre sparsis,
Tartareo in nimbo pennis subvecta volabant.
Talibus horrendus spectris eruperat Orcus
Multa timens: nec enim mortali pugna gerenda
Cum stirpe, aut simplex aliquis fallendus eremo
Sylvicola; at dura in superos, atque ardua in ipsum,
Pro templis, arisque Deûm, spoliisque repostis,
Bella fore armatum gens prævidet impia Numen.
Nazareæ interea matres, ut rite quot annis
Mos erat, Infantes, quorum annua fata redibant;
Unanimi in cœtu flebant. Nam myrtea sylva,
Et sylvâ in mediâ pratum, circùmque frequentes
Colli-

Colliculi exigui, monumentaque tristia passim
Extra urbis muros fuerant. Fueratque ibi, gnato
Dina ubi mœsta suo, atque suo mœstissima Rachel;
Atque aliæ, aggestâ terrâ, tenerisque cupressis
Ornarant tumulos; tumulos tamen intus inanes,
Quippe ignotus habet procul hinc corpuscula agellus.
Nil miserabiliùs visum unquam. Namque ut acerbis
Ærumnis aderat quæ dictis blanda mederi,
Solarique ægras Virgo mitissima voce
Et vultu poterat; juvat omnem evolvere coram
Flebilis historiæ seriem, quam dicere sæpe
Consuerat Rachel: sed nunquam sic lacrymata est,
Nec lavit velum uberiùs, quo lumina tergit
Interdum narrans calido manantia fletu.
Heu natum illa suum cæsum crudeliter ipso
In gremio, parvasque manus, atque utraque collo
Brachia tendentem lacrymis reminiscitur ægra,
Quo gemitu concussæ aliæ, luctusque secutus
Ingens; fœmineis resonat nemus omne querelis.
At medios inter ploratus cuncta scelestus
Ille explorator stygius terrore repentè
Ridiculoque metu implevit. Nam sederat herbâ
Ipse etiam in viridi lugens, spissoque nigroque
Se abdiderat panno, viduæ ore, habituq; Phenennæ;
Ereptosque sibi geminos ululare nepotes
Conabatur: eratque adeò sine more modoque
Expresso in luctu deformis, ut ipsa modestum,
Quanquam dissimulet vultu, vix, credo, teneret
(Conscia quippe doli) Virgo pulcherrima risum;
Namque utrâque manu complectens tempora labris,
Barbula queis inerat, fœdè hinc atque inde reductis,
Singultusque trahens crebros, velut antlia sicca;
Hos,

Hos, frontem caperans, vultu lugentis amarùm;
Perfida turpis anus questus dabat: Ah miseram me
Ah meus ereptus fato Nehemillus acerbo,
Cui furui crines, vultusque oculique nigelli,
Cui nondum exerti unguiculi! Nunc viveret ille;
Et, lassæ ætatis fulcrum, quoque viveret Abner,
Eheu, quem pariter lictor mihi sustulit ense!
Eheu me miseram geminis lactentibus orbam!
Heu non posse mori, meque his exsolvere curis!
Causa mali tanti Puer ille. Hîc indice Jesum
Lurida signabat; sed clauso gutture vocem
Edere non poterat. Nequicquam tempora quassans
Eluctatur iter, veluti qui faucibus arctis
Justo majorem transmittere nititur escam
Transversam jugulo. Dumq; improba fingit acerbo
Se fletu nimio oppressam, nec posse loquelam
Exerere, & velo interea sese arctiùs abdit
Intentos oculos metuens, (res fœda relatu!)
Paulatim rupto prodibant utraque lino
Cornicula; emicuere ignes, & tempore eodem
Lubricus è soleâ pes fugit, equinaque coram
Ungula subducta in solem teterrima venit.
Diriguere metu cunctæ; simul agmine facto
Terga dabant; tenuit Virgo, excussoque pavore,
Obscœnam vetulam certatim murmure magno
Sandaliis jactu alterno, laxisque petitam
Turba puellarum insequitur. Fugit illa, cavernamq;
Occupat: inde efflat grave olentem in limine fumum.
Quo socii haud longè tremefacti, in veste latentes
Fœmineâ, falsos pueros, luctumque parati
Inferre in medium; condictæ ubi fraudis inanem
Successum videre, nemus subiere, nec ausi
Prodire in scenam; densis in nubibus errant

Na-

Nazareos colles circùm, vicinaque rura,
Ancipites quid agant, quò res, meditataque vergant.
Ecce autem, poſtquam jam dudum Virgo penates
Intrarat, puraſque manus tendebat Olympo,
Fundens rite preces, ſtygii haud ignara pericli;
Ecce, inquam, foribus patefactis, nuncius Ales
Aſtitit ante oculos, roſeoque hæc ore locutus:
Diva poli, his Puerum, teque ocyùs eripe tectis:
Jordaniſque ſacri pete ripas. Eſt ibi vallis,
Umbriferumque in valle nemus, cui proxima rupes,
Atque in rupe domus. Tuus hæc ſilveſtria parvus
Antra nepos habitat, Præcurſor Numinis. Illuc
Protinus ire jubet ſuperûm Pater, atque hominum Rex;
Atque hæc ferre dedit celeres mandata per auras.
Surge age, clara priùs quàm ſolem proferat Eos.
Nam qualis quantuſque cavo ſe carcere fudit
Turbo niger cœlum, terras, & tartara miſcens!
Dicere plura vetor. Sic fatus, multa volentem
Poſcere deſeruit, tenueſque receſſit in auras.
Ocyùs illa ſequi cæleſtia juſſa parabat,
Auroram expectans. Rutilis nitidiſſima ſtellis
Cernit adhuc convexa poli: procul ignibus ardent
Tænariis celſi montes; atque arva, lacuſque
Et nemora, & montes nox obtegit alta tenebris.
Et metuenda acies Erebi vecta aëre cæco
Ibat more gruum, totamque immanibus alis
Aſsyriam latè, atque Arabum deſerta tegebat;
Nulli viſa tamen, niſi felibus, armentiſque,
Et canibus noctu ſine fine latrantibus, ore
Sublato aëria ad ſpectra, horribileſque phalanges.
Ter lapſa ad terram nubes Cocytia, turmas
Exceptura novas: nam paſſim è rupibus illis,
E nemorum latebris, è quercubus, atque cavernis
Cor-

Cornigeri egressi socii bella armaque poscunt.
Noctes atque dies it flammeus æthere turbo
Horrendus, terrisque minans; lateque per omnes
Judææ fines sparsis se turbinat alis.
Donec ter circùm gyris ingentibus actus,
Ter rauco accitis sociis agrestibus ore,
In montana Abarim præceps cadit; atque ibi quotquot
Vallibus, & sterili in sabulo loca vasta tenebant,
Accolæ Avernales occurrunt undique Mormi,
Obscœni Triptes, Aquili, Lamiæ, Eurinomique,
Lucifugiq; alii innumeri, & socia agmina jungunt.
Musa, mihi infernas curas, miserosque labores,
Rixas, atque lues memora, erroresque viarum,
Et studia, & mores, insanique orgia Ditis;
Quæque procul ratibus miris delata per auras
Extremis Asiæ turba adventarit ab oris:
Utque ingens castris lis orta, utque arma vicissim
Conversa in socios; ac demum fœdere diro
Omnia compositis turbis sedata quierint.
Mos est, igniferas quoties in bella catervas
Tartarei eduxere duces, seu littore turmæ
Constiterint, seu desertis in montibus, illic
Noctes atque dies exercere agmina campo,
Nec minimam lassis unquam indulgere quietem.
Ni faciant, aut hàc illac sparsa æthere aberrent,
Continuò, aut inter se ineant asperrima bella;
Tanta animos rabies, furor, atque insania versat.
Ergo locustarum deserta per avia summam
Principiò exigere, & rutæ, colocynthidos, erui,
Absinthique omnis, censumque indicere arenæ.
Inde huc atque illuc transferre horrentia castra,
Per loca inaccessa, abruptis asperrima saxis;
Cætera diversis legio dum sparsa per orbem

Paulatim coëat terris, præmissaque turba
Exploratorum redeat. Pulsum ossibus albis
Tympanum equo præit horrisonum, sonat ungula equorum
Plurima ponè sequens; flammis ardentia lucent
Ad lunam Mathanæ deserta, atque ardua Moab
Regna, Edomitarum pendentiaque oppida saxis.
Ventum est semiruti pagi in magalia noctu,
Hîc Satyrus Behemoth pedibus dum rudera versat,
Legiferi Mosis cineres ubi fortè quærant,
Gramineo è saxo flamma improvisa reluxit,
Hircinamque illi barbam, & crura hispida adussit;
Capripedesque inter socios dum saltitat, ignem
Corripuere alii villis: Hinc excita primùm
Injectis stimulis rabies; hinc triste per agmen
Augurium, fractæ vires, penitusque medullis
Infixus dolor impatiens: tùm sulphuris atri
Addita proluvies alvi, stranguria, cancri;
Unde gravis labor atque exosæ tædia lucis,
Inque duces varium murmur, dira omina belli.
Ergo, ubi prima polo surgens aurora refulsit,
(Ne mora jam cœptas intenderet acriùs iras)
Rursum castra movent petrosa per avia Maræ,
Mosis ubi jussu cortex demersus in undam
Tersit amaritiem stagni; nunc omnis Avernus
Ore bibit salsos latices, & flumina turbat.
Atque hîc, intento rictu dum singula lustrant,
Calceus in ripâ niger & vetus Ismaelitæ
Inventus, soleis longo jam tempore adesis;
Quem circunfusis rostris dum Dæmones atri
Naribus olfaciunt, & morsum dentibus inter-se rapiuntque trahuntque, Baaum Phegor ore momordit:
Gruniit ille, nigroque armo Babuelis inhæsit,
Atque

Atque is restituit morsum Zabulo, iste Molorcho;
Hinc iterum furor, & rabies, & stridor ad astra
Excitus horribilis, veluti cùm exorta canum lis
In trivio, aut stridens nexo pede protrahitur sus.
Cornibus infestis concurritur undique; fumum
In faciem, piceosque ignes sibi mutuò inhalant:
Hic ruit ex alto præceps, hunc ille veruto
Trajectum, impositumque humeris rapit: ille sub alto
Infoditur sabulo: Hinc Babel, hinc Euphius, inde
Per medias turbas Belial, nec non Melusina
Strix anus, & proceres alii compescere dictis,
Fustibus, & quernis palis certamina sæva
Conantur medii. Furris exercitus amens,
Horrendùm stridens, montes secessit in altos;
Dissidiumque ingens oritur. Pars plurima bellum
Detrectare palàm, nisi dux regat arbiter agmen
Humanâ de gente satus: nil viribus Orcum
Posse suis, atque acceptis id cladibus olim
Compertum toties: quidquid feliciter actum
Flagitiis hominum referunt. Pars altera contra
Abnuere invisum genus, eventusque sinistros
Mortali pariter toties sub principe fœdos
Objicere: Hæc testis rupes; hæc conscia saxa.
Hoc ipso, ajebant, nos quondam in monte fefellit
Sacrificus Balaam: Castra execrarier olim
Isacidum jussus, vates nequissimus ante
Consuluit cæli Numen; dehinc proditor ore
Fatidico cecinit Sydus fatale oriturum
Abramidum populis. Hoc sydus deinde sereno
Ostensum cœlo Solymæa in regna sequuntur
Memnonii Reges: Confestim hos perdere letho
Herodi sumus auctores: ille urbe, domoque
Excipit; Infantes quia & cunabula demens

Indicat. Elusis votis, ferro ocyùs ire
In puerum hortamur; fit strages, undique terror;
Ira, pavór, luctus: mediis è millibus unus
Interea impunè elapsus subterfugit hostis.
Proh scelus! Et quisquam tantarum credere rerum
Perjuro generi, infido, totiesque rebelli
Nunc summam velit? Hæc illi. Tantò acriùs ira
Æstuat. Hinc atq; hinc mens, & sententia constans,
Obnixique animi studiis discordibus. Et jam
Indomiti, infrænes, nec passi excedere castris,
Nec tolerare moras, in mutua fata ruebant,
Tartaream aggressi litem decernere campo.
Ecce autem (horrendum visu, & mirabile monstrum!)
Ecce, inquam, obscuro in nimbo procul æthere visi
Veliferi ingentes gauli, centumque triremes
Aëriæ, innumeræque rates, cymbæque minores,
Informes cattæ, lintres, piceique phaseli;
Classis ab eois quæ formidabilis Indis
Solverat. Huc Sinæ, & Bactra, & Malabarica regna
Transtulerant rictus varios, & spectra Deorum
Innumera. Illa rotis se circinat aëre magnis,
Paulatim ad terras spiris ingentibus acta:
Vela alii antennis religant, carchesia summa
Ascendunt alii; fragor undique nauticus, atque hac
Atque illac per transtra ultro citroque celeustæ
Nuda in terga sonant scuticis. In puppibus altis
Reginæ apparent, fulvo quibus omnibus ora
Sparsa vitro, caliendra argentea, vinctaque taxo
Tempora inauratis foliis, spartoque ligati
Horrendum in morem summâ cervice capilli.
Mox, ubi demissæ terras tetigere carinæ,
Continuò immanes volucres, animalia, cephi
Exiluere cavis ratibus, Fauni, Satyrisci,

Semihominesque canes, & tortis cornibus hirci,
Dorcades, omnigenumque Deûm sine nomine turba.
Has inter facies varias regina (a) Amilida
(Japones appellant contracto nomine Amidam)
Sparsa comas, nigro vehitur pulcherrima capto
Permedias turbas: quàque infert ardua gressum,
Armigero obsequio vexilla hastasque phalanges
Subjiciunt: Stetit illa gravi imperterrita vultu,
Hinc atq; hinc geminas adverso in monte catervas
Nunc has, nunc illas averso lumine lustrans:
Et quis vos, inquit, mentis vesania cæcas
In furias agit, o miseri? Hoc erat, hoccine bellum?
Huc socias tulimus vires? hæc fœdera nuper?
Hæc jurata fides? in nos condiximus arma?
Plagiferi, ambusti torres, per numina Ditis
Horrendi, infernumque Chaos, discordibus ultro
Exitium commune fero. Concurrite utrinque,
Pergite, io, sedeo spectatrix, tertia Erinnys
Ex æquo ambobus cladem allatura, sceleSti,
Viribus una meis par bello. His territa dictis
Lucifugûm mens versa: animis subsidere sensim
Irarum fluctus: summis de rupibus acti,
Visendi studio in mediam descendere vallem;
Molliùs illa animos verbis lenire feroces,
Hortarique omnes, dum tempus, dum vacat, & res
Integra adhuc, numerusque auctûs, spem ponere in armis:
Arbitriumque sibi poscit, quo fœdera certis
Legibus instituat, dirimatque obstacula belli.
Hic epulæ instructæ; atque inter carchesia magna;
Obscœnasque dapes, & ferrea pocula, tandem,
Consilio ducis, & procerum, jussuque Amilidæ,

(a) *Dæmon repræsentans Idololatriam.*

Lis ita compoſita : Ut primùm diſcrimina Martis,
Principe ſub Stygio, collectis viribus, omnes
Concordes ineant : ſin verò proſpera pugnæ
Sors minùs acciderit, nec ſoli obſiſtere poſſint;
Tunc aliquis demum mortali è ſanguine cretus,
Fœdere conjuncto, belli moderetur habenas,
Succedatque oneri. Clamorem ad ſydera tollunt
Aſſenſu unanimes cuncti. Ter flumine ſalſo,
Et pice liquenti, ter plumbo & ſulphure regi
Inferno libant, ter nigri felle veneni,
Tum chorees enormes. Quatuor cacodæmones, orbi
Lumine utroque, hirſuto pectine, pegmate ab alto
Sambucas chordis gravioribus, & monochorda
Unanimes feriunt. Pedibus tremit icta biſulcis,
Saltibus horrificis tellus : ululatibus antra,
Umbroſæque ſonant valles. Væ, turba Acherontis!
Væ tibi, vulgus iners! væ nigra examina Ditis!
Tot ſtrepitus, tot ſpectra Erebi quò denique vergant
Expecto. Juvat hanc animis modò tergere nubem,
Atque meum ſydus, nitidumque reviſere ſolem,
Quem dudum haud video nebulis incluſus opacis,
Viæque adeò intueor, fuligine plenus, & umbris.

LI-

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Deipara cum Puero in vallem Ænonis ad Divum Joannem Baptistam proficiscitur. In itinere leoni sitienti aquam è puteo haurit. Puella montana amore JESU capta, eidem ferre osculum à Virgine Matre impetrat; ejusque jussu in fonte se intuens, mutatam sibi faciem, eamque pulcherrimam stupet. Angelus in sinum Abrahæ nuncius ad Patres mittitur.

ERgo in valle procul dum talia præparat Orcus, (tum
Parthenis interea exierat sub luminis or-
Nazareo è pago, parvum visura nepotem
Elisabe natum; cui summam, arcanaque rerum
Secretis puer alloquiis committere, nondum
Nota genitrici, decreverat. Hæc tamen olim,
Post casus, variosque metus, durosque labores,
Evenient. Nunc unà ambo, per iniqua locorum
Et steriles saltus, (ut nuper jusserat Ales)
Quà via per scopulos, gressum in deserta ferebant.
Est prope Jordanem nemorosa & inhospita vallis,
Zacharidæ statio pueri, quem cernere nulli,
Scrutarique datum: quodque admirabile dictu,
Illius in totà resonabat vocula eremo,
Exigui in morem litui, argentique canori.

Sæpe viatores mirus sonus ille fefellit;
Implexosque diu tenuit; noctesque diesque
Erravere jugis alii, quos antra vocabant,
Speluncæque cavæ nemorum, & vocalia saxa;
Ille habitat rupem non vestigabilis ulli,
Et modò venatur sylvestria sicubi mella,
Nunc scabrà silice immissâ, digitisque pusillis
Sollicitat rimis, sua pabula nempe, locustas.
Huc igitur peregrini ambo, per opaca viarum
Delati, obscuris lucis & vallibus ibant.
Ventum erat in montana Endor sylvestria: summus
Æstus erat: puteus sub collibus unicus, unde
Hauribat gelidas omnis vicinia lymphas.
Heu fuge, Diva poli; torvus leo circuit undam
Egressus sylvâ, atque oculis loca sævus oberrat.
At non illa feræ ingentis deterrita rictu.
Continuò ut vidit: Misera hæc sitit, inquit, anhela
Bellua: tanta illi pietas, maternaque cura,
Et teneri sensus: abiegná protinus urnâ,
Compede ferratâ insertâ, lapsuque sonoro
In præceps missâ, teretis vertigine torni
Hausit aquam. Impatiens quadrupes pede rectus utroque,
Ut stillans educta udo stetit hydria saxo,
Æger hians gelidæ incubuit; cui mater amoris,
At tu, inquit, gregibus posthac ne noxius ullis,
Neu pueros læde insontes, tenerisque juvencis
Parce ferox; catulisque tuis hos præcipe mores.
Dumque bibit largè, mersâ cervice, comantes
Illa toros, manibusque jubas mulcebat eburnis;
Ut satur eduxit torvum caput undique rorans,
Rugitum dedit ingentem, quo lucus, & omnis
Insonuit latè, tremuitque exterrita vallis,
Hermonisque procul montes, piscosaque Salim;
Cæto-

Cæteraque acta metu subjere animalia sylvas.
Nulla magis memor officii fera, nulla salute
Gratior acceptâ; Usque adeò benefacta feroces
Submittunt animos. Jam saltum evaserat omnem
Nazaris: ecce autem retro conversa jubatum
Miratur comitem vestigia ponè sequentem.
Perge, ait, in sylvam, perge, inquam; iterumque
morantem
Supploso increpuit pede terrens, bisque nivales
Percussit palmas. Ille ægrè in tecta redibat,
Instar ovis gradiens placidæ, timidique catelli;
Mœrenti similis, quòd non, pro munere tali,
Par quidquam obsequio, meritoque reponere posset.
Hinc via per lucum umbriferum, quæ ducit ad
amnem
Castaneis nemorosa solo fruticantibus, arctos
Concisa in calles: folia arida deflua ramis
Terram augent intermixtis passim aspera echinis:
Hàc iter implexum per opaca umbracula agebant
Mæandro inflexo, variisque ambagibus acti.
Et prior extricans dumos, ramosque coërcens
Sedula, per callem exiguum bona Virgo præibat:
Cùm densos inter vepres pulcherrimus Infans,
Cui Matris dolor, atque exercita cura parumper,
Et tenera anxietas, fletusque placebat amantis;
Populeâ furtim sese occultavit in umbrâ.
Illa tamen cœptos sermones nescia fraudis
Usque sequebatur, ventis verba irrita jactans:
Ah misera! ut vertit sese, nec vidit; ut omnis
Extemplo fugit præcordia in intima sanguis!
Jamque adeò lacrymans implebat cuncta querelis,
Pallidior buxo, lustrabatque omnia circùm:
Cùm media erumpens inter lamenta Puellus
Ex improviso coram stetit. Ah! meus infans,

Quàm penè exanimis rigui! Amisisse putaram;
Sic ait, arripuitque manu nive frigidiore:
Pectora adhuc gelido saliunt concussa timore.
Multa hic prætereo, quæ si memorare canendo
Cuncta velim, diversa nimis mihi carmina aberrent.
Rem tamen obscuram famâ juvat ordine totam
Eruere in lucem, & seris committere seclis,
Si quis honos musis post longum accesserit ævum:
Unde queant olim sylvestres discere Nymphæ,
Simplicitas quàm cara Deo, quàm grataque Divis
A teneris exacta annis sine labe juventa.
Jam medium ferme sol conscensurus Olympum
Hortabatur equos, & fræna resolverat aurea;
Cùm Maria, & pulcher Jesus deserta per arva,
Thaboris ad lævam frondoso colle relicto,
Transierant vitreum, quà glarea sicca, Cisonem;
Jamque propinquabant Sunæ, quæ vertice in alto
Eminet aërii collis, cui pascua circùm,
Et longo nemorum tractu juga consita olivis.
Hîc capreas inter tondentes gramina vallis
Invenere bonam succinctâ in veste puellam,
Vecte duas tereti ac lento quæ fortè gerebat
Fagineas humeris fitulas, & vertice plenam
Lacte urnam tepido, cui lævam admoverat; ore
Illa quidem fusco, nam dudum exercita campis
Sole sub æstivo; at simplex, & candida, nec dum
Saucia amore ullo, quanquam tres circiter annos
Jam tribus addiderat lustris. Hæc, numine viso,
Quo non in terris puer unquam pulchrior ullis
Ore fuit, qualem nequicquam fingere ceris
Cinnabari ad vivum Lucensis cura laboret,
Cælesti exarsit flammâ correpta repentè,
Atque sui, atque oblita gregis, sic ore locuta:

O ma-

O mater, quò pulchrum adeò per iniqua viarum
Delicium trahis, heu, Titan dum flammeus axe
Saxa coquit, flagratque dies ferventibus horis?
Haud procul hinc mihi parva domus: secedito ad umbram
Paulisper, donec cœli desæviat ardor,
Adspiretque brevi quæ temperat aura calorem.
O quam te memorem? Dic ò quibus advena ab oris
Quid tantum potuit vallis deserta mereri?
Nam puto te Solymis natam, quàm fors mala nostris
Errantem impulerit terris; non ista puellas
Fert siquidem regio tales, nec parvulus iste
Agresti de rure venit. Tum regia Virgo
More suo arridens, risu quo cuncta serenat,
Quove genis accedit honos, visque aurea dictis;
O gnata, ò nostros, inquit, miserata labores,
Quæ tibi pro meritis, paupercula & ipsa, referre
Dona queam? Siquidem nobis quoq; parva supellex,
Assuetæque manus calathis; atque hîc bonus infans,
Qui mecum graditur, sortem fert æquus eandem.
Nazarides sumus: Ænonis nisi dissita vallis,
Quam petimus, celerare gradum, solemque præire
Cogeret, haud equidem (tanta est tibi gratia fandi)
Hospitium abnuerem. Hîc studio queribunda puella
Extenuare viam, digitoque ostendere colles,
Vicinumque amnem, & multum superesse dici.
Quanquam etiam noctem si fas traducere nostris
Montanis laribus, non pauperis, inquit, agelli
Munera, quinctiles uvæ, melimelaque deerunt,
Atque olera, & poma, & foliis suffultus acernis
Lectulus; & quidquid locus asper, & invida votis
Pauperies tulerit. Dein subdidit, ut prope sylvam
Jordanis, nulli deprensa huc usque, per auras

Vox incerta sonet, scopulisque & montibus erret;
Multi illam studio nequicquam, atque aure secuti
Sæpius amnicolæ, multos per devia traxit,
Implicuitque error. Sed non his Diva moveri,
Nec comitem velle; & manibus retinere sequacem,
Ac vultu officiosa bono lenire dolentem,
Seque brevi reducem multis promittere. At illa
Obsequio precibusque moras innectere: Saltem
Vicinum liceat tecum conscendere montem,
Unde, ait, angustum callem, flexusque viarum
Ostendam, paucis compendia nota: meisque
Interea, supplex oro te quæso, parumper
Filiolum committe ulnis, qui jam nequit ultra
Exiguos passus trahere inter saxa. Nec istud
Diva tulit, variisque modis fallebat amantem,
Quam nullis poterat procul inde avellere dictis.
At saltem, ajebat, saltem ne despice lactis
Lassa viæ exiguum, quod fas mihi porgere, donum;
Ipsa manu expressi nuper. Simul hæc, simul urnam
Et situlas posuit, mersitque in lacte salignam,
Eduxitque gravem pateram, quam Virgo prehendit,
Admovitque labris Pueri: tum nectaris hausit
Quod reliquum fuerat: nec, rursum ut sumeret, ulle
Obtinuere preces. Rursum instaurare querelas,
Rursum inopes offerre lares. Sed denique victa
Non tenuit lacrymas; atq; utraque brachia tendens
Mater, ait, quando famulam comitemque recusas
Nec te alias reducem forte unquam lassa revisam
Per te, per superos, perque hæc gemina ubera pulcher
Quæ Puer hic quondam pressit: permitte puello
Suaviolum libare tuo: nil poscimus ultra.
Quid non virgineus candor, moresque pudici,
Ingenuusque amor, & simplex audacia possint?
Nam

Nam meruit felix (quod non permiserat ulli
Cælica sors) unum labris, duo ferre tenellis
Oscula pura genis. Tum candida Parthenis: I nunc,
Sisq; memor nostri. Procul hinc scatet exiguus fons:
Quamprimùm invenies, pecora illuc cogito; postquam
Grex omnis biberit, vitreâ te conspice in undâ.
Dixit, & in viridem collem vestigia torsit;
In collem, unde amnis longas nemus inter opacum
Cernitur ire vias, & amœnâ serpere valle.
Multa movens animis ibat quoque rustica virgo,
Fragrantemque viâ redolentis aromatis auram
Attonita hauribat; qualem violaria nulla,
Nec rosa, nec saliunca recens, nec amaracus halant:
Unde odor hic mirus? quæ vis? quæ copia florum?
Constitit explorans vestes, & singula mirans
Ter circumspexit; patulis ter naribus ambas
Admovitque manus: sed quis deprenderet unquam?
Quippe labris fragrans illê hæserat halitus; illis,
Queis tria Nazario nuper dedit oscula Flori.
Venit ad umbrosam platanũ, quam subter opacus
Alluerat rivus: rivum obsedere capellæ
Continuò, saturique hædi: atque, ubi pura quievit
Lympha vitro similis, super astans vertice prono
Se liquido in speculo vidit; deceptaque visu
Restitit extemplo. Vix primùm credidit undæ:
Lumina bis vertit retro, si fortè puella
A tergo peregrina foret, quæ insisteret amni:
Bis mersit furtiva manum, si fortè sub undis
Altera virgo foret, stagno quæ pulchra lateret.
Non erat illa prior. Dictu res mira! capillos,
Ora, genas, vultus speciem mutaverat omnem:
Nympha videbatur, quales finxere poëtæ
Corycias divas nemorum, armigeramque Dianam.

Quæ nova mî facies! quò nuper fusca recessi?
Atque ubi meme ipsam demens oblita reliqui?
Me rapuit certè latrunculus ille Puellus,
Atque aliam mihi substituit. Sic illa furebat;
Miraturque etiam cur fons crystallinus illi
Non aliter vestem pariter, crateraque pingat.
Ter frontem rugis contraxit, terque serena
Explicuit, formam experiens; ter candida risit:
Mille modis variis finxitque corallina labra,
Composuitque comas, humerisque aptavit utrisque,
Intenditque oculos, & movit eburnea colla:
Quasque magis decuit formas se flexit in omnes,
Nec potis est amens viridi discedere ripâ.
Discessit tandem notis incognita sylvis.
Utque domum rediit, matremque patremq; fefellit,
Cuncta renarravit; dubium quibus abstulit omne
Vox prior, & nævus faciei in parte relictus,
Nativæque genis picæ. Miracula fontis
Continuò pagos vulgavit fama per omnes;
Atque illuc multæ indigenæ venere puellæ,
Quæ tamen elusis votis in tecta redibant.
Multi etiam thalamo pulchram sibi jungere nympham
Optavere proci, quos illa exosa maritos
Aversata fugit, nemora inter frondea vitam
Exactura brevem; namque illam funere acerbo
Mors tulit impatiens, septem post invida lunas.
Historiæ hæc series. Nomen longinqua vetustas
Improba surripuit, quæ saxa atque æra maligno
Dente terit. Verùm ne, virgo, ignota vageris,
Dictaque ad arbitrium vulgi, ut solet, ora pererres;
Non ego de plebe obscurâ, nec perbrevis ævi
Cognomenta feram. Magnum & memorabile nomen
Ipsa

Ipsa suum, agresti quamvis, tibi commodat Anna
Auria, Pamphyliæ gentis decus; ipsa vocari
Pamphyliam sinit, & patrio cognomine donat.
Tuque, genus claro Heroum de sanguine ducens,
Sylvestris meritum ne dedignare puellæ:
Namque hic antiquus mos cunctis vatibus, ævum
Adversùs ferrugineum immortalibus uti
Nominibus, quoties Musis gentilia desunt.
Nec mihi fas modò (nam properant jam proxima metæ
Carmina) longævi causas evolvere juris.
Est tibi Romuleo in Pindo (a) germanus Apollo,
Cui cithara, & Tyrio fulgentes murice vittæ;
Illius ergo soror, pariterque Ligustica Phœbe
Magna Quirinali scitare oracula colle:
Vatibus ille præest sacris, atque ista docebit.
Talibus illecebris blandissima Virgo solebat
Jam tunc illa suos felices reddere amantes;
Quò nos extimulet pariter divina cupido,
Exiliique moram fallat spes alma fruendi.
Nam, si quando domos fessis det adire beatas
(Spero equidem) Puer ille Deus, quem reddere cantu
Præsentem, ut possum, cæcâ in regione laboro;
Quanta erit illa animis exundans dia voluptas
Cum Genitrice tuâ, & tecum, pulcherrime rerum,
Per magni stellata poli convexa vagari,
Et reputare annos, atque immortalia lustra,
Æternùmque illic obeunda expendere secla!
Quàm vobis, superi, invideo! vobisque, tenelli
Lactentes, Libitina manu quos vellit acerbos,
Ut ferrugineas violas, ut persica nata

Pri-

(a) *Bened. Pamphylius S. R. E. Card.*

Primitias ruris, veniens quæ ſedula agreſtis
Urbanis dominis conſuevit ferre caniſtris,
Lætitiam exactæ brumæ, ſpemque uberis anni.
Quantum reſtat adhuc laſſo maris æquor arandum!
Septem adeò vitæ ſupereſſe miſerrima luſtra
(Quantum fila trahens in longũ extendere poſſum)
Fingo mihi; atque his exactis, cùm ſpiritus iſtis
Se primùm exuerit membris, erit alea jacta
Alterutra, heu! ſeclis jam non revocabilis ullis.
Tu mihi Divinum Puerum, ſanctiſſima Mater,
Redde ore facilem; fac, oris anhelitus ille
Supremus, ſit Virgo tuus; Te nomine ſaltem
Ter vocet, & toties repetat vox ultima JESUM.
Me rapuit ſubitus ſublimem in ſydera fervor:
Nunc Mariam, & Puerũ ſacra in deſerta ſequamur;
Et celeremus iter; nam lux jam ſera propinquat,
Jordaneſque procul nebulis albeſcit aquoſis.
Huc peregrina Parens jam laſſa ad fluminis undam
Venerat, & tenerâ paulùm requierat in herbâ,
Culmina ſuſpiciens ſacri procul ardua montis:
Cùm pueri vox clamantis audita per omnes
Anfractus virides nemorum, auditumque canorum
Per juga, per valles carmen, *Sit ſemita recta*,
Æqualeſque vias Hominique Deoque parate.
Hæc erat illa ſonans per celſa cacumina eremi
Vocula, quæ plures ſæpe errabunda fefellit.
Nam modò de ſcopulis reſonat, nunc exit ab antris,
Perque umbras nemorum, lucoſque lacuſq; reſultat.
Haud ſecus interdum denſis abſcondita ramis
Parva avis ingentem replet modulamine ſilvam.
Ipſa latet, trepidis niſi quantùm intermicat alis;
Perque nigras volitat frondes, umbroſaque tecta
Et jam veſper erat, clivo cùm viſus ab alto
Par-

Parvus eremicola ad fluvium decurrere anhelus,
Lætitiâ exultans; cui villis hirta cameli
Tergum pellis obit, sunt cruscula nuda, lacertique,
Et parva in manibus crux lignea nexa papyro.
Jamque aderat cursu exhaustus, gressusque tenere
Per declivia vix poterat, tenuitque ruentem
Parthenis ipsa ulnis, gremioque amplexa recepit.
Unà omnes pariter viridem conscendere collem.
Hinc JESUM, hinc tenerum Virgo trahis alma nepotem,
Speluncamque subis. Intus scabra pumice tecta,
Exiguusque sonat rivus: circùm humida tophis
Saxa madent vitreis guttis: cras ire secundo
Unanimes Jordane parant, dehinc vespere colles
Circùm ire umbriferos; perq; herbida prata vagari
Condicunt. Nunc somnus adest, quem confraga vallis,
Conciliat, passimque altis de rupibus acti
In præceps rivi. Tacitis it Cynthia bigis
Picta vadis latè stagnantibus: illius altis
Clara interlucent argentea lumina ramis.
Atque his deliciis placidâ dum nocte fruuntur,
Abrami interea sub terris abdita regna
Nuncius ætherius cælo delapsus adibat,
Captivis Patribus summi mandata Parentis,
Læta ferens. Urbs antiquis circumdata muris
Imà in valle jacet; quam primus dicitur (a) hospes
Abeliam dixisse suo de nomine, cæsus
Invidiâ fratris. Turres, & tecta domorum
Prætexunt ederæ & mirti, semperque virentes
Intonsæ pinus, oleæque æternaque laurus,
Aëre sed tristi lux intermortua fulget,
Alben-

(a) *Abel.*

Albentesque lacus circùm ardua mœnia lucent :
Atque, oculis quantum pacatus subjacet amnis,
Aëriæ in ripis platani, atque aurantia mala,
Egressæque altis stirpes arbustaque muris
Incumbunt stagnis, & opaco tegmine inumbrant :
Ipse sui in foribus lethi cælaverat Abel
Casum infelicem. Genitor super, orbaque mater
E campo rediens, spicis & sesamo onusta,
Flere videbantur juvenis miserabile corpus
Sanguine turpatum. Mors primùm egressa sub auras,
Piniferi haud longè stans alto in vertice montis,
Miratur terras, sua regna: insigne cruentum,
Possesso defixa agro stat sæva securis.
Multa in vestibulo dextrâ levâque vetustis
Exsuderat pariter saxis, & sculpserat ære.
Protinus impulsis valuis bipatentibus Ales
Coram introgressus, matrum, juvenumque piorum
Concursu in magno medius stetit; atque ita densum
Umbrarum affatur vulgus. Lætissimus adsum
Nuncius, Abramidæ. Quamprimum innupta puella,
Omina læta ferens, loricâ insignis & hastâ,
Huc aderit, primo sublata in flore juventæ.
Illa triumphato victrix memorabit Averno
Illatam cladem, & vestris se Manibus addet:
Vos tamen interea, quorum de stirpe puellus
Prognatus Deus, hinc mecum decedere, Patres,
Paulisper superi indulgent. Datur ora nepotis
Cernere, colloquiisque frui. Vos inter amœnos
Perpetuo autumno colles, secretaque rura
Abscondam, & coram opportuno tempore sistam.
His dictis festus sublatus clamor ad auras,
Et simul exortus fletus: nam turba relicta
Multa gemens, supplexque manus tendebat utrasq;

Divini Pueri, atque auræ cælestis amore.
Præcipuè Infantum, quos primo in limine vitæ,
Regis Idumæis jussu, ferus hauserat ensis,
Flebant exigui manes; umbræque pusillæ:
Quos circunfusos divellere dulcibus Ales
Promissis, dictisque bonis retinere laborat.
Parcite lacrymulis nunc ò, mea cura, puelli:
Vos ego, deliciæ, & miseræ Rachelis amores,
(Haud mora longa) iterum regna hæc antiqua revisens
In lucem referam, & socios, comitesque beatis
Cælicolis addam, cùm se pulcherrimus Infans
Nazareis tandem manifesto Numine reddet.
Sic ait. At læti proavi, sanctique parentes
Virginis, ingressi latebrosæ viscera terræ,
Multa patrum, & turba insontis mandata Puellæ,
Votaque commissa, & gemitus lacrymasque ferentes,
Exuviis vincti & manicis squalentibus ibant.
Ventum est post flexus varios in luminis auram,
Quà dives campis vitreo lentissimus alveo
It Phison, sylvæque lacum, montesque coronant,
Hinc iter ingressos, adverso flumine, contra
Ad solem ductor vestigia tendere jussit,
Ipse pios manes vario sermone tenebat,
Multa arcana docens; nimirum ut prodere sese
Divino fulgore Puer decreverit almus
Mœrenti patriæ, ut frendens nequissimus, atris
Carceribus ruptis, totoque Acheronte refuso,
Præsagus magni excidii proruperit Orcus;
Utque olim ventura dies, quæ cuncta tenebris
Obsita paulatim demum caligine solvet.
Quàm latè, ajebat, populis atque urbibus ingens
Undique telluris nunc circunfunditur orbis,

Ocea-

(Dum finit usque dies) supponere colla securi,
Adjungique aliis. O mors, ubi terror? ubi illa
Formidata acies ferri, veteresque triumphi?
At veluti nivibus tectus, gelidisque pruinis
Vere novo pubescit ager, seque exerit annus
Lætior; haud aliter læva inter funera vultus
Alma fides tollet. Scythicis florescere eremis,
Thebanisque jugis deserta horrentia cerno.
Ille feras, posito ingenio, mansuescere coget;
Hic mare fluctisonum ubi remex, atque carina
Sulcabit medium: hic nimbos, hic flumina sistet.
Illyrium, Eurotas, Portus Lunæ, ardua Lygdos,
Et Phrygii, & Parii montes vix marmora templis
Sufficient. Venient annis quoque tempora seris
Cùm super oceanum, quò nondum accesserit auri,
Regnandique furor, felicia carbasa tendet
Relligio. Jacet extra orbem sine nomine (*a*) tellus
Exul adhuc ponto, unde auro super illita primo
Augustæ niteant Romana (*b*) Sacraria Divæ.
Quin etiam extremos superabit pubbibus Afros,
Littora curva legens, jubar allatura remotis
Gentibus, inque omnes sonus ibit cælicus oras.
Talia narrantem dextrâ, lævâque frequentum
Circumstat populus Patrum, comitesq: sequuntur;
Ignari, alatus ductor quas tendat in oras,
Quòve ferat; pariterque viam cursumque tenebant,

LI-

(*a*) *Peruvium*. (*b*) *Templum S. Mariæ Majoris*.

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Aves tartareæ Virginem in valle cum Divo Joanne Baptista observant, idque in castris nunciant, & bellum sollicitant. Deus Pater Angelo mandat, ut cælestem Puerum cum Genitrice in Paradisum terrestrem transvehat. Juditha in somnis ab Angelis armatur adversùs hostes. Describitur iter æthereum in terrestre Elysium, & clades Dæmonum in valle Ænonis.

REm prope cælestem si cui spectare voluptas,
Huc celer appropetet, Reginamque ætheris illâ
Floriferâ in valle aspiciat, quæ colligit herbas.
En, niveos succincta sinus intenta labori,
Ut sese inclinat passim, quà primula visa,
Aut visus crocus, aut apium; tenerumq; nepotem,
Qui comes ingreditur, propiùs dignoscere anethum,
Fragrantemq; docet thymbram, montanaq; fraga.
Ocyùs accelerate gradum, nil pulchrius unquam
In terris visum: viridem hunc ascendite collem;
Huc oculos, donec pulcherrima durat imago.
Heu cur tam subitò species divina recessit!
Heu gremio redit in penetralia dives onusto!

Nam

Nam vespertinis jam rorant gramina gemmis,
Atq;humiles circùm nebulę prata humida opacant,
Sit malè præcipiti nocti, quæ sole remoto
Talia nil curans mihi surripit invida velo.
Ecce autem excelso in ramo Cocytia cornix
Constiterat, fœdusque corax, quas undique sævus
Sparserat excubias ductor, vigilesque locarat.
Ut verò incolumem Divam agnovere volucres
Tartareæ è pratis reducem, intrantemque penates,
Protinus insonuere alis: Acherusia castra
Desertis adiere locis, raucùmque locutæ
Nubivagûm in vulgus quæ nuper visa tulere.
Nec minùs interea demisso vertice tristes
Exploratores lemures, quorum improbus unus
Obscœnæ in speciem vetulæ jam liquerat auras,
Nazario è pago delusi in castra redibant:
Et malè rem gestam, atq;ædes, patriamque relictam,
Sublatumque fugâ Puerum cum Matre ferebant.
Diditur extemplo rumor, fragor undique, & ingens
Concursus stygius picea ad tentoria regum:
Bella volunt, poscuntq; feri: Nunc tempus inermes
Prædari inclusos latebris; nunc, siquid Olympus
Contra ausit, tentare juvat. Pars nubila densat,
Horrificumque ferit nimbum, pars nititur hastis,
Pars ferrugineis contis. Vox omnibus una
In vallem Ænonis transferre horrentia castra,
Et celerare viam nimbis: nemore abditi opaco
Concilium inter se proceres de rebus agebant:
Hæc Pater omnipotens cernens de vertice Olympi,
Impia bella manu statuit deludere inermi;
Sed Puerum interea, divâ cum Matre, per auras
Trans Orbem profugum Paradisi abscondere in hortis,

Inter

Inter amœna jubet prata, æternosque recessus.
Ergo ad se Genium Mariæ vocat, atque ita fatur.
Vade age, sydereo in terras delabere curru,
Progeniemque meam cum Virgine, præpete nimbo,
Transfer in Elysii terrestris protinus agros,
Quò Patrum Abramidũ nuper præmisimus agmen:
Atque illic lateant, donec desæviat atri
Tempestas belli. Socios quoque valle receptos;
Quisque suâ ut maneat vigil in statione, moneto.
Atque ubi concordes hostes temeraria bella
Excierint, vos hanc terris avertite pestem,
Ne solem ulteriùs, puramque obnubilet auram:
Dux vobis imbellis erit virguncula: tali
Fas duce perculsos probro exturbare superbos.
Sic ait Omnipotens; nec fas mortalibus alta
Scrutari arbitria, & causas tentare repostas.
Credibile est tamen humani voluisse timoris
Indicio Numen fugitivum abscondere Diti,
Ne Pueri vires, divina arcanaque nosset:
Credibile est etiam veteris voluisse parentis
Regna aperire novo, nulli visa hactenus, Adæ;
Quæ prior ille miser specie delusus inani
(Causa mali conjux) æterno clauserat ævo.
Nuncius ergo Ales per opaca silentia rerum;
Ætheriis bigis cæli per inania vectus,
Ante ortum solis, Libano super astitit: atque hinc
Alipedes flexit vitrei Jordanis ad undam,
Zacharidæ sub tecta, procul sonuitque flagello:
Primaq; Virgo Parens, dudum vigil, ora fenestris
Exeruit; sed adhuc Pueros sopor altus habebat,
Fagineas inter frondes, muscosaque saxa.
At tibi, fortunate Ales, penetrale subire
Arcanum licuit, placidosque abrumpere somnos:
Surge, age, sancte Puer; Genitor supremus ab alto

Me tibi demittit solio: procul ocyus ire
Teque, tuamque jubet Genitricem: dux ego curru
Sublimes ducam liquido aëre. Sic ait; exin
Protinus accelerare fugam: pulcherrima Virgo
Induere investem Jesum. Dux penniger instat,
Itque reditque instar succincti ad munus ephebi:
Ipse etiam impatiens sonipes fodit ungulâ arenam
Ante fores, phaleræque sonant, atque aurea fræna.
Et iam purpureo lux prima rubebat eoo,
Agricolis solem revehens, opera, atque labores;
Jamque instaurati somno, stratisque relictis,
Nazarii agrestes, pars pinguia in arva juvencos,
Pars ad aratra boves, stridentia plaustraque agebant.
Hos inter Juditha oculos, nondum excita prorsus,
Tergit adhuc niveis digitis; simul aurea vittis
Tempora cingebat, simul hæc insomnia pulchra
Narrabat Matri: Mater, quæ mira per umbram
Hæc mihi nox tulit in somnis spectacula rerum!
Quam se cælesti Maria obtulit obvia veste!
Qui capitis decor, & cultus! qui gressus eunti!
Illa mihi in prato, tercentum visa puellas
Inter, virginei moderatrix agminis, album
Vexillum præferre manu: meque illa sequacem
Ultro invitabat dictis. Vin' tu quoque nostro
Adjungi, Juditha, choro? pariterque referri
Has inter comites Divas, quas undique campis
Concordes errare vides? Sic illa serenis
Dicere visa modis: cui, miro concita amore,
Assensu ardebam tacito dare nomen, & ipso
Vox erat in vultu: at conanti reddere voces
Verba pudor tenuit. Castis tunc oscula labris,
Amplexusque dedit; primamque recensuit inter
Belligeras socias. Dextrâ lævâque volucres

Pro-

Protinus armigeri, hic chlamydem, cui candida lino
Crux medio inserta; hic torquem, galeamque comantem
Ferre videbatur. Visus quoque Jesulus ore
Sic fari roseo: Nostros hinc strenua in hostes
Bellatrix hæc arma geres. Nec plura locutus:
Nam subitò (visu mirabile!) currus ab alto
Astitit ante oculos, radiis, atque axe rotarum
Ex auro, gemmisque hyali, stellisque coruscans.
(Me miseram!) somnus media inter talia fugit:
Nec sibi quid poscant hæc arma, aut prælia novi.
Talia flavicomo religans sibi vertice crines
Intortos spiris referebat somnia Judith.
Interea super Euphratem, Tigrimque sonantem
Penniger auriga, ad solis cunabula verso
Temone, auratos currus per inania agebat.
Non ita cæruleam Libycus rapit æthere nubem;
Aut mare velivolum tanto secat impete pinus,
Cui Notus incubuit; nec Belgica rustica ferreis
Ocyor it soleis glaciato missilis amne,
Horriferæ Scaldim cùm vis gelat aspera brumæ;
Quantus agit profugos liquidi per inania cæli
Impetus, aërii trans ardua nubila Olympi.
Perpetuo flexu sylvas, & flumina magna
Abscondunt. Turres, atque altæ mœnia Susæ,
Nembrotique arces, frondosaque culmina Zagri
Prætereunt. Nemorosi aditus, faucesque malignæ
Apparent, ubi quondam hastâ trajectus equestri
Ille dabit meritas pœnas, terrasque levabit
Sacrilegus Cæsar fidei desertor avitæ.
Hinc super Eulæum, Hippophagos, Arachosiaque arva,

Can

Carmanosque volant: ad lævam Caspia tellus,
Atque pharetrati Medi, Hyrcanique recedunt,
Jamque peragrarant Persas, jamque ultima regna
Memnonis eoi; cùm primùm lenior aura
Sentiri procul è cedris gratissima cœpit;
Qualem è longinquo nautis venientibus afflant
Ad mare odoratis Ligurum nemora aurea citris!
Mox paradisiacæ volucres per cærula visæ,
Nunciæ ab Elysiis hortis. Non India tales,
Nec variis pennis tot dives America vestit
Purpureis rostris, minioque rubentibus alis.
Miratur, capiturque locis tener incola eremi,
Quem pariter curru Virgo miserata locarat.
Hæccine Nazaridum regio, inquit, avitaque tellus?
O Mater, quâm lætus ager! quæ copia rerum!
Quæ nemora & vitrei fontes! Cui candida Virgo
Dissimulans: Equidem longè ista beatior ora
Quàm tua rura, inquit; nebulæ queis semper opacæ,
Et circunfusis stagnis gravis incubat aër.
Ille autem gestire animis, ut gestiit alvo
Quondam maternâ, atque oculis per cuncta vagari,
Et digitis nunc hæc, nunc illa ostendere parvis.
Interea magis atque magis subsidere currus:
Præcipites cælo bijugos sed parciùs Ales
Accelerabat agens stimulis, quò tota videri
Jam regio ex alto posset ditissima pomis
Arboribusq; sacris, liquidisque uberrima venis.
Non ulla Italiæ facies, non amne quieto
Quam placidus secat Eridanus; nec lætior illa
Ante alias Laudensis agri, cui pinguia lactat
Pascua tot mammis quot plenis Addua rivis:
Addua Lemene sacris celeberrima Musis,
Qui cecinit magnum Numen, felicibus ausis

Arcana ingressus Divûm; dehinc terna rosarum
Nexuit ætheriæ serta immortalia Divæ;
Quique animos nobis audendi talia vates
Adiecit, suasitque ratem deducere in altum;
Quà via Pieriis nondum sulcata carinis.
Perpetui in gyrum montes felicia rura
Verticibus vallant, quorum vix summa viator
In juga bisseptem perreptet solibus; inde
Umbrifera atque ingens vallis, rursumque minaces
In gyrum ductæ cautes; atque inter utrumque
It vallum medius lacus ingens. Plurima pinus,
Æsculus, & nunquam cava robora passa securim,
Se viridi è ripa vitreo speculantur in amne,
Perpetuisque sonant avium garritibus undæ;
Quas fulicæ assuetæ sylvis, mergique loquaces,
Assiduoque anates tranant hinc inde volatu.
Ad Boream pons marmoreus, cui molibus altis
Quinquaginta arcus subterlabentia stagna
Excipiunt; versoque situ longissimus undâ
Excurrit pictus sub opaco gurgite fornix.
Nulli fas hominum vetitos contingere fines:
Stat Custos ferro armatus, noctesque diesque
Excubias ducit, commissaque limina servat.
Atque hàc transibat prono jam vespere currus,
Per magni convexa sonans saxa ardua pontis;
Excisosque aditus adversâ in rupe subibat.
Apparent immensi agri, largissimus æther,
Herbosæ hàc illac valles, animantia mira,
Capreoli, pardi cicures, cervique fugaces.
Quæ loca! quas olim sedes! quæ regna pararat
Omnipotens! ut belle, ut suaviter omnia rident!
O miserum mortale genus, quæ dira cupido
Hinc procul exegit? Juvat omnem abstergere curam;

Respirare auram juvat, & dare lumina circùm.
Zacharides visu attonitus puer ore sequaci
Versicoloratas servabat in axe volucres,
Phœnicum, atque apodum turmas, & candida olorum
Agmina, sturnorumque acies: cui regia Mater
Annue, ait, digito, porrectàque allice dextrà.
Annuit; inque manum sublatam & brachia nuda
Ardeolæ, virides pici, cinclique loquaces
Ad nutum veniunt: mirantique addidit Ales,
Ipsi etiam accedent mites, si jusseris, ursi.
Nec renuent tigres: nulla his fera noxia sylvis!
Ventum est Elysiis in pomaria, dives ubi illa
Cladibus heu nostræ gentis memorabilis arbos:
Pomaque cernere erat summis fatalia ramis
Pendula adhuc, veteris monimenta perennia noxæ
His, ait auriga, infaustis sub frondibus actum
De rerum summâ, jacta alea, perditaque omnia
Ipsa locum immunis culpæ circumspice, Diva.
His furtim repens emersit sepibus anguis:
Hic sedit miseranda parens: hic ore locutus,
Multaque promisit veterator callidus: huic se
Implicuit trunco, porrexitque improbus escam:
Heu dolor! heu pietas! Deliravere parentes;
Plectetur Puer iste tuus. Sancte Aliger, istud
(Da veniam) poteras reticere, aut dicere saltem
Vocibus ambiguis; nunc irrevocabile telum est,
Atque hæc verba diu tacitè secum illa revolvet.
Occidit interea Titan: (mirabile visu!)
Suspiciunt lunam ingentem se tollere contra,
Cui maculæ insuetæ, & solito turgentior orbis;
Per vitreas qualis sese ingerit aurea lentes.
Usque adeò illa polo, sublimi vertice, in auras
Accedit tellus, propioraque suscipit astra.

Denique marmoreum tectum sublime refulsit,
Tot pictis aulis dives, quot solibus annus:
Ingrediturque sonans curus quà porticu in amplà
Mille aderant juvenes tedis utrinque coruscis,
Ordine dispositi. Centum atria mira columnis
Suffulta apparent, Ales pulcherrimus ulnis.
Divinum accepit Puerum; Reginaque bigis
Ultima descendit. Conclavia in alta feruntur
Marmoreis gradibus, sequitur quos undique fusa
Cælestum pubes. Lituis domus intima, plectris,
Carminibusque sonat, facibusque incensa coruscat;
Omnia tuta videt Genitrix, fruiturque beatis
Deliciis. Nox stellifero tegit omnia velo,
Projiciens latè campis felicibus umbram.

Nunc ruat utcunque, & sævis ferus intonet armis
Orcus in absentes; nunc terras turbine, & axem
Misceat, irarumque omnes effundat habenas.

Huc animos, Auguste puer, cui Turcico opima
Sanguine Pannonicis jam sexta adolescit in arvis
Læta ceres; raucùmque sonans promissa quotannis
Corpora cæsa virûm, vestes, pacta, armaque patri
Euxino impatiens Ister jam ferre laborat.
Huc ades, invicti cura & spes magna parentis,
(Spero equidem, nec vana fides) Orientè subacto,
Imperii quondam gemini recturus habenas,
Flos alme Austriadum, Joseph. En denique bella,
En tibi promissas acies. Hinc armiger axis,
Hinc Erebus jam signa movent, Matremque lacessunt.

Ergo omnis cæco misceri murmure vallis
Cœperat Ænonis. Prægnans Acherontia nubes
Lucifugos manes alvo profuderat, instar
Grandinis æstivæ, horrisono displosa tonitru,
Atra Gomorrhæi trans usque bitumina stagni.

Quan-

Quantus Hebrus, quantusque Hypanis, vel magnus
Orontes,
Aut pater Eridanus latè imbribus auctus inundat,
Egrediturque Athesis ripis, vel maximus Indus;
Tale fremit, tantoque ruit per saxa sonore,
Piniferas inter sylvas, camposque volutum,
Exsuperatque juga, obscurisque it vallibus agmen.
Noctis erat medium, cùm Belphegor arduus alto
Stans scopulo, stimulos animis incussit amaros,
Instigans jam trita jugo subducere colla,
Frænaque morsa diu perrumpere, bellaque demens
Agminibus Stygis innumeris indicere Olympo.
O socii, ò quondam cæli gens incola summi,
Quos odium superûm vetus implacabile torquet;
Nunc vetera ulcisci tempus, nunc jura tueri,
Nunc fas antiquam per vim decernere litem.
Sunt nobis immensæ acies, extremaque passæ;
Quodque caput, nostris divina exhausta potestas
Suppliciis, nec habet quid desperantibus addat.
Quæ fuerit sors cunque, in Numen vertere magnum
Lucifer arma jubet, patriasque reposcere sedes,
Sydus hyperboreum supra, gelidosque triones.
Exscindenda hominũ primò stirps funditus omnis;
Reptilium, & volucrum, & pecudum genus:
insuper ipsa
Devastanda igni tellus: hinc aëre cæco,
Per medios ignes, per densa volumina fumi
Ibimus in superos. Memores tamen ista tenete:
Si fors cælicolæ trepidi venientibus ultro
Annuerint, & regna velint antiqua pacisci,
Partirique polos, aut conditionibus æquis;
Ne quisquã indecori obsequio, vehit indigus hospes,
Ætheris in partem veniat: rigidò omnia jure,
Nil precibus, positoque genu, veniâque petendum.

Condicta, ò focii; res esto: jungite dextras:
Nunc locus, & res ipsa vocat, nunc facta potestas!
Hunc priùs abstrusum latebris exquirite parvum,
Ambiguumque Deum, quem Numinis esse veremur
Progeniem magni; nobis, si creverit, olim
Venturum exitio. Captivus ad infima quæque
Cælicolas trahet: haud parvo redimendaq; mater
Obses erit pretio. Ite alacres, his abditus antris,
Hîc latet; ad predam discurrite, cingite sylvas,
Vestigate aditus omnes, det buccina signum.
His dictis elati animi, & novus additus ardor;
Vanaque spes miseris, cælique arrecta cupido.
Jamque atris facibus læti, incensisque cupressis,
Per juga odorisequi, per saltus undique fusi,
Latrantum velut audito turba excita cornu,
Exertis linguis caveas, & lustra subibant.
Cùm procul ætherei pugiles, mille axe quadrigæ,
Loricæ ex auro, scuta ærea, telaque visa,
Et chlamydes variæ, plumæ, & vexilla per auras;
Alatumque triplex descendere nubibus agmen.
Arrexere atros stupefacti ad sydera rictus
Luce repentinâ obstricti: haud mora, murmure rauco
Tartareæ insonuere tubæ, tremuere cavernæ;
Et conjuratæ, momento temporis, omnes
Instructæ horribiles turmæ, sub signaque rapta
Agmina. Læva acies tibi, corniger Asmodæe,
Tessera cui belli piceus caper: huic Ephialtes
Signifer, & Mormo comes additus: in medio dux
Belphegor, & Gorgo, & Belial: extrema coërcet
Squamigerâ Dramelech insignis pelle draconis.
Parte aliâ classem; specie fugientis, Amida
Laxabat ventis; à tergo scilicet hostem
Circuitu interior largo aggressura repentè.

Quis-

Quisque suas lustrare acies, spemque addere dictis
Et monstrare manu natalia sydera: Nunc vi,
Nunc animis opus, ò socii, nunc reddere cladem
Hostibus antiquis, nunc nunc cui cedat Olympus;
Cui summa imperii, vestris decernitur armis

Jamque propinquabat legio omnis cælica terris
Jam propior stadio. Tot scuta, & tela per auras,
Tanta acies Divûm, galeæque, ensesque micantes
Undique inardebant, quantum nec Cynthia pleno
Orbe micat, medioque nitet sol purus Olympo.
Illa autem pennis cælo librata pependit
In turmas digesta suas Orientis ad oram,
Opperiens hostem. E signis borealibus Orcus
Circuit occiduam partem, volucresque maniplos
In gyrum flexit: nec segnior inde volatum
Erexit contra. Improvisi turbinis instar,
Turbinis ex Apennino venientis, aquosam
Obscuramque hyemem, tempestatemque ferentis;
Ala sinistra Erebi, magno procedere jussa
Cum sonitu, in dextrum cornu ruit impete facto,
Alphirus, & Dagon, atque Ornicus, & ferus Acco,
Ante alios primi. Tortas umbonibus hastas
Scuta retorserunt adamantina protinus, actis
Hostibus in præceps; iterumque in bella feroces
Conversis rediere animis, iterumque repulsos
Fulguris instar agit, tergoque fugacibus instat
Prima acies Divûm. Sed & ipse sequentibus hæret
Belphegor increpitans dictis: Non Appula tellus,
Non hic Gargani montes, quibus hæsimus olim
Vi pulsi cælo; nec primùm fulmina visa,
Aut tonitru auditum. Sed & ipsum torva frementẽ
Cum sociis premit Aligerûm turma altera: turmam
Hanc sequitur Dramelech; hunc tertia cominus urget

Diva phalanx: hastas hastis, tela ignea telis
Implicuere, oriturque atrox asperrima pugna:
Pastores strepitu exciti, de montibus atram
Suspiciunt nubem: mirantur noctis in umbrâ
Tot strepere obscœnas volucres, tanta agmina cælo
Misceri turmis internigrantibus alba,
Fit clamor, sævitque canum latratus ad auras.
Ast Erebi insanæ vacuum per inane phalanges
Alternæ, ad lævam dextramque, infraq; supraque,
Hàc illac variis susdeque erroribus ibant.
Ter frustra in nubes validis conatibus actæ;
Ter lapsæ ad terram; ter rursum concitæ ad auras,
Mille vias ineunt, spirasque, orbesque retexunt;
Ut vespertini per sera crepuscula mures
Pinnigeri volitant. Stat longis fallere gyris
Instantes à tergo hostes: non si ruat ipse
Desuper Omnipotens jurati cedere campo.
Jamque adeò in longam noctem fera bella trahebant.
Jam procul audiri clamor, stygiumque celeusma
Cœperat infernæ classis; longèque videri
Tartareæ antennæ, distentaque carbasa vento.
Cùm subito tonitru Divûm Pater, atq; hominum Rex
Sydereo è solio totum tremefecit Olympum.
Ecce autem (res mira!) aderat sublimis Amazon
Albo in equo aëria veniens altissima nube
Bellatrix, cui tænarias confundere turmas
Armipotens dederat. Non huic armata securi
Hippolyte, aut ripis Amaseni educta Camilla
Digna foret lateri pedes ire, atque aurea tela,
Et pictas pharetras comes in certamina ferre.
Hanc pronâ labentem hastâ, inter mille sequaces;
Non tulit ille animis nuper, vultuque tremendus

Palantum ductor lemurum Asmodæus, in omnem
Incurritque aciem trepidus, classemque petivit,
Post puppes & transtra latens, formidine turpi.
Haud aliter quandoque canis pecuarius ingens
Rure cubans, si quem venientem senserit, ore
Continuò exululat magno, insequiturq; paventem;
Quem si audens quisquam petat obvius, ocyor Euro
Tecta subit; stabulique alto de culmine vecors
Latratu in feram noctem se jactat inani.
Tum fragor auditus, veluti si corruat axis
In præceps fractus: clypeum simul aspera virgo
Obiecit rabidis, medioque umbone refulgens
Numinis ostendit non ulli effabile signum,
Notum Erebo signum: simul axe apparuit ingens,
Terribilis, vindex ensis; tum murmure claro
Quattuor à ventis, vox magna audita per auras:
Ad Chaos, ad puteum, genus exitiale, profundi.
Horrendum visu! rima ingens aëre aperta est,
Astraque visa polo, & comitatus Numinis, & mors
Ossea præcedens in equo, innumeræque cohortes.
Quo visu turbatæ acies, pavor excitus ingens;
Ceu trepidis avibus cùm desuper ingruit alis
Milvius, aut vultur rostro improvisus obunco.
Prima fugam remis velisque capessere Amida,
Trans Casium, & Seras, nimbosaque culmina Tauri:
Parte aliâ Ægypti turba omnis fœda Deorum
In diversa trahi longis invecta colubris.
Ad terras reliqui, condensæ grandinis instar,
Præcipitare metu: Laxis fugiamus habenis
Quà juga prona ferunt: totus ruit axis, ab alto
Millia myriadum princeps trahit armiger; ipse
Bellipotens curru insequitur, fugite ocyùs, arma
Exuite. Hinc pavor, & clades vastissima; nec fas
Præcipites retinere minis; fanaticus error

Usque adeò exagitat trepidos. Fugit avius ipse
Euphius, & Babel, & Belzebub: ater euntes
Nimbus aquæ insequitur: caligine, pulvure, fumo,
Arietibusque nigrisque ululis obnubitur aër:
Pars obscœnarum volucrum fusco æthere pennis
Fidere, pars condi miserorum in corpora agrestum;
Hos Sodomæ mersere lacus, hos terra dehiscens,
Aut putei excepere cavi, pelagusque profundum.
Est regio Italiæ in gremio, sub sydere tristi,
Quam Dauni, & Vestinus ager, Marsique coërcent,
Nubiferumque super caput exerit Apenninus;
Unde jugis acti in præceps horrentibus amnes
In mare se exonerant. Vulturni nomine. Tellus
Omnis subtus hiat, cæcis perfossa latebris,
Fornicibus suspensa cavis, & sulphure fœta.
Huc legio princeps sese per aperta Vesevi
Ora dedit, penitus vacuas ingressa cavernas.
Quantum (a) Hirpinorum urbs sedes, & regia distat
Parthenope. Hic profugos superûm Pater ære revinxit;
Adiecitque annos (b) quot cælo impendet arista
Isidis; octonis ter ferme ut vergat eoam
Signiferi in partem gradibus. Quo tempore demum
Exacto, rursum valido luctamine ad auras
Erumpent scissâ tellure; & murmure vasto
Impositas quatient ruptis compagibus urbes.
Nec vero eventum primi inter cætera mittam
Ductoris stygii. Ille amens ad flumina cursu
Dum fugit in viridi pascentem gramina campo
Nactus equum, huic alvo sese indidit. At quadrupes se

Pro-

(a) *Beneventum*. (b) *Tempus astronomicum usque ad annum* 1688. *quo terræmotus per Campaniam*.

Protinus immani conjecit in aëra saltu;
Concussisque jubis per colla, & spumeus ore,
Indomitus præceps per devia fugit Idumes.
Donec Ithuræi comprensum montibus asperis
Obstrictum hinc atque hinc per vim traxere lupatis
Herodi, Herodes Agrippæ, Agrippaque habendum
Augusto dedit. Hoc verò mirabile narrant;
Illius in sobolem, & sobolis genus omne secutum;
Tartareum possessorem migrasse frementem
Cæsareis stabulis: donec sacro effera fræno
Injecto Constantinus compescuit ora,
Hospite Avernali ejecto: quæ ferrea fræna,
Augustæ Crucis è clavo confecta trabali,
Insubrum ante aras nunc Urbs regina veretur;
At ripâ ex altâ liquidi Jordanis Amazon
Insignem niveo candore, auroque nitentem
Egit equum, & fluvio victrix se condidit alto;
Unde pios iter ad manes per concava terræ.
Quò simul advenit, patriis fusæ undique sistris
Occurrére animæ, latèque patentibus ulnis
Antiqui Patres. Quis verò hanc crederet illam,
Parthenii quondam meruit quæ præmia veli,
Dilectam JESU, & Pueri cælestis amantem
Juditham? huc talem armigeram quis tempore tali
Improvisam adeò superâ expectasset ab aurâ
Venturam? Illa erat, illa tamen jam corporis expers,
Præda recens mortis, fato sublata repentè.
Namque agris nuper sero dum vespere anethum,
Æquales inter legeret pulcherrima nymphas;
Seu riguâ latitans malus anguis læserit herbâ,
Sive aliud (longo nam fama obscurior ævo)
Heu lassa, heu morior dixit; collapsaque sedit

Flo-

Floribus in niveis, albo magis alba ligustro:
Mox ubi deseruit mortales spiritus artus,
(Quæ fuerant nuper sacri præsagia somni)
Olli castus amor meruit, servataque voto
Virginitas Erebi obscœnas dispergere turmas;
Et lætum Elysii in sedes inferre triumphum.
Exitus hic primus belli; sic Tartara probro
Affecta, elusi manes, dux fœmina facti.

LI-

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Elias Thesbites in Paradiso terrestri Virginem colloquiis tenet. Divinus Puer superveniens, Matrem rosis coronat. Serâ nocte, in palatium revertentibus occurrunt animæ sanctorum Patrum. Aulam maximam subeunt, ubi sacra bella in parietibus descripta cernuntur. Illic drama ab Angelis exhibetur; atq; iterum sancti hospites curru sublati Nazareth revehuntur.

HEtruscos inter flores quà labitur Arnus,
Hesperiæ sacris statio gratissima cycnis,
(a) Est locus in prato, unde etiam data nomina ruri.
Quanquam sorte suâ felix locus ille vocari
Elysium meruit: regni nam siqua beati
Illius in terris species foret ulla superstes,
Unius ista foret Mediceæ gloria villæ.
Unde adeò geminæ facies, & prorsus eandem
Exactæ ad normam sedes, rem promere ab alto
Fert animus, paulùmque viâ deflectere cantu.
Namque ferunt, postquam vates (b) Aligherius Orci
Ambages tortas, animarum februa, & altas
Cæ-

(a) *Pratolinum, Magni Ducis Hetr. villa, cur simile Paradiso terrestri.* (b) *Dantes.*

Cælicolum ſedes ſtellato aſcenderat axe ;
Non illum in patrias (ſi famæ credere fas eſt)
Continuò rediiſſe domos. Nam dia Beatrix,
Quâ duce tot vulgo ignotos penetraverat orbes,
Nequa forent divinarum mira abdita rerum,
Terreſtris Paradiſi iterum traduxit in hortos.
Hos duce Matheldâ jam viderat ; aſt ibi poto
Amne ſacro, memori abſtulerant oblivia mentem :
Ergo iterum peragrare datum loca, tectaque mira
Infanti fabricata Deo, quò reddita menti
Viſa ſemel rurſumque forent : Poſtque otia longa
Dicitur aſportaſſe illinc deſcripta papyro
(Seu verum, ut perhibent, ſeu vulgi fabula) ſacræ
Intima quæque domus, teneræ ſarmentaque vitis,
Delicium Muſæ, ſeræque alimenta ſenectæ.
Hinc gemino dives ſpolio patria arva reviſit,
Præcinctus nigris lauris, quas fumus, & aër
Obſcurus tetrâ fuligine tinxerat Orco.
Olli ſacra genis macies, vox ænea, triſtis
Obtutus, veterique ſcabrum rubigine plectrum :
Perque urbes medias ibat, perque oppida Tuſca
Pone trahens citharâ ſtupefactum ad carmina vulgus.

Tum latè Auſonias gentes diſcordia demens
Hinc atque hinc odiis in mutua fata ciebat.
Cauſa mali, geminæ perplexa ab origine (a) partes,
Queis bicolor nomen fatalis teſſera belli ;
Unde bipertiti cives, atque aſperi agreſtes,
Et populi infenſi populis, atque urbibus urbes.
Quid repetam ſævas quot paſſa Hetruria clades ?
Quot procul extorres vis egerit impia cives ?
Ipſe etiam vates necquicquam dira minatus
Exitia, & pœnas, quas imis nuper avernis
Vide-

(a) *Albi, & nigri.*

Viderat; infelix patriis à finibus exul,
Dicitur excoluisse agrum, curisque levamen
Vinetum instituisse domi: vitemque beati
Elysii furtum crevisse penatibus ajunt,
Prætextam muris, quam dein volventibus annis
Diffusam latè, & mira propagine adultam
Paulatim Hetrusci campos severe per omnes;
Tyrrhenæque urbes sacrum expressere liquorem
Pistorium, Senæ, Alpheæque ab Origine Pisæ.
Prima propinavit laticem Florentia purum,
Os liquido perfusa mero, mirabile donum
Finitimos inter populos partita Liæi.
Olli (*a*) subviridis color, atque abscondita vena
Nectaris ætherii, longè super Attica mella;
Quâ sensim agrestes hominum mollescere linguæ,
Eloquiumque modis cœpit dulcescere miris,
Et lepor, & charites paulatim accedere dictis.
Inde tot egregii vates, cultusque per artem
Italiæ sermo, Latii jam secula prisci,
Et Grajas Veneres fandi dulcedine vincit.
Eloquii hinc inter Patres subsellia Dantes
Prima tenet, primus genialis consitor uvæ;
Unde illum in Tuscos, mentito nomine Bacchi
Vexit agros (*b*) Redus, prætextaque fabula vero est.
At folio excerptum, ut dixi, mirabile tectum
Hetruscis Ducibus longo post tempore cessit,
Cui formâ, atque situ substructa simillima (quantùm
Fas opere industri fabris mortalibus) ædes:
Namque hæc in viridi prato: in viridi quoq; prato
Illa domus; domui contermina eremus utrique,
Et sacrum nemus & fontes, & plurima quæ nunc
Haud memorare vacat. Paradisi sed tamen hortus,
Divinas ædes gyro qui plurimus ambit,

Paulò

(*a*) *Vulgo* Verdea. (*b*) *Franciscus Redus in Dithyrambo.*

Paulò aliter positus. Verbana haud discolor illi
Insula, ad eoum quà formosissima solem
Vergit opaca cedris, Borromæosque penates
Desuper aspectat. Multum illi, & Montia villa,
Pinifero quà subterlabitur Addua Vapro,
Meltiaque aspirat. Verùm hæc mortalia longo
Post se intervallo species illa aurea linquit
Antiqui Elysii; quò me, post horrida bella
Jam fessum, series rursum vocat ordine rerum;
Invitatque chorus Divûm, peregrinaque Virgo,
Quam cælo invectam paulò ante his liquimus arvis.
Ergo age, quæ nostris illo solatia in orbe
Hospitibus data, quæque oculis spectacula rerum
Exhibita, utque inter sanctos nox acta penates,
Musa cane, & seclis non ante audita revolve.
Hic illa, hic gemini prono jam sole puelli
Tunc aderant; pariterque aderat venerabilis ævo
Fervidus ille senex, raptus qui curribus igneis
Sederat his quondam Thesbites advena campis.
Olli canities mento diffusa, pruinis
Candidior, nivibusque perennior Apennini;
Alba super fulvâ quoque lanea pallia veste,
Sandalia in pedibus, viridique intortus olivâ
Nectebat ramus raros ad tempora crines.
Et tum frondifero sub tegmine fortè sedebant
Juniperi; gemini verò per florea prata
Interea errabant pueri. Bonus incola Matri
Hospitæ amœna loca, atque ævi celeberrima quæque
Monstrabat digitis longè monimenta vetusti:
Illa procul juga celsa vides, sylvamque comantem,
Quæ solem tegit, ingentemq; huc projicit umbram?
Illis in latebris Adam, & malè credula conjux
Delituere ambo velati frondibus; haustum
Lethalis pomi simul ac sensere venenum.

En

En ubi deterſis oculis ſomno excitus Evam
Egreſſam latere obſtupuit: ſub collibus illis
Infelix famulantum inter genus omne ferarum
Jura dabat brutis, & nomine quæque vocabat.
Talia narrabat. Cui Parthenis alma, beatis
Deliciis capta agrorum, nemoriſque propinqui
Reſpirans auram, roſeo ſic ore locuta.
Multa mihi porrò peregrinæ ediſſere, vates,
Jamdudum his aſſuete locis, quæ ſcire laboro.
Ac prius heſterno lethalia veſpere vidi
Poma, venenatis vulgò celeberrima ſuccis;
Unde lues genus infelix diffuſa per omne:
Aſt ea crediderам, fateor, pulcherrima longè;
Longè aliam ſpeciem rebar, quæ cogeret ultro
Invitas ad furta manus: nil tale, nec ullas
Illecebras, quas fama refert, ſub pectore ſenſi.
Olli ſubridens ſenior: Mirabile narras:
At non illa impunè alius ſpectaverit, inquit,
Adami de ſtirpe nepos. Sed fortè Parentum
(Quod reor, & decuit Genitricem Numinis) illi
Dira cupido tuos nil ſe transfundit in ortus.
Certè ego, cùm primùm blanda illa pericula vidi,
Ingenitum virus per venas ſerpere ſenſi,
Præſentique malo ſanguis ſufferbuit imis
Uſque fibris; quanquam mihi jam vis nulla timenda,
Inque hoc tranquillo jam tuta ſit anchora portu.
Hîc aliò eloquium divina Puerpera bellè
Detorſit, ſortem egregiam ſibi conſcia celans.
Multa loci, veterumque rogat, ſed & ipſa viciſſim
Multa Palæſtinæ, rerumque, hominumque reponit.
At ſenior, cui nondum animis exceſſerat ardor
Ille vetus, patrii cùm culmina degeret inter
Carmeli, pluvios unde ignes ſæpe vocarat;
Ingenii memor uſque ſui, memor atque ſceleſto

Quæ quondam illo ævo passus, quot adire labores
Extorrem impulerint; antiquæ semina flammæ
Elicuitque animis, rigidoque hæc ore locutus.
O ego quàm reliquos inter nunc degere vellem
Mortales, scelerumque ultrices cernere flammas,
Quas Puer iste tuus, patrio pro Numine læso,
Axe feret! Num sæva adeò vos secla tulere,
Qualia vixi olim? Quantas mihi perfida lites
Fœmina, quotque tulit! quot sanctos illa peremit,
Haud impunè tamen, vates! quot sparsa per omnes
Monstra Deûm terras, quot fœda altaria vidi!
Impia gens, toties nequicquam exterrita nostris
Fulminibus linguæ; nunc denique magnus ab alto
Ultor adest, meritis qui subruat ignibus urbes
Sacrilegas. Quantus regum cruor effluet atris
Lingendus canibus! quot corpora sparsa per agros
Alitibus prædam video, quantoque tumentem
Sanguine Jordanem! Quanquam pro talibus, alma
Virgo, equidem vereor, nimiùm frons ista Puelli
Blanda cui, placidusque animus. Quò pristinus ille
Dux exercituum cessit? cur grande sub istis
Dissimulat Numen spoliis? ubi fulmen? ubi vox?
Et nomen vetus, & facies, habitusve Tonantis?
Talibus austerus dictis antiqua renarrans
Instabat vates: Quem mitibus alma querelis
Mollibat Virgo; desuetaque fulmina dextræ,
Alternasque vices, & sat data funera terris;
Nunc aliam seriem, conversaque secla docebat.
Interea verò gemini per prata puelli
Immixti geniis, calathi quibus omnibus auro
Illusi, atque ebeno texti argentoque quasilli,
Carpebant flores. Ter quinquaginta seorsum
Collegere rosas; quarum pars tertia puris
Pu-

Purior alpinis nivibus, pars altera tincta
Murice sanguineo, pars ultima concolor auro.
Ut numerum explevere sacrum, Tria nectite filo
Serta, ait ætherius Puer, unicoloribus unumquodque rosis; decimam medio sed quamque nivali
Bellè interposito distinguite lilio, odoros
Inter utrinque crocos. Sic ille, & sedulus ultro
Ipse manus operi quoque contulit; inde per agrum
Lætitiâ ingenti Reginam adiere sedentem
Gramineâ in ripa: cui formosissimus Infans
Mollibus imposuit nexum diadema capillis.
Quis tibi sensus erat, Virgo? quàm concolor ipsi
Sanguineo serto! quæ purpura sparsa per omnes
Ore genas! Manibus ter summo è vertice munus
Detraxit roseum, Puero impositura; ter ille
Restituit rursum; bis garriit almus ad aurem
Matris; bis pariter Virgo respondit in aurem
Cælestis Nati. Tandem pulcherrima Numen
Cæruleo accepit gremio, & crinem, & tenera ora
Ore superposito strinxit, tenuitque lacertis
Amplexa; & lacrymans, & inhærens talia dixit,
Quæ poterant ipsum, credo, retinere cadentem
In mare jam solem. Hic lusus gratissimus inter
Mille alios fuit. Hinc adeò tibi grata rosarum
Munera Partheniis altaribus; hinc tibi magnis
Intermixta etiam titulis rosa. Denique serta
(Nazareas postquam rursum remeavit in ædes)
Elpino dedit; ille autem sua carmina cuique
Adjecit flori. Verùm mihi noxia semper
Vesperis umbra. Inter medias jam ter mihi, Phœbe,
Delicias fugis: ipse autem quæ cernere velles,
Hespere, cuncta fugas. En sydera sparsa repentè;
Præcipitemque fugam solis, noctemque ruentem
Par-

Parthenis ipsa dolet. Jam tempore cyclade velat;
Discessumque parat: Procul, inquit, in ardua tecta
Sera dies, Pueri, revocat, superandaque vallis;
Perque sacram relegenda iterum vestigia sylvam.
Sic illa. At senior vates suspexit eremum,
Carmeli ad normam veteris texta ardua colle
Palmifero, atque illuc bis sustulit ad juga dextram,
Clamoremque dedit notum; tenuitque parumper
Solicitam Matrem dictis; atque altiùs ore
Signa dedit rursum. Ecce autem (mirabile visu!)
Quattuor è monte alipedes, en currus ab alto
Flammeus; alatusque Cherub auriga jugales,
Lora tenens, summo de vertice collis agebat.
Ac veluti in noctem, vulgo mediâ urbe coacto,
Machina flagratura ingens ubi tempore longo
Spectantes tenuit; cùm primùm culmine ab alto
Per funem aut aquila, aut alato tergore serpens
Sibilat ore ferens incendia; plebis hiantis
Ora oculosque rapit flamma improvisa per auras;
Haud aliter miri veniebant tramite recto
Quadrijugi ardentes, flagrantesque axe quadrigæ.
Utque solum tetigere rotæ, propiùsve quierunt;
His ego vectus, ait Thesbites, æthere quondam,
Hisque feror toties trans nubila, transq; rubentem
Supremi regionem ignis; maculosaque lunæ
Bis propior convexa oculis immania vidi.
Hæc memorans armos manibus palpabat equorum,
Nomine quemque vocans; atque ora sonantia frænis
Prensabat dextrâ, atque humeris aptabat habenas.
Inde Parens, Puerique ambo, Seniorque coruscis
Consedere jugis; obscuroque aëre septi,
Quà procul ad stadium miranda palatia surgunt,
Æthere stellato liquidum per inane redibant.

Fas

Fas mihi nunc rerum felici abscondita nocte
Efferre in lucem memoranda arcana sub auras;
Fas audita loqui, tantisque oblivia rebus
Demere, siqua latent, memorique adjungere famæ.
Jam claras ædes, jam limina celsa subibant.
Ecce autem extremis mediisque penatibus omnis
Plena novis strepit hospitibus domus: ecce per aulas
Obvia, perque fores passim, perque atria magna
Turba ingens matrumque virûmque effusa ruebat.
Nempe aderant veterum Abramidum de sede piorũ
Selecti manes, proavi, sanctique parentes
Virginis: (his nuper supera ad convexa parumper
Ire datum, & Puero, & magnæ deferre Parenti
Obsequia) Ante alias complexu ecce obvia inani
Anna Parens in colla ruit, notæque per auras,
Ceu quondam, resonant voces: Ne subtrahe vultus,
Ne metue, o gnata: en genitrix tua corporis expers:
Illius hic simulacra vides; non veraque imago est,
Quam cernis: sed præsentem te, Filia, miris
Amplector, videoque modis. Nec lumina possum,
Nec vestes, nec mortalem discernere vultum
Spiritus exutus membris terrestribus. Atqui
Longè alia apparet species, animamque nitentem
Perspicio insolitis radiis, cui corpus inhæret,
(Cernere quod nequeo) nebulæ circùm instar opacę.
Oscula redde mihi, mea lux, quæ sentio; quanquam
Sparsa tibi hæc eadem volucres videantur in auras.
Parte aliâ Elisabe pavidum complexa puellum
Alloquitur longæva suum; similisque tenenti,
Cæca velut, rogat an tergo circumdata zona,
Ut quondam, prensumque manu contrectet inani
Hortaturque loqui; propiùsque adnixa laborat
Ingerere antiquos vultus, & nomina nota.

Me ne, puer, nosti, tenerum quem montibus olim
Infantem texi, pueris cùm bella moveret
Impius ille, cavoque specu jam lassa biennem
Te moriens liqui? Quæ sors exinde secuta?
Quæ rerum series? Tales dabat illa querelas;
Quas strepitus Patrum tegit ingens undique circùm
Infantem Divum. Hic citharis insignis eburnis
Regis Idumæi, Joachimi, atavìque Manassis,
Pantheris, Jesse, atque ingens senis Abrahæ imago;
Isacique pii serâ de stirpe nepotes:
Vestibus in niveis omnes, oleaque virenti,
Et semper vivo redimiti tempora flore.
Unà omnes subiere aulam, quæ maxima tecto
Sese aperit medio. Centum cristallina lychnis
Pensilis effulget lampas, centumque minores
Aëre dependent; aurataque brachia longo
Ordine sustentant ardentes undique ceras.
Hic acies pictæ innumeræ, & seges aspera Martis;
Ære graves equites, hastæ, galeæque comantes,
Et clypei, atque omnem sacer horror circuit aulam.
Scilicet in divum Puerum Styx effera quotquot
Eductura olim furias, horrentiaque arma
Cernere erat, pictosque duces, & fortia facta
Magnanimûm Heroum, pugnataque in ordine bella,
Hinc Constantini labara exundantia ventis,
Romuleisque aquilis Crux addita, visa per auras;
Inde Godefridi vexilla, & Maurica cæsa
Agmina, Arianæque acies, & Thracia bella.
Nec tantùm veteris, sed & ævi Mars quoque nostri
Effigies, atque arma virûm, spirantiaque ora
Parietibus pictis, variisque tapetibus errant.
Namque hic æratas classes, Venetosque leones
Littora spectabant, Maurocenique triumphum,
Jonio

Jonio è ponto in patriam nova sceptra ferentis.
Parte aliâ heroes magni Lotharingus in armis,
Et gener Augusti Bavarus, duo fulmina belli;
Ductoresque alii mediis in millibus ibant.
Tuque etiam palmis superesses, Jule, Sabaudæ
Gentis honos, cui mors præceps florentibus annis
Invidit, ne lætam urbem, conversaque fata
Aspiceres belli, quorum pars magna fuisses.
At latè in medio Geticus revolutus in omnem
Pannoniam it torrens, cui vix satis ampla camelis,
Armentis, & equis potoribus, atque trecentis
Europæ atque Asiæ collectis gentibus urna
Danubii: Austriacis successu turgidus horrens
Ire superfusus rupto aggere cernitur arvis.
Hinc miseræ matres profugæ per tela per enses,
Crinibus effusis, lamentisque astra cientes,
Queis mediâ è flammâ gremio asportata supellex;
Aut cæsus conjux, aut rapti in vincula nati,
Inter equos, currusque latent, confusaque castra,
Migrantum plena arva fugâ, plena omnia luctu,
Horror ubique, metus, faciesque miserrima belli.
Nec procul Austriadum positam discrimine in arcto
Cernere erat sedem; tercentum millia circùm
Quam Thracum immensâ valli obsidione coërcent.
Omnibus it tortus circùm cava tempora turbo
Lineus implexus spiris, latera ardua cingit
Fascia versicolor; vario Babylonica textu
Arva tegunt pictis tentoria serica velis.
Heu, quæ tum miseræ facies, quæ vota paventis
Italiæ! heu, propior flammæ quibus anxia curis
Littoris Adriaci regina, urbsque alma Quirini,
Ignaræ quid fata parent, quò pondere vergant!
Qui gemitus, quæ fama omnes malefida per urbes?
Posteritas; (si non sera illa extremaque mundi es,

Visura excidium rerum.) ne talia speres
Posse tuis memoranda adeò contingere seclis?
Ecce autem picta in summis laquearibus aulæ
Numinis apparet, puràque in veste (*a*) Sacerdos
Maximus, effusis lacrymis avertere cladem
Si queat; & Cæsar supplex, Augustaque conjux,
Et nati gemini, atque omnis Germania mœrens;
Hungaricusque aderat Divûm chorus, ipsaq, sceptri
Pannonici custos Virgo, veniamque rogabant.
Namque hos è cœlo armipotens objecerat ægris
Terrores populis Divûm Pater, atque hominum
Rex,
Vota auditurus miserorum, & jacta sub auras
Lamenta & gemitus: Queis denique motus, ab alto
Æthere prospiciens, oculos ad mœnia torsit
Jam centum perfossa locis: simul armiger Ales
Ære cavo insonuit; sonitu quem Vistula longè
Audiit, atque Hypanis, gelidique Borysthenis unda;
Audiit & longè nivibus glacialibus horrens
Carpathus, extremusque Albis, Rhenusq; bicornis.
Undique convenere duces, tremit excita tellus
Ærisonis plaustris: huc sors, huc alea rerum
Extrema, huc demum fatis adducta supremis
Lis Asiam Europamque inter, cui pareat orbis;
Mens eadem cunctis prædonem arcere cruentum
Mœnibus obsessis, aut certæ occumbere morti.
Nec mora: per densos cuneos, per fulmina valli,
Per segetes ferri horrentes, hinc turbinis instar
Sauromata, hinc Lotharus Mavors, & Noricus,
atque hinc
Saxones, & Cimbri, atq; Hassi, gensq; incola Mœni,
Et Nicri, atq; Amisi, & Vahalis, quosque alluit Eder,
Quique Istrum, Traunumque bibunt, gelidumque
Visurgim, Her-

(*a*) *Innoc. XI. Pont. Max.*

Hercyniosque colunt saltus, ceu montibus acti
Torrentes, profugos de mœnibus urbis agebant,
Famaque jam toto signum dabat aëre cladis,
Ære cavo ingenti. Centum urbes, oppida centum
Cæsareas acies, victriciaque arma canebant.
Omnibus in pagis ludi, combusta superbi
Mustaphi simulacra viis, profusaque dona
Larga meri, in mediis passim convivia pratis.
Ipse autem niveo altus equo, pulcherrime, cultu,
Hungaricoque insignis acinace, rite vetustis
Cerneris, Austriade Joseph, succedere regnis.
Stant circùm Illyrici, atque Daæ, extremique
Triballi,
Et Mœsi, & vincti Thraces: ipse arduus ense,
Quattuor ad ventos conversus, patria regna
Designas. Bello populi mirantur acerbo
Plena ora, impubesque genas, auroque comantem
Cæsariem, & pulchrum spirantia lumina Martem.
Talia per muros venturi præscius ævi
Aulai ingentis pictor digesserat Ales.
At majora oculis velo servata latebant.
Nam procul ante ora augustum se tollit ad auras
Pegma, pavimenti extremâ de parte, corusco
Sipario obductum. Post velum scena, chorique,
Actoresque latent Genii, pulcherrima pubes,
In seram noctem spectacula mira daturi
Hospitibus Divis. Titulus de fornice pendet
Oscula Justitiæ, & Pacis. Jamque aurea rite
Cymbala proludunt chordis: jam pompa latentis
Se retegit scenæ jamque alta silentia poscit
Sibilus. En sensim subducitur aëre velum.
Proh! quæ immortalis species! quæ Regia! quæ lux!
Quæ domus ætheria! Hem qualis sedet ardua
gemmis

In folio Regina nitens! quot fulgurat aſtris
Intextum ſyrma aërium! quas jam dabit illa
Fronte gravi voces! ut plena ſilentia ſancto
Terrore! ut tragicis dictis jam præparat ora!
Argumentum operis, Majeſtas læſa Tonantis;
Juſtitia hinc acuens iras; Pax flebilis illinc
Exorans veniam. Nodum Sapientia ſolvit;
Proponitque, inter Numenque Hominemque; ſequeſtrum
Unigenam, noſtro velatum corpore Numen.
Diſcutitur, placet inventum: ſuprema Poteſtas
Commiſſum ſibi ſpondet opus. Sic lite diremptâ;
Acceptis hinc atque hinc conditionibus æquis,
Oſcula Juſtitiæ & Pacis ſpectacula claudunt.
Talia ſupremus fortunata otia magnis
Hoſpitibus Pater indulſit; queis rite peractis,
Subvectos iterum curru trans nubila, opaco
Aëre, Nazareis bonus Ales reddidit oris.

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

Nazareni cælestem Puerum magis in dies admirantur; ejusque subobscuram Divinitatem curiosè vestigant. Jonas camelarius, iterum ex Ægypto veniens imminentis infortunii metu oppidanos terret. Agar peregrina historiam de Engaddi vinetis narrat; quâ auditâ, Alcindus senior, afflatu numinis, vaticinatur. Vox interim è cælo delabitur, quæ prosperum ærumnis, ac votis exitum pollicetur.

AT tot mira diu penitus subducta latére
Haud poterant. Deus ipse Pater lucescere quiddam
Jam propiùs, fuscâ veluti de nube, sinebat.
Nam, postquam lætis Paradisi è collibus Eden
Nazareos iterum Virgo remearat in agros,
Illa domus, rura illa, amnes, vallesque beatæ
Elysii invidiam poterant, cælique mereri.
Illius augusti species, habitusque Puelli,
Undecimus cui jam gyrum prope clauserat annus;
Et nitor, & sancti mores, & amabilis illa
Majestas jam tum pavidos terrebat agrestes,
Numinis ignaros; eademque trahebat amantes;
Mulcebatque feros. Mirantur plena decoris

Lumina, mirantur voces, atque indole in illâ
Nescio quid plusquam mortale; animique tuendo
Expleri attoniti nequeunt. Quod sydus in istas
Delapsum terras! quæ lux oblata per umbram!
Quis Deus his nostris successit sedibus hospes!
O Pater, an seclis ille expectatus ab alto
Venturus, qui colla jugo fessa eximat ægris
Isacidis? Quæ nos terrent insomnia? quidve
Omina tanta parant? Tales dant pectore voces;
Perculsique stupent. Pueri nutritius ipse,
Deliciis impar, vix custodita tenere
Clausa sinu ingenuus poterat sua gaudia Joseph;
Atque illum curas inter quandoque fabriles
Æquevi urgebant patres, variisque premebant
Ancipitem dictis: partes se versat in omnes
Jesseus senior, longéque exordia sumit;
Quáque licet variis responsa ambagibus exit;
Secreta involvens, quæ non licet ire sub auras.
At matrum longè tibi lucta molestior, alma
Partheni, Nazaridum; quibus importuna sciendi
Fervida cura nimis, solitumque impervia quæque
Rimari ingenium. Contermina Virgo paternis
Debboræ erat tectis, quæ sæpe domestica eodem
Sub lare conjunctis curis muliebribus unà
Inter acus & fila diem studiosa trahebat.
Altera arundineum nam stamine versat alabrum;
Inque glomos transfert; discriminat altera telas,
Alternisque trahunt ambæ sermonibus horas.
Hæc semel haud tenuit sese, quin sedula multis
Rem peteret precibus, quam pertentaverat ante
Lusibus obscuris; nunc verò exorsa precando
Sic fatur dictis. Maria, inquit, per vetus istud
Commune hospitium, primæque crepundia nostræ
Ætatis simul exactæ, quando omnia (sanctè
Spon-

Spondeo) secreto sub pectore dicta reponam,
Nec meus ipse sciet conjux, nec rescìet aura,
Quin mihi met studio properare oblivia nitar;
Per si quid merui, per quidquid poscere fas est,
Cara mihi ante alias, cui vox, cui gratia nata
Solamen curis, semel exorabilis esto.
Fare age, quis tandem genius tuus iste; puérne,
An divinum aliquid tibi lapsum ex æthere, ut ipsa
Suspicor, in gremium? Tibi namque simillimus ille
Usque adeò te voce refert, teque exprimit ore,
Teque unam; ut certè, in terris, quasi credula jurem
Non habuisse patrem. Ti bi verò tanta venustas,
Atque adeò à partu nil g ratia decolor oris,
Nil species læsa; ut possis, pulcherrima, credi
Mater, adhuc virgo. Veniam precor ista loquenti,
Nam tuus ista facit miseræ deliria natus,
Crine adeò, gestu, vultuque, oculisque decorus;
Ut, si mortales Deus ipse assumere vellet
Omnipotens artus, (ausim hoc quoq; dicere) tales,
Nec credo unquam alios vellet sibi fingere vultus.
Nonne vides, quæ forma illi, quæ gratia fandi,
Qui decor, alme Parens rerum, quæ lumina fronte
Bina micant? ut dicta stupent, pavidique recedunt
Externi agricolæ, monstrisque simillima narrant?
Verane quæ perhibent? venisse Orientis ab orâ
Illius ad cunas reges; humilique coruscam
Insedisse lari stellam? vinetaque eodem
Tempore, bruma licèt foret aspera, colle propinquo
Vernasse? Auditum hoc memorant à Beride quadã,
Quæ modo Sunam habitat nupta illic; ipsaq; flores
Testatur quondam, atque uvas vidisse recentes.
Sed quid ego hæc longè revoco, atque antiqua revolvo?
An non hæc pariter nobis memoranda canebat

Hisque etiam majora hospes narrabat Jonas ?
Quin etiam, nostros cùm his foret inter amantes;
(Quanquã alio te sub cælo tunc Memphis haberet)
Sub noctem pueris manifesta in luce repentè
Dona ferens aderas; eademque invecta per auras
Arboribus super, atque inter cava nubila visa es
Ictu oculi præsens; dum te nemus inter opacum
Quærimus, & nati miramur munera fontis.
Ex illo attoniti quæ Divûm ostenta tuemur!
Quot vates horrenda monent! quæ visa reportant!
Ipsi etiam nostri cùm matutina bubulci
Armenta educunt stabulis, per gramina sparsos
Inveniunt flores, peregrinaque lilia passim.
Mirantur loca, qui possint ea candida ferre
Germina, quæsitumque diu: extremòq; repertum;
Quà tibi, quà puero interdum mora facta per agros,
Alba ligustra illic, violasque erumpere ad auras,
Et rorem interdum, aut liquidi vestigia rivi.
Quid plura? Hoc etiam memorant: In floribus illis
Si quis captarit somnos sopitus in herbâ,
Continuò simulacra videt cœlestia, miris
Ante oculos objecta modis, arcanaque Divûm:
Hoc mihi narravit Beroë, quæ lumina postquam
Clauserat, atque illic paulisper fessa quierat;
Vidit ut innumeræ in somnis longo ordine gentes
Reges, atque duces, matres, pueri, atque puellæ
Ante lavacrum ingens properabant tabida morbo
Corpora certatim sacris abstergere lymphis.
Vidit & impositam præruptis montibus arcem,
Quam ferrugineo circùm tecti ære gigantes
Terrigenæ armati frustra obsidione premebant,
Necquicquam & contra reserabant tartara portas;
Multaque præterea variarum ænigmata rerum,
Quæ mens (quippe audita olim) meminisse laborat.
Nunc

Nunc autem, hæc animo relegens ſimul omnia mecum
Quid ſtatuam, fateor, cæcâ vetor obſita nocte:
Somnia cerno vigil, miris feror anxia monſtris:
Quod te per ſuperos, per magni Numen Olympi,
Perq; tuum hunc Solem,ſemel hæc perplexa reſolve,
Atque arcana doce. Tibi fida ſilentia juro:
Hic citiùs paries commiſſa arcana loquetur,
Quàm retegam quidquam. His dictis pulcherrima Virgo
(Nam quo rem tegeret? quò ſe converteret anceps?
Quidve aliud poterat?) velo ſeſe illa ruboris
Virginei totam deprenſa in luce tegebat,
Purpureo ſimilis panno, ſimiliſque Damaſci
Coccineæ rubicunda roſæ. Perpauca roganti,
Ut decuit, reſponſa dabat: cùm pulcher JESUS
Adfuit extemplo coram, nec Debbora fando
Explorare auſa ulteriùs, nec ſanguinis ultra
Elicere in vultus flammam: ſacer ingruit horror,
Suſpenſiſque animis, ſerâ jam nocte, receſſit.
Talis Nazaridum cura ingens pectora agebat,
Ignoſcenda tamen. Quis enim, tot mira tuendo
Abdita mortali ſpecie, non ſedulus omnes
Rimari arderet latebras? non cuncta ſuſurro
Miſceret tecta ambiguo? Nam corpore in illo
Exiguo, teneriſque annis quis crederet unquam
Eſſe Deum? Hinc ſtupor, & velut ægræ ſomnia mentis,
Hinc animi implexi, diverſaque murmura vulgi.
Ecce autem Phariis rurſum mercator ab oris
Ille bonus Jonas, aderat; merceſque Canopi,
Donaque cæleſti Puero, Matrique ferebat.
Iſque palàm patrio in cœtu miranda Puelli
Altiùs inſeruit ſuſpecta ænigmata genti,

Terroremque tulit trepido sic ore locutus.
Nazarei cives, genus alto à sanguine Judæ,
Dicite, quis vestrûm concurrere cominus ausus
Cum Styge? quæ vobis bellatrix fœmina? quisve
Ille Puer, cui tantum odiis infensus Avernus?
Namque (ut longævus retulit Pellæus aruspex)
Ex adytis templi post longa silentia tandem
Hæc vati responsa dedit latrator Anubis:
Væ miseris, duro quos bello asperrima virgo
Nazareâ de gente (nefas) sub tartara mittit!
Væ diis noctivagis ausis ferre arma sub axem!
Causa mali tanti demissus ab æthere magno
In terras Puer. At contra pro talibus ultor
Mox aderit juvenis Samarita. Ille æqua superbis
(Spero equidem) superis referet; nova bellaque vindex
Exciet, & pœnas, cœsâ sibi virgine, poscet.
Talia narrabat vulgata oracula Jonas;
Pendebantque animis, Ecquis Samariticus iste
Laturus triste exitium, quæ victima virgo
Danda neci, quæ dira lues impendeat arvis.
Præterea fuit in Libani convallibus imis
Armenti custos. Huic improvisus ab alto
Fatidicus menti furor incidit; ipse per omnem
Mira Palæstinam ventura horrenda canebat.
Et Samarim digito ostendens, væ, perfida pellle
Væ tibi, væ, Babylon, scelerati numinis hospes
Væ Galaaditis sponsis! Nec plura: sed omnes
Ipse etiam indigenas terrebat & oppida vates.
Nec satis. In somnis alii quoque nocte silenti
Hæc eadem moniti passim ventura ferebant,
Inque Deo Puero spemque effugiumque locabant:
Ille dabit vobis magicas eludere fraudes,
Isacidæ, ille Deum mentitum arcebit Idume:
Hunc

Hunc precibus servate piis, huic rite Sabæa
Thura date, & sanctis jam nunc assuescite votis:
His igitur dictis horrebant undique agrestes.
Hinc Samaræa excisa omnis commercia gentis,
Inque dies magis atque magis plebs territa monstris,
Nazareoque super Puero mens omnibus anceps.
Omnibus in votis aliquam exalbescere lucem
E cælo, atque altè injectam rarescere noctem.
Da, Pater, augurium, qui prævius igne columna
Isacidas quondam deserta per avia duxti:
Quique olim precibus victus sitientibus undam
Cautibus è duris, dona insperata, dedisti:
Da finem curis, atque atram disjice nubem.
Talibus orantes onerabant sydera votis.
Cùm tandem tenuis resplenduit æthere fulgor,
Inque atris fulsit spes improvisa tenebris;
Spes, inquam, quam fortè tulit peregrina puella,
Historiam veterem narrans. Rem fusiùs omnem
Altiùs ordiri, seriemque ab origine præstat,
Et varia, ut possim, intertexere stamina telæ.
Nam semel hybernis circumfusæ ignibus Esther,
Atque uxor Jonathæ, & Damaris, longævaque Charmis,
Nazarieque aliæ, streperâ ingentique coronâ,
Ad risum faciles, pars vellera, crudaque lina
Carpebant alius labor hirtis solvere echinis
Castaneas; aliæ torquebant stamina fusis.
Fortè autem reliquas aderat spectabilis inter
Nupta recens Agar, Engaddi è rure puella;
Quam patriis profugus tectis formosus Heberus
Nunc primùm in patrias sibi nuptam duxerat ædes.
Hanc croceis vittis, aurumque imitante orichalco
Insignem, faciesque novas, nova rura timentem

Turba peregrinam paulatim assuescere blandis
Cogebant refugam dictis, trepidamque ciebant.
Primaque Charmis anus de more interrogat, utra
Rura magis placeant, Engaddi, an Nazareth? illa,
Cui pudor ingenuus, nativaque gratia linguæ,
Haud meditata diu responsum; Nazareth, inquit.
Vestigare instat, Quæ vero his dignior oris
Causa moræ? illa autem; Mariæ pulcherrimus almæ
Natus. Et huic puero jam tu intima, (Dammaris infit)
Vix quinque exactis hic solibus hospita? At illa,
Infantem in cunis vidi, cùm poma rigenti
Nata hyeme, atq; uvas, & texto in vimine quondam
Attulimus flores. Hic ingens orta cupido,
Engaddi ut quondam vernarint rura decembri,
Cujus inaudierant aliquid, sed nubila erat res.
Attamen & senior Jesse, & longævus Obedon
Nescio quid memori confusum mente volutant;
Ipsaque vineti procul hinc mirabile quiddam
Dictum olim repetit Charmis memor; ipsaq; flores
Nescio quos semel auditos reminiscitur Esther.
O age, dic, oro, seriemque ab origine miram
Incipe: fœmineo simul illam murmure circùm
Constituunt cœtu in medio, interruptaque pensa
Paulisper ponunt, remque omnem audire laborant.
Quæ simul ac vidit conversa in se ora, rubore,
Ut decuit, suffusa genas, formidine tandem
Depositâ, sic orsa loqui. Jam talia dudum
Credideram, fateor, vestris quoque didita terris,
Nec latuisse sonum. Sed quando ingentis ad aures
Prodigii tenuis vix rumor, feraque fama
Accidit; ipsa, oculis quæ præsens testibus hausi,
Expediam paucis; nec enim sine numine divûm
His

His ego nupta oris vestris, nec inutilis hospes
Munera parva olim referam. Bethlemia in arva
Visendi studio, (undecimus jam vertitur annus)
Ad Jesum Infantem, pastorum credula dictis,
Fortè ierat mater. Serâ dein nocte reversa
Engaddum, pluvio imbre fluens lutulentaque cœno,
Ut nunc, hybernum circa ignem & fumida ligna,
Dum chlamydem ponit, madidos dum siccat amictus,
Narrabat nobis quæ viderat. O, quibus illa
Ebria deliciis miris! quæ visa canebat!
Nec finis fandi quàm dia puerpera; quot se
Vinctam illi, obstrictamque modis; quàm candidus illic
Quam roseus Puer inventus, quàm frigore penè
Exanimis! qualis superi! qui fulgor ocellis!
Mille modis variis secum dulcedinis haustæ
It volvens animo sensus, atque exprimit ore.
Ire iterum juvat, atque illi se Beris eunti,
Atque ego multa gemens, & Zelphe, ac denique cunctæ
Adjungi oramus comites. Lux crastina tandem
Ore uno decreta viæ; modò cesserit imber,
Candidiorque dies madidum deterserit Austrum.
Ergo parens, veteri ex arcâ dum sedula tostam
Depromit Cererem, rugosásque eligit uvas,
Quas Mariæ, & puero designat munera; flebat
Importunam hyemem, flebat sine floribus hortos,
Culpabatque nives, mutataque balsama olivo
Nuper Ithuræo. Quàm vellet melle liquentes
Nunc utique octobris ficus, & nectare plenos
Nequicquam botros! O nostra ubi cerea pruna?
O nostri, aiebat, nunc mala rubentia ruris!
Heu glacie, heu canis horrentia cuncta pruinis!

Audiit hæc Pater omnipotens de vertice Olympi,
Cui Zephyri parent, cui ver, cui pomifer annus,
Arrisitque bonus, spemq; omnem, & munera vicit,
Improvisa repentè ferens, mirandaque dona.
Namque, ubi prima polo rubuere crepuscula lucis,
E speculâ caput impexum caprarius Alcon
Protulit, observans ventos, & nubila cæli:
Sublatisque oculis, innubem ut vidit Olympum
Undique, & egelidam sensit de montibus auram;
Bella dies, inquit, nostris accommoda votis!
Oh! quis odor veluti florum! myrtique recentis!
Hem! flores! flores & poma! Alphæe, Manasses,
Zambris, io! Simeon; uva & narcissus in horto.
Hei mihi! nocte diu vigili (nam tempore longo
Lætitia insomnem tenuit) tum roscida primùm
Attulerat lassis membris aurora quietem.
Jamque orto sole, & diffuso lumine, nostri
Immemores aliæ per florea rura puellæ
Errabant lætis clamoribus. Excita somno
Audio garritus, confusaque murmura vocum,
Hem, Rachel Rachel, quot in uno persica ramo!
O bella! Hic violæ, hic violæ & fraga; hic quoque fraga;
En cerasa, en cedri: pueri, ne carpite: Zambri,
I propere ad matrem, calathos ferat: Aspice, Ebere,
Aspice, per superos, hæc arbuta: suspice, Ruben,
Quæ mala insistunt tibi pendula: Perge, puella,
Quæ mora? perge citò: Fugit illa simillima vento,
Latratu festo sequiturq; catellus euntem:
Mater, io! improvisa æstas, miracula rerum,
Turgentes uvæ, pyra, pomaque nata! Relicto
Ocyùs è strato miris feror excita monstris:
Nec mora longa, adsum cum matre & corbibus: unà

Consequitur soror, atque incomptis Sara capillis.
Vix possum hæc memorans lacrymas retinere cadentes,
Tollimus ad cælum palmas, stupefactaque circùm
Lumina versamus. Sunt hæc cælestia dona,
Quæ tetigisse nefas, ait Abra; intacta feramus
Betlæo Infanti: Foliis insterne quasillum,
Sephora; vos violas, vos porgite fraga, puellæ:
Vos, juvenes, truncis insistite, citraque nobis
Deiicite ex alto. Insistunt ramalibus ambo
Protinus exertis Jonathas, & Beno lacertis:
Cerea pruna cadunt, melimelaque perlita rore:
Grandinis in morem succusso persica trunco
In viridem labuntur humum: Supponite, Matres,
Huc gremium, huc corbes; tibi pomum hoc, Sara, bilibre;
Hoc tibi, tende sinum, Zelphe. Quid singula narro,
Quæ vidi his oculis præsens, hisque auribus hausi?
Jamque omnis veris pompa, autumnique sub altâ
Ilice erat, foliis cooperta, & odoro adianto.
At quinam Puero redolentia dona referrent
Lis erat, & magnum certamen; nam sibi quisque
Id cupiebat onus, sibi certatimque quasillos
E manibus rapiunt; instant pueri, atque puellæ,
Contenduntque super. Res tandem ad jurgia venit;
Cedere nec Zelphe vult Dina, atque utraque certat,
Fœmineisque utrinque sonat garritibus æther.
Ergo pater Ruben, litem componere adorsus,
Dispositos omnes in gyrum promere jussit
Quemque manum: digitos, quot quisque emiserat, unam
Colligit in summam; tum quemque ex ordine lustrans
Non uno numerat gyro. Sors prima Barucchi,

Cui

Cui trifidum guttur, fatuus cui risus in ore
Idem semper erat, risuque excepit eodem
Id quoque: Rubeni sors altera: tertia Zelphes:
Advolat illa statim; capitique celerrima plenum
Aptat utraque manu calathum, quo ditior alter
Non erat, atque illum celarat callida in herbis,
Ne quis surriperet: sequitur dein Sephora nutrix;
Inde ego, tum mater: sors ultima Bersabææ.
At miseram Dinam fortuna inimica fefellit:
Dissimulare nequit, lacrymasque abscondere vultu
Nititur averso, & lites clamoribus altis
Suscitat, atque alium rursus vult invida gyrum
Omnino institui. At Ruben maturior annis
Ploranti bonus atque æquus sua munera cessit.
Pergite jam, matres, inquit, nam semita longa est:
Hic ego, Bethlæos dum vos properatis in agros,
Servabo interea fidus pomaria custos.
Ergo alacres, summo gestantes vertice textas
Viminibus corbes, dextra lævaque prehensas,
Imus per nemora & saltus; sonat undique vallis
Pastorum calamis; thymbræque, cedrique recentis
Late odor efflatur. Mirantur munera veris,
Extantesque rosas calathis, & frondea serta
Attonitæ passim matres, puerique, nurusque,
Effusæque ruunt pagis, atque agmina jungunt.
Venimus ad Pueri cunas, jam sole cadente:
Primaque Daphra parens, postquam de more salutem
Obtulit; Hæc, inquit, Mater, tibi paucula nostri
Munera vineti tulimus: foliisque reductis
Explicuit dona; & salices, & juncea rupit
Vincla manu. Genitrix, ut fraga rubentia vidit;
Et matutinis rorantia persica gemmis,
Sustulit ad cælum palmas, paulùmque morata
Ore

Ore super stetit admirans : Unde ista repentè
Copia ? queis, inquit, decerptæ in collibus uvæ?
Versabatque manu ridens, nunc Punica mala,
Nunc hos nunc illos flores : mox, sedula prono
Vertice cuncta legens, texto de vimine botrum
Sustulit ingentem, puerique admovit ocellis,
Blande agitans teneras frondes, ramumq; virentem.
Nec minùs hinc Zelphe, hinc Rachel, formosaque Beris
Blandiri, autumnumque manu prætendere ocellis:
Ille è fasciolis exertam porgere dextram.
Nudaque brachiola ad visos proferre racemos.
Ast ego ludentis pueri prensare lacertos.
Quin etiam, memini, propior scitarier ausa
Infantis nomen; cui formosissima, lætos
Advertens oculos, JESUM inquit Mater; & isto
Nomine Nazareis de finibus (addidit) olim
Monstrum horrendum, immane, ingens arcebis Idume,
Undecies postquam sol signa recurrerit anni.
Sic genitrix pueri : testis mihi turba sororum;
Quæ præsens aderat dictis : jamque incipit annus
Fatalis, quem terrificum tunc ora canebat.
His ergo auguriis lætæ (nam sydera toto
Jam scintillabant sparsim nitidissima cælo)
Ultima cum lacrymis libavimus oscula cunis:
Inde per obscuram noctem, per cæca viarum,
Sublatis paleis ardentibus atque maniplis,
In patrios hilari cantu remeavimus agros.
  Talia narrabat, cunctis mirantibus, Agar
Engaddea, olim præsens quæ viderat ipsa.
Atque hinc Nazarii statio gratissima pagi,
Incolæ ubi Maria & Jesus, dulcissima jam tum
Nomina, deliciæ, atque humilis solatia ruris,

Tum

Tum verò attonitis lux tandem cælica oborta est
Prodigio ingenti, spesque improvisa refulsit.
Nam senior Puero & Mariæ dilectus, utrique
Jam dudum assuetus laribus, cui fœnore largo
Mentem animumque Pater cælesti afflaverat œstro,
Alcindus vates geminas ad sydera palmas
Sustulit, & plusquam mortali voce locutus:
Nazaridæ, Alcindi suprema hæc dicta tenete,
Quæ, Raguele, tuo sub tecto, è sedibus istis,
Testibus hisque focis, prædico. Videbitis olim
Hunc regum antiqua venientem è stirpe Puellum,
Sublimem Isacidis dare jura, in spemque vocare
Hæredes Regni ingentis; vosque illius inter
Sceptra manus, velataque membra stupebitis ostro,
Et stabili nexam fixo diademate frontem.
Abrami hæc veniet manes mihi fama sub imos:
At precibus nobis placandum Numen Olympi,
Hæc si fortè piis lacrymis arcana revelet.
Spero equidem, mors atrà priùs quàm luminis auram
Auferat, & veniens mortales exigat artus,
Dandum aliquid nostræ, cælo miserante, senectæ:
Sic reor haud dubiis signis; mihi præscia namque
Vox sonat interior longo jam tempore, *nostris*
Esse Deum in terris. Sic ille: extremaque dicta
Terræ ingens fragor, ac motus, tonitruque secutum,
Quo domus, ac muri, & muris disposta supellex
Stannea, & insertæ lauri, mensæque moveri.
Continuò pavidæ matres in genua volutæ
Jessei vatis trepido ore evolvere carmen:
(a) *Cui Deus è cælo adjutor, sub præside tanto*
Nil timeat: dicet Domino, tu rebus in arctis
Spes, & perfugium. Nec secius aëre grando
In-

(a) *Psal. 90.*

Interea ruit, & venti transversa frementes
Incurrunt portis. Postquam verò ultima ventum
Ad promissa: *Olli longævo namque salutis*
Auctorem ostendam, (dictu mirabile!) longè
Vox celsâ veniens de nube audita per auras.
Ne trepidate, viri Isacidæ: Solymeïa templa
Vere novo petite, & sacra ante altaria proni
Fundite rite preces. Magnum & memorabile tandem
Arcanum vobis reserabit Numen Olympi.
Hæc evenere hybernæ inter rustica brumæ
Otia; spes unde agricolis magis aucta sciendi
Quid tandem Puer ille ferat. Vox omnibus una
Magnum aliquid terris portendi, animisque recurrunt
Multa audita olim; primique exordia veris
Cuncti expectabant; velut æger, tædia longæ
Perpessus noctis, venientem suspicit axe
Auroram, queriturque diem solemque morantem.

LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

Simon Magus, adhuc adolescens, puellam virginem Samariæ sacrificat Dæmoni; & magicis præstigiis se Dei filium, uxoremque Selenen Deam in vulgus jactat. Deipara Virgo, & Joseph cælestem Puerum orant, ut se manifestet. Sed, vere ineunte, dum templum de more adeunt, in reditu JESUM ammittunt. Magus impostor Samaritanos in sylvam cogit, quos Selene amore sui, & pravis erroribus imbuit.

Tque hæc Nazareos dum spes tenet, almaq; cælo
Lux veniens animis paulatim discutit umbram;
Ecce repentinus rursum permiscuit urbes
Judeæ, atque omnem turbo peragravit Idumen,
Nubila cæca ferens, & feram in secula noctem.
Quæ nuper Libani vates, quæque hospes Jonas
Paulò ante, atque alii ventura horrenda canebant,
Evenere, metu; & diro terrore, sub ipsa
Anni supremæ funesta exordia lunæ:
Exemplum memorandum olim, quid fœda libido,
Quid scelerata hominum vesania, quidve malignus
Humanis possit conjunctis viribus Orcus.
Scilicet his fretus vafer ille & proditor hostis
Con-

Consilia & vultus tegit, horroremque metumque
Flagitiis aufert. Sic olim conjugis usus
Illecebris primum decepit fraude parentem,
Sic ritus cultusque feros, odia, arma, necesque,
Conjunctis hominum studiis, vitioque potentum
Induxit terris: & nunc quoque subdolus iisdem
Artibus in superos bella instaurare pararat.
Est, Silonem inter Samaræaque mœnia, vicus
Nominis obscuri Gitton; nunc diruta saxa
Reliquias pagi, lentoque jacentia circûm
Stagna immota lacu longè execrata viator
Præterit, & diris sceleratum devovet agrum:
Namque hæc (a) Semonis Sanghi natalibus olim
Infamis tellus; magicus hic perfidus ollas,
Fatiferas ceras, infandaque plurima tristi
Vafre exercebat: nunc illius & quoque flammis
Apparet semiusta domus, defossaque luco
Spelunca ingenti, puteusque altissimus, unde
Carminibus manes supera ad convexa ciebat.
Hic quondam, ut perhibent, extrema è Persidis orâ,
Patria in arva redux, Phœnicum constitit arvis;
Nondum excantandi ritus, penitusque nefandas
Edoctus leges, nondum penetrale sub imum
Carmina ferre potens, necdum altè imbutus Averno.
Ast illic miro succensus amore puellæ,
Quâ non Sidoniis fuit altera pulchrior oris,
Nec telas depingere acu solertior inter
Phœnissas, famâ ante alias celeberrima cantrix;
Nil intentatum demens, nit liquit inausum,
Siqua via insano succederet improba voto.
(Quid non cæcus amor cogit?) nequissimus hospes;
Quò

(a) *Simon Magus, sic appellatus à Romanis.*

Quò demum Tyriâ queat urbe abducere, sese,
Atque ipsam, & sobolem venturam vovit Averno,
Inque vices magicas in dotem acceperat artes,
Queis fretus tandem intempestâ nocte (a) Selenen
(Pellicis id nomen fuerat) tulit aëre prædo.
Hic erat ille Erebi vindex, quem Belphegor olim
Successorem oneri, & stygiis promiserat armis,
Si fors eventu cessissent bella sinistro.
Huic spes innixæ, huic rerum nunc credita summa.
Ergo urbes passim spectris, atque oppida Idumes
Implebat miris; tum primo in flore juventæ
Mentitus senium, mentitus vertice canos,
Rugosamque cutem; visus sæpe æthere ferri
Obscuro invectus nimbo, nigrique caballi
Terga premens; visus Jordanem vertere retro,
Omnigenasque dapes accire, & pocula nutu;
Seque Deum, uxoremque Deam magno ore ferebat.
Hic demum, stygii monitu instinctuq; paredri,
Qui comes hærebat lateri, canis instar agrestis,
Collectas sylvis, & sparsas undique villis
Finitimas gentes Samari mediâ urbe coëgit;
Implevitque forum, spectacula mira sequaci
Pollicitus vulgo: heu, quales habitura subinde
Eventus! quantam mox allatura superbo
Lætitiam, fastumque Erebo! Documenta puellis
Virginibus, procul à turbâ, rerumque novarum
Insano strepitu, patrios servare penates,
Atque ævi in lusum penetralibus abdere florem.
Namque Palæstinas inter pulcherrima virgo,
Pastori dilecta Helymo, Thamar Galaditis,
Excantatoris ludos visura frequentes,
Huc sociis comitata suis, redimitaque primis
Narcissis, violisque comas, & tempora sertis,
Ve-

(a) *Alii vocant Helenen.*

Venerat æquales inter lætissima nymphas:
Hasque inter medias viridi consederat herbâ,
Successu gaudens, & voti denique compos.
Scilicet hanc genitrix paulò ante invita precantē,
Et miserè flentem, rerumque cupidine tactam
Ire diu vetuit, dictisque aversa tenebat.
Nam quem concursu in tanto juvenumq; virumque
Accessum tentes? quò te immiscere procaci,
Innuba virgo, inquit, vulgo: aut quam denique sedem,
Quemve locum speres? Alvearia non ita densa
Intus apes stipant, tot confluit agminibus gens,
Cuncta illuc properans; inq; atram ludicra noctem
Fortè ibunt, reditumque vetat via longa per agros.
Adde quod ille senex ciet ignes, aëra turbat,
Eque polo trepidam deducit murmure lunam;
Quasque videt prædo raptas vehit axe puellas
Egregias formâ, & cæcis abscondit in antris.
Addidit eventum Dinæ, vetitosque hymenæos,
Quos traxit cupidæ muliebris cura puellæ.
Addidit & vetitas divinis legibus artes.
Pythonum, ludisque nefas adstare profanis.
Ne me, inquit, precibus victam, ne talibus, oro,
Objice, nata, malis, quæ mens præsaga minatur.
Talibus ardentem lacrymis moritura tenebat.
Jamque animos dictis paulatim, incensaque corda
Mollierat blandis, melioraque suaserat ægræ;
Ni supplex juvenis sponsus, comitesque puellæ
Vota inflammassent iterum, curamque levassent
Circunfusæ omnes. Lateri se fida juventus
Custodem spondet: Quid vana pericula terrent?
Quæ te cunque adversa manent, vel si ruat axis,
Aut vi dissiliat tellus, & nos quoque poscunt:
Sors eadem cunctis: Hic mater denique victa,

Ægrè

Ægrè utcunque ferens, mediâ penetravit in urbem
Undantem populo, gnatamque ante ora locavit
Multa timens; propiorque Helymus trabe sedit acernâ
Armatus ferro, discrimen in omne paratus,
Eventum opperiens. Jamque atria, summaque tecta,
Jam speculas infra supraque, aditusque viarum,
Atque altas turres plebs undique densa tenebat;
Attonitis inhians animis quid cogitet ingens
Promissor, quæ mira ferat; planatisque vetustis
Institerant, magnoque gravarant pondere ramos:
Cùm subitò effusæ horribiles toto axe tenebræ,
Obscuráque omnes, densáque in nocte relicti;
Non aliter, quàm si Phariâ caligine rursum,
Velleribusque ater piceis niger ingruat aër,
Inque diem referent grave olentes Tartara fauces:
Interea procul aspiciunt, quà perfidus alto
Suggestu, atque unà meretrix consederat, illic
Paulatim tenuem nubem exalbescere, qualis
Cernitur ex imâ interdum se tollere valle,
Aut humili vapor è stagno, sub vesperis ortum:
Hæc lentè augeri, & magico splendescere sensim
Lumine multicolor, spectro intus turgida miro,
Ecce autem ante oculos (diræ præludia scenæ)
Marmoreus leo, quem quondam mediâ urbe locarant
Assyrii, cùm regna olim ditione teneret
Salmanasar, ritus extemplo, & saxea movit
Ora, deditque sonum, rugituque impulit auras:
Quo veluti signo admonitus ter mugiit Orcus,
Ter mota intremuit tellus; simul æthere opaco
Diffissa est nebula; & turbæ patulo ore tuenti
(Res incredibilis) cum pellice terribilis rex
Nube cavâ septus mirandâ in luce refulsit,

Arduus aëriâ in magna ſpectabilis aulâ;
Numinis os, habitumque gerens,& ferrea ſceptra;
Nubifero in ſolio. Poſtquam alta ſilentia pleno
Facta foro, utque acies torvo circumtulit ore
Dicta parans, ut genua ſolo flexa undique vidit
Perfidus; hæc tandem fœda execranda locutus.
(a) En, fortunatæ gentes, en denique vindex
Antiqui ſceleris, promiſſus vatibus ille
Numine progenitus, votis precibuſque petitus;
Quem venturum olim ſacræ cecinere Sibullæ.
Quæ cauſa in terras è ſummis egerit aſtris,
Quidve ferat lateri mulier comes addita noſtro
Accipite, & memores animos advertite dictis.
Ante chaos, primoſque ortus, & ſemina rerum
Hæc mihi nupta Dea; innumeriq; hinc ubere partu
Egreſſi in lucem, noſtrum genus, Angeli ab alvo.
Illi autem artifices rerum terramque polumque
Stelliferum, atque hominum pecudumque, atque omne natantum
Eduxere genus. Sed faſtu opibuſque tumentes
Se dominos tali puduit genitrice creatos.
Dejecere polo, cum ſydereo comitatu
Natorum fido; atque ipſam per ſecula centum
Luſtraque bis ſeptem mortali compede vinctam;
Inque alia ex aliis transfuſam corpora, ſævis
Exercent pœnis. Hinc illa Ennoïa primùm,
Poſt belli conjux, Heleneque Argiva; Selenen
Nunc vulgus vocat. Heu pudor, atque infamia noſtri
Numinis! Hanc tandem Tyrio de fornice, probris
Turpibus affectam, ſubduximus. En Dea qualis!
Quæ facies olli! qui ſpiritus? Illius ergò

(a) *Simonis commentum de Selene, & Angelis.* Ex Ireneo l. 1. c. 20.

Venimus ex alto in terras, genus omne rebelle
Cælituum ulturi, quorum discordia motu
Cuncta agitat vario. Illi hyemes, fera prælia, morbos
Immittunt terris; quāprimùm hæc omnia flammis
Hausturi, dum quisque sibi moderamina rerum
Præsumit, cælumque manu in contraria raptant:
Hos simul è superis imum detrusero in Orcum;
Hanc urbem, ignotos terris quæ prima recepit,
Imperii sedem statuam; quam Nilus, & Indus,
Auroræque amnes extremi, atque Orbis adorent.
At mihi vos, comitique Deæ, & mea jussa secutis
Cælicolis quondam geniis, quos nunc tenet horrens
Sub terris carcer, fraterno crimine ab altis
Sedibus excussos, nigram jugulate juvencam;
Rite adhibete preces, sacrisque imponite flammis;
Ad Boream versi, sedes ubi regia nostra est.
Sic ait: Et, ne quid furiis scelerique deesset,
(Horrendum dictu facinus, miserabile, fœdum)
Matribus, atque viris quærentibus undique jussa
Dona cremanda rogis, injecto errore repentè,
Obtulit ante oculos taurinâ fronte puellam,
Te, Virgo infelix, te, formosissima Thamar,
Quæ præsens aderas. Sic visa in luce malignâ es
Omnibus, obtutu torvo, palearibus horrens,
Pelle nigrâ, atque imâ verrens vestigia caudâ.
Centum illùc digiti intenti, conversaque centum
Protinus è tectis, è summis turribus ora.
Ipsa prior vidit, visuque exterrita mater
Portenti ignara, En vobis, en victima, cives,
Ante oculos, inquit, sertis & flore revincta,
Sponte petens aras. Simul hæc, simul effera, cornu
(Sic rata) corripuit. Nec segnior ipse timentem
Urget agens Helymus. Medium cùm deniq; vulgus

Vi

Vi rumpens tenuit lanio, obscuræque tabernæ
Ante fores traxit, multâ exundante catervâ
Circumquaque virûm: Jam vulnus rite parabat
Mactator ferus: Ecce autem, dum brachia nudat,
Vaginâ exsolvens cultrum; dum testea vasa
Subjiciunt alii calidum exceptura cruorem;
Heu matri, heu sponso, de sede tuentibus altâ
Triste ministerium, sublata utrique repentè est
Ex oculis nubes magica; & natam illa trementem,
Et sponsam hic miseram, pallentem morte propinquâ,
Tendentemque manus, & sydera voce cientem
Infelix vidit: reliquos idem occupat error,
Et species mentita prior. Ruit excita monstris
Per medios furibunda parens, te, nomine, Thamar,
(Namque aliud quid agat?) te, gnata, heu victima Ditis,
Per densos ululans cœtus, per tela, per hastas,
Prætentosque virûm chalybes. At pallida virgo
Interea jugulum cultro dabat, & fluit ater
Per gladium cruor, atq; imbutam sanguine terram
Ore canes lambunt. Tunc mens quoq; reddita fidis
Virginibus sociis: flavos discerpere crines,
Et roseas laniare genas. Exterritus amens
Ante omnes sponsus; cui cæsa miserrima nupta
Ante ora, heu! demens furiis immanibus actus,
Perque ruens medios, lanium stricto ense cruentum
Ter conatus adire, sacris bis terque repulsus,
Nequicquam & genibus nitens, aditumq; retentans,
Devovit Samarim diris, numenque nefandum
Horrida vociferans: Tellus Samaræa, dehisce,
Sacrilegosque viros absorbe, atque impia tecta,
Meque super; manifesta Erebi namq; omina cerno:
Teque Deo genitum mentiris, perfide, cæco

Ex Orco impostor veniens, Juvat ire sub umbras;
Incestamque diem fugere, execrandaque sacra.
Sic ait, & ferrum conversum in viscera adegit,
Sanguine dans largo vitam. Huic comes addita socrus,
Quæ sine fine dabat gemitus, complexa cruentum
Natæ infelicis corpus. Nec secius amens,
Tænariæ ad lumen nubis ferale rubentis,
Lymphatum vulgus bacchari, & voce ciere
Te, Satan, comitesque tuos, manesque tremendos:
Te cælo immeritò excussum, te, Numen Olympi:
Te solum thure, & templis, atque æthere dignum.
Hasque inter voces, bacchantumque orgia dira,
Paulatim infernum spectrum vanescere in auras,
Et fatui languere ignes, ac sulphuris ater
Sentiri grave olentis odor, nox sparsaq; Olympo.
Verùm adeò furiis gens cæca, atque ebria Dite;
Insanoque furens œstro, ut discernere nemo
Clara tot indiciis vestigia posset Averni.
Per noctem obscuram redeunt: ululatibus arva
Responsant longè: strepitus, stygiique cachinni
Auditi, manesque agris discurrere visi.
Hunc habuit fœdum promissa tragœdia finem;
At latè in populos, atque urbes fama vagari
Advenisse Deum Samaritis, qui juga fessis
Eximat Isacidis; hunc claro in lumine visum
Nube super poscentem aras; huic rite litatum
Urbe palàm mediâ; sermonibus omnia vulgi
Misceri magnis: super omnia serpere rumor
Nazario in pago, & pavidos implere colonos.
Murmur erat, quale illud apum, cùm rusticus atro
Implevit, flammâ crepitante, alvearia fumo:
Aut pluviâ ingenti, diversis undique rivis,

Cùm tumet, atque ingens unus rapido impete pontes,
Ingenteſque vehens ornos it turbidus amnis.
Ergo his commotus ſenior nutritor Jöſeph,
Cæleſti Pueri cuſtos, pro Numine læſo
Saucius, & metuens ne conterranea dictis
Adjiceret gens fortè animos; cùm Conjuge divâ
Contulit eventus, penituſque horrore metuque
Complevit teneros ſenſus; juvat ocyùs omnes
Obſtruere inſidiis aditus. Utque anxia mater,
Si fortè ingruerit tempeſtas turbida noctu,
Confeſtim è ſtrato, ſummotis luce tenebris,
Pervigil it tecto parvos inviſere natos;
Ne veniens turbo, neu tortus verberet imber:
Haud aliter Virgo præſentibus excita curis,
Proque ſuis jam tum mater fidiſſima alumnis,
Aſſenſit dictis, unáque adjere Puellum,
Atque prior trepido Genitrix ſic ora locuta:
O ſuperûm, o cæli rector, mundi arbiter unus!
Nate, audin' quæ bella vetus nova ſuſcitet hoſtis;
Virginis arma ultus, cæſa ſibi nuper ad aras
Virgine Idumæâ? utque homines adſciverit ultra?
Utque (nefas) falſo Judæam numine tentet
Fallere, ſi queat, & ſtygios inducere cultus?
Per Genitorem oro, per ſancti Flamen Amoris,
Quod ſpiras, tetrâ caligine diſcute mentes
Nazaridum; Numenque tuum (ſi poſcimus æqua,
Si fas, Dive, precor) cæleſti in lumine pande.
Adjecit Pater, ut quondam Simeonis in ulnis
Promiſſa hæc eadem tulerat. Quin candida Virgo
Subdidit, ut naſcens divinâ in luce videndum
Se dederat quondam paſtoribus, utque remotos
Traxerat eoos, manifeſto Numine, reges.
Nunc eadem ſupplex Mater, genibuſque voluta

Illacrymansque rogo; aut (tantum si tempora forsan
Ferre negant) saltem sic te permitte videri,
Sic, inquam, ut pariter lateas, ceu nubila solem
Clara tegunt: tuque, alme, potes componere utrumque.
Talibus instabat dictis; simul oscula fronti
Plura dabat, lacrymisque oculos implebat obortis;
Heu quales, miseranda, paras tibi nescia fletus!
Quanto emis hæc pretio! Lacrymis nam denique victus
Annuit ætherius Puer: at pro munere tanto
Addidit hanc legem, quam nunquam, Virgo, putaras,
Hanc, inquam, legem, patrias ut scilicet ædes
Desereret fugiens, atque innotesceret absens;
Quò simul & notus foret, ereptusque lateret.
Atque ubi me regio procul hinc diversa tenebit;
Tunc, ait, amissum dabimus cognoscere munus:
Namque aderit missus præco, qui nunciet istis
Consedisse Deum terris, hos Numen Olympi
Incoluisse lares: Tuque, optima, parce querelis,
Parce Parens lacrymis. Sic ille. At saucia Virgo,
Prima fugæ ut sensit prænuncia carmina, vultus
Pallida dejecit, pressoque obmutuit ore:
Nec vocem infelix habuit, nec verba, nec ipsas
In promptu lacrymas. Non hæc sententia mentis,
Non hæc Mater amans unquam moritura rogarat;
Nec revocare licet, nec fas obsistere contra:
Ausa nec ulteriùs responsa lacessere dura.
Hoc miseram Gnatus lethali vulnere læsam,
Hoc duro fixam telo, exanimemque reliquit.
Has inter curas tandem pulcherrimus arvis
Extulerat frontem redimitam floribus annus.

Jam-

Jamque aderant votis optati tempora veris
Expectata diu, & precibus lacrymisque petita:
Nazarei rite ad Solymæ delubra frequentes,
Ut primùm illuxit, matres juvenesque senesque,
Agmine partito, campis florentibus ibant,
Alcindi vocem, & cœlestia jussa secuti,
Audita ex alto paulò ante per otia brumæ.
Non edera antiquis intorta tenaciùs hæret
Parietibus; timida ut nodis, & nexibus arctis
Implicitum dextrà Puerum tenet anxia Virgo.
Cuncta timens; & sæpe oculis intenta revisit
Hærentem lateri comitem. Quid sedula cura
Profuit? Heu! postquam solymeïa ab urbe redibant,
Obtulerantque preces moniti, consuetaque dona.
Illa quidem nati dextram memor usque tenebat:
Sed miseræ ex ipso vix primùm limine templi
Egressæ, ætheriâ Divinus Spiritus aurâ
Mortalem eripuit nubem, Numenque tueri;
Arcanumque dedit non enarrabile Verbum,
Cælum oculis reserans, tecta immortalia Divûm;
Dumque altè fruitur sopitis sensibus, olli
Elapsum interea immemori, manibusque solutum
Eripuit Puerum, spesque irrita cessit in auras.
Nec priùs advertit Mater, quàm pristina sero
Vespere mens rediit, somno velut excita. Tum se,
Tum comites circùm, & latus hinc atque hinc desertum,
Atque manum vacuam cælesti pignore sensit.
Quò non jactatæ voces, repetitaque Jesu
Nomina, per muros pagi, per frondea lustra,
Illatæque faces? quos non adiere penates
Mœrentes sociæ per opaca silentia noctis?
Heu quid agant? quò se vertant? namque undique stellis

Tempora jam longo cæli convexa refulgent;
Nec fas nocturnum per iter vestigia retro
Ferre per obscuros calles, perque avia cæca:
Ire vetant trepidæ matres, arcentque volentem:
Semianimis, lugens, & acutâ cuspide fixa,
Postquam altè ingruerat serò expectantibus umbra,
Orba suo infelix Nato, caput obsita velo,
Singultusque ciens bona Virgo in tecta redibat:
Tota sequebatur larga vicinia fletu.

Interea verò impostor, quem moverat Orcus
Sydereum adversùs Puerum, spe lætus inani,
Hoste velut pulso liber, campoque potitus,
Antiquam in sylvam vulgus deduxerat ingens;
Agricolas Sichemitas, atque Amridis, omnes
Cultores Ephraim, & Thersæ, & Samaritidos oræ;
Illic concilio in magno condixerat amens
Se legem è cælo missam, & nova jura daturum
Vulganda in populos: Aderat quoque perfida vultu
Composito pellex, pulchroque incenderat ore
Rustica corda virûm; tali se compserat arte,
Sic nitidis collum baccis, sic tempora vere
Florifero ornarat, gemmisque ardebat & ostro;
Nuda humerós, niveosque sinus, & eburnea colla:
Nec minùs è roseis manabant dulcia labris
Verba, quibus blandum sæva inspirabat amorem;
O mihi dilecta ante omnes Samaræa juventus,
Si me, progenitam cælo, non sydera rursum
Optarent reducem, si non in patria Olympi
Quamprimùm inveheret stellantia limina conjux;
Hæc sedes, fateor, præ cunctis una teneret
Immemorem cæli. Terras invita relinquo,
Quodve queo, extremum lacrymis obtestor amorem.
Vos contra, si quid merui, per numen utrumque
Conju-

Conjugis atque meum, vota inſtaurate quotannis
Et memorem jurate fidem ; meque axe ſupernam
Credite deſcendiſſe Deam, (a) Nil poſcimus ultra,
Nec leges alias pono. Sint lib[illegible] cuique
Arbitria, & veſtros ad votum fing[illegible]e mores;
Neve adeò immites poſthac imponite Divos
Gentibus. O fruſtra cæcis terroribus acti
Huc uſque, & vanâ ſuperûm formidine luſi!
Talibus in ſpeciem blandis nequiſſima virus
Condibat dictis. Frondentibus orgia ſylvis
Interea, lætiſque choris, largoque lyæo,
Infernis epulis noctem gens capta trahebat;
Mentitamque Deam ſtupet, ardeſcitque tuendo,
Tam bellè ad lunam pictos movet arte cothurnos,
Sic veſtem rotat auratam, gemmiſque micantem
Pſaltria, ſic miſeros obtutibus urit amantes.

(a) Ex D. Irenæo l. 1. c. 20.

LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

Oppidani, irrito successu, & novis infortuniis, JESUM vestigant. Tandem Deiparæ querelis motus Deus Pater Angelum mittit, qui primùm; viatoris senis habitu, Puerum indicat; deinde excantatoris præstigias in sylva dissipat. JESUS in templo Patribus subobscurè se manifestat. Denique Matri redditus, in patrium oppidum cælesti comitatu regrediens, à Nazarenis DEUS agnoscitur.

Æ quibus hæc pellex gemmato præbuit auro
Toxica! væ populis, quos illa afflaverit ore!
Væ quibus inque aures fatali murmure cantrix
Verba susurravit! Nam nunc quoq; subdola vultus
In varios, inque ora migrat; pestemque per urbes
Incedens, lethumque vehit mortalibus ægris.
Fabula narratur, seclis conficta vetustis,
Nec vero absimilis. (a) Nam postquam perfida tandem
Morte obitâ (ut perhibent) Stygium stetit ante tribunal;

Jesseo

(a) *Hæreses Manicheorum, Ebionitarum, & Arianorum unde ortæ.*

Jeffeo ecquid de Puero tot damna ferente
Sentiret, procerum petiit niger undique cœtus.
Illa autem, Quantum potui mortalibus, inquit,
Explorare oculis, (quidquid gens falsa susurret)
Nil mortale super vidi. Tum celsa Manetes
Tempora concutiens, proceraque cornua: In illo
(Mentiris) ficto latet, inquit, corpore Numen,
Nec verum hunc hominem temerarius asserat ullus.
Asserit extemplo Beïon, magno ore refellens
Dicta, Deumque negat; si quis putat, huic ferus amens
Intendit litem & bellum. At putat esse Riarnus
Exurgens contra; contenditque arduus alto
Numine progenitum, magno Genitore minorem.
Paulatim incaluere animi, discordibus iræ
Mentibus erupere, atque implacabilis orta
Seditio; inque has inque illas Styx dìdita partes.
Mens est Tartareis geniis immobilis. Ante
Versus eat Padus, aut duro se robore flectat
Quercus humi, quàm quod semel asseruere retractent.
Ergo intestini immortalia semina belli
Jacta Erebo fuerant; nisi dira venefica prompto
Consilio illatas sedasset provida turbas.
Scilicet hoc, inquit, velit hostis; ut ille supremum
Dum vobis parat excidium, nova regnaque condit;
Vos furor, & rixæ teneant, & mutua bella.
Quin agite, &, quando sedet hæc sententia discors,
Hæc eadem vestris prosit discordia rebus.
Hos serite errores terris, hanc spargite labem
Utiliter, socii; sua quisque ad signa sequaces

Mortales trahat: ipsi autem in sua damna vicissim
Hanc vestram dirimant odiis & sanguine litem,
Sic ait: inferno placuit sententia regi:
Collatisque simul cervicibus, assensere
Concordes omnes. Illi data cura per orbem
Ferre tot ambiguas tricas, quas sæva sub Orco
Edidicit priùs, & libros digessit in amplos
Per capita. Inde dolis instructa, atque arte nocendi,
Protinus Ægyptum, atque Afros, Asiamque per omnem,
Nunc has nunc illas Erebi sibi sedula turmas
Adjungens, tabem latè & contagia sparsit.
Ex illo quis acerba virûm, quis funera fando,
Fatalesque vices memoret? Nusquam illa quievit;
Tot sese in facies vertit, tot nomina sumit,
Urbibus opponens urbes, regna aspera regnis.
Nec mora, nec requies; volat exitialis Erinnys,
Hostis acerba, ferox, civili sanguine gaudens,
Ambitiosa, tenax, popularis, perfida, mendax.
Hoc, superi, monstrum, hanc terris avertite pestem.
Sed jam puniceos surgens aurora penates,
Allatura diem, roseo reserarat Olympo.
Nazarei verò loca per sylvestria circùm
Nequicquam exierant; atque arva, atque oppida latè
Undique lustrarant, Carmelum, Galgala, & omnem
Jordanis vallem. Verùm spes irrita rursum,
Projectusque labor. Quin cælo effusa procella
Sub noctem improvisa ruens, commixtaque grando
Terruerat cunctos, profugique in tecta redibant.
Accidit & fessis aliud miserabile. Namque
Illa recens hospes ruris, quam diximus, Agar
Engaddea, inter fremitus, & murmura venti,

Va-

Vastum ingressa nemus; perplexa per avia sylvæ,
Ultima dum sequitur comites ignara viarum;
Olli surreptum violento turbine velum,
Delatumque procul dumoso cespiti inhæsit,
Injecitque moram. Ruit imbrifer in faciem Auster,
Inque sinum, vittasque rapit, vestesque, capillosque
Insequiturque horrens nimbis pluvialibus æther.
Nequicquam socias, quas impetus ocyor Euro
Præcipites agit, infelix clamore vocabat;
Nec meminit callis, nec quò se tramite ducat:
Pallentemque metu nox denique cæca tenebris
Occupat errantem; collectisque omnibus, una
Defuit ipsa etiam, & sponsum, comitesque fefellit:
Talibus implicitum mens provida Numinis arte
Nodum intexuerat mirum; quò lætior inde
Exitus extremus foret, atque in gaudia tandem
Cura ingens, luctusque, & longus mœror abirent.
Jamque fere medium stellatâ in veste tenebat
Humida nox cursum, & pluviæ ventique quierant,
Nec sonitus nec murmur erat, nisi fontium ab altis
Stillantum ripis, & moti leniter Austri.
Ipse procul somnos labenti flumine torrens
Conciliat, longèque canum latratibus arva
Responsant; tacito dum curru argentea luna
Alta polo incedit per opaca silentia mundi.
Heu misera, heu sola in tenebris sanctissima Mater;
Quanquam lassa viæ, secreto inclusa cubili,
Casum infelicem lacrymoso carmine flebat.
Et fletum augebat vicinus lectulus ille,
Sed vacuus, quo membra Puer componere suerat:
Cynthia nam pleno lucens ex æthere cornu
Cuncta ostendebat manifesto lumine: nunc frons,
Nunc decor, & facies, & viva absentis imago

Ante oculos redeunt, nunc vox, hesternaque dicta:
Heu se desertam, tenebrosâ in nocte relictam,
Confusamq; malis! Nam quid, pulcherrime rerum,
Quid tantum, ajebat, potui delinquere mater,
Mater amans? Te summe Pater, te conscia testor,
Non aliud petii, aut volui (quantum ægra recordor)
Quam meus ut Natus, præsenti numine, certam
Ferret opem fessis: tamen ut simul ille lateret:
Hæc mens, hic animus fuit: at non ut miseram me
Desereret fugiens: has unquam velle latebras
Orando potui? hæc Genitrix mihi vulnera ferre?
Hæc lacrymis precibusque in me convertere tela?
O patria! ò tristes desolatique penates!
O domus infelix! At jam nunc sera querelis
Tempora: debueram, cùm primùm conscia casus,
Nocte remetiri vestigia; cunctaque solers,
Dum jactura recens, exquirere; tale nec ulli
Antea oportuerat poscenti credere pignus;
Nec sinere ipsa manu prensum divellier unquam:
Nunc quid ago? quò me infelix & saucia, verto
Orba parens, deserta, stupens, confusaque luctu?
Quam superûm nemo alloquitur, penitusque relictam
E cælo invisit nemo; nam te, Puer alme,
Sublato, vidua hæc posthac quis limina curet?
Hic meus est dolor, hoc vulnus; tibi, sancte puelle,
Displicuisse aliquid, quo læsus, matre relictâ,
Fugeris ad superos; nec verba extrema dolentis
Ferre, nec amplexus voluisse, nec ultima lassæ
Oscula plorantis: cur ægram, Nate, Parentem
Sic fugis? Hic, rupto lacrymarum gurgite, flebat,
Nixa toro lassam cervicem; & multa volentem
Dicere prælargæ & calidæ lacrymæ impediebant,
Queis

Queis oculi, vultusque pluunt, vestesque sinusque,
Et madet ipse torus. Superûm mœstissimus astat
Septus nube chorus, miserans grave vulnus amantis.
Nam Deus ipse Pater cunctis præceperat ante
Cælitibus, ne quis latebras, & furta doceret;
Nec pietas quenquam miseræ, aut lamenta moverent.
Heu! cælum tetigit mœror quoque. Nigra repentè
Delituit luna in nimbo; rursum tonat axis,
Insequiturque imber, densarumque agmina aquarum,
Fulguraque, & grando; veluti si corruat æther
In præceps, jungantque suos pia sydera fletus.
At cæli terræque Sator, cui justa peracta
Virginei tandem visa est mensura doloris;
Non ultra ingentem passus procedere curam:
Ergo ad se genium Mariæ vocat ore sereno,
Finem allaturus lacrymis. Jubet illico tranet
Nubila, opemque ferat, fletusque abstergat amaros
Parthenidi, & sociis: exin mendacia sævi
Excantatoris retegat, penitusque resolvat
Tænarias fraudes. Libani de vertice jam sol
Extulerat matutina inter sydera currum;
Dispuleratque Austrum summis de collibus aura
Carmeli spirans. Ille æthere lapsus ab alto,
Aëriis positis pennis, nitidâque juventâ,
Induit ora senis Solymâ venientis; anhelaque
Ora labore viæ, gressumque imitatur euntis.
Nazareæ interea matres per proxima rura
Sollicitæ exierant, primi sub luminis ortum:
Ante alias verò tristissima Parthenis ibat,
Quam fidæ comites Debora, & Susanna sequuntur;

Has

Has ubi prospexit viridi è convalle viator,
(Virgo tamen prior haud longè consederat ægra)
Astitit ante oculos, atque hæc prior ore locutus.
Dicite, montivagæ matres, quot adhuc stadia usque
In juga oliviferæ Sunæ? læva hæccine tuta
Semita? an à fluvio dextrorsum tendimus? Olli
Susanna: Exiguum superest iter: amne secundo
Carpe viam, quà prona ferunt declivia vallis.
At vos, excepit senior, quæ cura vagantes
Huc egit? Quidve illa procul comes altera plorat?
Quove tenetis iter? Largo cui Debbora fletu,
Ah pater! haud, inquit, nostræ tibi nomen ad aures
Fors unquam acciderit Mariæ. Non ulla sub axe
Sanctior in terris; nec fas modò singula fando
Enarrare tibi. Sed nunc tristissima natum,
Cui non ulla parem tulit ætas, nec feret usquam;
Jam dudum vaga per montes, perque oppida quærit
Amissum, ut remur, Solymis. Stetit arte viator,
Multa animo veluti reputans; lævâque prehenso
Incubuit mento, paulùmque obtutibus hæsit
Intentis, nutu pendente. Inde ora serenans,
Quæ Pueri species? os? ætas? & color? inquit:
Hunc ego fortasse... Hîc trepidis simul utraque dictis
Lætitiâ abruptis (tanto spes impete oborta)
Ambæ sollicitæ faciem, vestemque coloremque;
Ætatem, crinem, vocem, incessumque docebant,
Sicubi vidisset fortè unquam, aut sicubi quicquam
Audisset, Solymis, ait ille, simillimus (ibam
Nunc equidem recolens) sacrâ Salomonis in æde
Nuper erat. Sed enim (veniam permittite dictis)
Pul-

Pulchrior illa oris species, quàm patria vobis
Ferre queat tellus; nec talem viderit usquam
Mortalis, reor; & certè tam rara venustas
Cælesti de stirpe venit. Tantò altiùs illæ
Tollere spem lætæ, & vivis depingere pulchra
Ora modis, aliisque super muliebribus ambæ
Indiciis instare novis. Ubi plurima verò,
Ut solet, hinc atque hinc dubia explorata; viator
Longum iter, atque alius lassus prætendere curas:
Jam finite hinc abeam, nam semita longior urget
In patrios colles. Simul hæc, simul ore sereno
Accedens propiùs, secretò affatus ad aurem est.
O fortunatæ! Tanto jam tempore vobis
Lux demissa polo; nec vestris credita terris
Munera nostis adhuc? Vobis Regnator Olympi
Sorte datus, vestris Numen latet hospes in oris.
Ocyùs accelerate gradus, contendite cursu
In sacras ædes: Deus est, Deus ille Puellus,
Quem vestigatis. Tum demum fulguris instar
Cælica lux animis fulsit. Pavor & metus ingens
Principiò attonitas tenuit: dein vocibus altis
Lætitiæ vastum nemus implevere: Maria,
Huc ades, inventus Puer est: sonat undique vallis
Inventum inventum Jesum. Quàm sæpè videmus
Noctibus æstivis clarescere cuncta repentè
Ignibus ictu oculi sparsis, quâ luce renident
Tecta atque arva procul, priùs atrâ abscondita nocte;
Virginis haud aliter vox improvisa tenebras
Dispulit ex animo. Juvat usque, atque usque morari
Atque audire sui certa argumenta Puelli;
Singula nec finis, nunc hæc nunc illa rogandi.
Sed non ferre moram senior: Vos ite, monebat,
Dum permittit adhuc sol altior axe; cavete,

Nam,

Nam, si quando unquam, rapido se gurgite torquet
Imbre Cison nocturno auctus, qui flumine oberrans
Hinc rursum tranandus erit; neu fidite ponti.
Haud procul ad stadium tenso vos cymbula fune
Transvehet; inde ferent trito vestigia calle.
His lætæ indiciis matres divina canentes
Detersis lacrymis ibant; ceu roscidus aër
Cùm liber pluviis hinc solem parte serenâ
Explicat, hinc pictum fuscis de nubibus arcum:
Postquam animos verò curâ satis ille levarat,
Protinus hinc geminis nitens se sustulit alis
Obscurum in lucum, quo noctem exegerat omnem
Turbinis acta metu per tesqua silentia nuper
Errabunda Agar. Peregrini insignia mira
Aliger induerat, queis territa nympha repente est:
Namque humeros exomis obit taurina, marinis
Assutis cochleis, ad tornum hastile peractum
Dextra gerit, medio vincta hæret sarcina tergo.
Piceni qualis sub sole viator in agris
Virgineas ædes transvectas Itala in arva
Pulverulentus adit, tali sub imagine sese
Obtulit in speciem flenti, causasque poposcit;
Unde domo, quæ sors profugam, quisque egerit error?
Atque ubi rem didicit, terge, inquit, fletibus ora,
Pone metum: lateri comes addere: prævius ipse
Paulisper perplexa regam vestigia; donec
(Nec mora longa viæ) certo te tramite sistam.
Haud procul hinc nemus illud erat septum undique taxo
Ilicibusque nigris, statio sylvestris averni;
Quò turbam innumeram, & lamias, scortumque Selenen,

Ac centum vario Cacodæmonas egerat ore
Sacrilegus Simon. Illic tum fortè sub ulmis,
Et densis piceis, platanûmque silentibus umbris,
Quà media horrendo patet ingens area luco,
Argento gravia, atque auro, dapibusque superba
Duxerat in magnum convivia splendida gyrum.
Corpora taurorum, aprorumque ingentia fumant
Lancibus in magnis; sparso fœda omnia Baccho:
Lætitiæ insano strepitu nemus omne resultat.
Jamq; aberant quantum longè vox missa per auras
Audiri poterat; gressumque coërcuit Ales,
Ne comes obscœnas mensas, epulasque videret.
Atque illam immemori similis, cervice reflexâ,
Amissi Pueri (Pueri namque inter eundum
Casum enarrabat) nomen rogat: inde puellæ
Hoc tu, inquit, nomen, Cæloque, Ereboque tremendum,
Versa illuc, sonus unde atris de frondibus exit,
Ore voca. Illa altè distento pectore, & aurâ
Collectâ, quanto potuit jacere impete, JESUM
Intonuit. Dictu mirabile! protinus omnis
Intremuit lucus, pateræque, effusaque vina,
Concussique abaci, atque argentea lapsa supellex:
Altiùs exclama, jubet Aliger: altiùs illa
JESUM iterum vocat. Ecce autem de faucibus imis
Convivæ stygli, quorum intermixta sedebat
Turba ingens, redimita ederis, taxoque nigranti,
Exeruere atras immundo sanguine linguas.
Tertia sed postquàm cælo vox clarior acta,
Non tulit ultra Erebus nomen; ventoque coorto,
Omnia diffugére repentè, ut fumus in auras.
Tunc ora attollens Agar fusco aëre vidit
Nigro in equo fugientem equitem, volucrique dracone

In-

Invectam comitem sagam per inania ferri:
Tum meminit monstri horrendi, quod Parthenis olim
Præscia fatidico prædixerat ore fugandum:
Quæ loca? quod spectrum? vultu exanimata popoſcit.
Non hæc tempus, ait ductor: jam summa peracta
Inde ſcies. Extrema vocant me juſſa Tonantis,
Hic ore exanguem divus peregrinus agreſtem,
Ignaram eventûs, umbroſo in calle reliquit:
Atque hanc carpe viam, dixit, quæ certa Puellæ
Obvia ſub noctem reduci veſtigia junget.
Sic ait: ipſe autem ſubiit penetralia terræ
Promiſſi memor; & ſuperas evexit ad auras
Infantum exiguas animas, quas vallis opacæ
Abdidit in latebris: exin Jordanis ad amnem,
Ad Puerum vatem roſeis ſe contulit alis.
Et jam dulce iter exactum, finemque laborum
Adventare queror. Meus inter carmina jam Sol
Paulatim cadit, & laſſis ſuperinjicit umbram,
Otiaque indicit, & longa ſilentia muſis.
Quas tibi, Diva Parens, referam ſanctiſſima grates,
Quæ me jam tandem, tenui vaſta æquora lembo
Sulcantem, in portum deduxeris; haſque canenti
Obtuleris mihi delicias, ſolatia feſſo,
Quandiu in hâc exul mortali demoror umbrâ?
Heu! nunc orba ſinis mihi plectra, amiſſaque plorant
Otia mœrentes juga per deſerta Camœnæ!
At, quando hæc operis meta, atque hic terminus hæret,
Carminibuſque meis extremùm te alloquor, alma
Nazari; per duros quos paſſa hucuſque labores,
Per-

Perque tuum inventū Puerum; quem læta reduces
Quamprimùm in patrias ædes; ò rebus in arctis
Unica spes, ægrisque salus mortalibus, audi
Servatas hucusque preces, supremaque vota.
Aspice terrarum quantum gemino regat orbe,
Quà cadit, exoriturque dies, Regnator Iberi
Carolus. Huic sobolem conjunctis orbis uterque
Fletibus implorat. Populorum flexa rogantum,
O Diva Hesperiæ custos, tutelaque regum
Austriadum, sceptri hæredem impertire querelis.
Tuque (a) novæ uxori, quæ nunc maria aspera tranat,
Partheni, stella maris, cui venti & nubila parent;
Sterne æquor placidum, tempestatesque coërce.
Huc ò deinde, Parens, oculos mitissima verte
Romulidum ad Regem, tenerâ jam sceptra gerentem
Bina manu. Odrysii crescentem in fata tyranni
Augustum Puerum serva. Magni ille parentis
Fortia facta, animi non eluctabile robur
Rebus in adversis, æquam inter prospera mentem,
Synceramque fidem primis meditetur ab annis.
Aspice postremò scissam latè undique bellis
Europam, miserasque urbes data pabula flammis:
Tu potes hanc atram nutu sedare procellam,
Et simul invicti Leopoldi Cæsaris armis
Fræna recusantem penitus submittere Thracem:
Romuleo ut tandem è solio (b) Pater atq; Sacerdos
Maximus, Adriaci decus immortale Senatûs,
Cernat adoratum nomen circùm undique JESU,
Pacatosque dies, atque unum Pastor ovile.
Hæc precor, hæc supplex extremo carmine posco.

In-

(a) *Maria Anna Neoburgensis.*
(b) *Alexand. VIII. Pont. Max.*

Interea, quòd restat adhuc, mihi proxima ripæ
Dirige vela ratis, Virgo; Tu suffice puppi
(Namque parum superest) vicina in littora ventos:
Ergo in delubro Augusto, Solymeïâ in urbe,
Turbam inter strepitumque Puer regnator Olympi
Concilio intererat magno. Tum forte, coactis
Patribus & populo; (ut series atque o rdo ferebat
Commenti sacri) Hebdomadas Danielis aheno
E rostro Azarias interpres rite docebat.
Forte autem præsens aderat sublimis in altâ
Sede Arimathensis Joseph: isque, ora frequentis
Dum populi lustrat, stantem è regione Puellum
Cœlestem vidit; fixisque obtutibus amens,
Attonitusque, diuque silens, immobilis hæsit.
Nec minùs interea vultu stupefactus eodem
Mentis inops, faciem, vestes, & singula mirans
Longævus juxta (a) senior pendebat ab ore.
Hunc cubito tangens comitem, laterique propinquū,
Lęvâ ante ora manu positâ, vicinus ad aurem,
Sic Arimathensis submissâ voce locutus.
Aspicis illum, oculis, & crine, & jänthino amictu
Insignem puerum, strata inter palmea, sacris
Intentum dictis? Proh Divûm abscondita miris
Arcana in tenebris! Hunc ipsum (sydera testor,
Atquę adyta hæc, sanctosque lares) hunc prorsus
eundem,
Nusquam aliàs visum, noctu per somnia vidi:
Atque adeò demens feror, ut nova somnia credam
Hæc eadem, quæ nunc oculis præsentia cerno.
Ille videbatur malefidæ ante ora cavernæ
Ludere, dumque manum rimis insertat opacis,
Illic tellure abstrusum irritaverat anguem.
(Nam digitos fortè intulerat quà regulus ingens
Abdi-

(a) *Nicodemus*.

Abdiderat sese) egressumque repentè resiigis
Attollentem iras: Procul o procul, undiq; agrestum
Conclamat trepidè vicinia vocibus hydrum
Longè absterrentum. Cùm denique in ardua pennas
Improvisò humeris natas (mirabile visu)
Explicuit cœlo Puer, elusoque colubro,
Longo intervallo liquidum per inane volabat.
Ipse oculis tractu ingenti cursuque sequebar;
Cùm demum aëriæ frondoso in vertice palmæ,
Ceu volucris sublata metu, quam terruit auceps,
Constitit. At genitrix clamoribus excita longè,
Perque viam pede nixa super, cæsoque cruento
Prædone, infelix aderat; sed corpore toto
Densa inter folia abstrusis pulcherrimus infans
Se circùm plumis obstrictum incluserat albis,
Nec poterat cerni. Finem eventumque tueri
Ut cuperem, potes ipse animo tibi fingere. Somnus
Heu me deseruit, trepidum quò talia demum
Desierint. Sic ille. Senex tunc alter ad axem
Sustulit ora, manusque ambas; post multaque vocem
Vix tandem expediit: Deus est, Deus abditus isto
Certè, ait, in nodo. Somnus quà desiit, inquit,
Hic tuus, hinc nexu arcano meus incipit. Ipse
Pennigeri Infantis (quando hæc tibi cura relicta)
Successum referam. Per scabri corticis ambo
Ardua connixi genibus, manibusque prehensum
Amplexi truncum, valido luctamine; tandem
Ægrè, vi multà, in ramos evasimus altos.
Heu pietas! Geminis alis utrinque reductis,
Vidimus exanguem faciem, respersaque vivo
Sanguine membra: latus longo trajecerat illi
Rusticus infixo venabulo: &c, hei mihi! squalens

Pen-

Pendebat niveo ex humero pulcherrima cervix!
Nos Puerum in prato exanimem distendimus inter
Purpureos flores, & hiantia vulnera rivo
Lavimus; inde, ut erat, ferali in sindone Matri
Ploranti tulimus. Tres illic crine soluto
Lugebant mœstæ comites, quæ myrrhina odori
Vascula contulerant aloës; interque dolentum
Fœmineas voces, luctusque reliquimus. Hic me
Heu pariter lassum tristissima liquit imago.
Talibus inter se dictis miranda vicissim
Ore susurrabant ambo, lacrymasque ciebant.
Ecce autem interea Mater, quæ denique fessis
Cum sociis, spatio emenso, delubra subibat,
Sollicita explorans oculis sua pignora. Vestes,
Et capitis velum, & fletûs vestigia, prorsus
Talia cernere erat præsenti, qualia somnus
Pinxerat. Obstupuere senes magis: illico visa
Ora recognoscunt memores: En illa, tremendum
Quæ pede calcarat serpentem: En illa, peremptum
Cui nos detulimus natum. Flagrabat uterque
Quamprimùm affari peregrinos: atque, ubi tandem
Interpres legis longo post plurima finem
Eloquio imposuit, convenere illico Natum;
Et genus, atque iter, & nomen, patriamque rogabant.
Adfuit ipse etiam cano venerabilis ore
Azarias pater, admirans responsa loquentis;
Et multùm illacrymans senior bonus, indolis almæ
Vim promptam variâ circùm ire indagine gaudet.
Quin etiam hebdomadas Danielis, themata nuper
Proposita, ac discussa palàm, scitarier ausus.
Cui Puer ætherius cælesti in luce refulgens
Sic turbâ in mediâ fatus: *Jam temporis ætas*
Præfixa hebdomadum venit, quâ victima Sanctus
Occi-

Occidendus; & hunc vestris in collibus Arbos
Funerea excipiet. Vestrûm par nobile rite
Exequias solvet. Post hæc vastatio, luctus,
Et populi excidium. Nostri hæc oracula vatis.
Sic ait: obstupuere omnes; stetit ipse sacerdos
Attonitus dictis. Hesternæ somnia noctis
Agnôvere senes: Hic est Puer ille cruentus:
Hæc erit illa Arbor; nosque, ut reor, ultimus iste
Poscit honos tumuli. Subitus circumstetit horror
Perculsas mentes: comites sese addere furtim,
Atque oculis servare juvat vestigia longè;
Quò tendant, quò se demum tanta omina vertant.
  Ergo age, qui reditus fuerit, queis versaque miris
Ultima scena modis, utque alta arcana retecta,
Ostensusque Puer, finis, pretiumque laborum.
  Nox erat, & lunam nubes incluserat atra;
Necdum Parthenidis custos, Jesseaque Virgo,
Debboraque atque Agar profuga, & Susanna redibant.
Nazaridum vulgus jam tristia volvere secum
Cœperat auguria, atque illas quoque per loca vasta
Dispersas; pluviisque auctos sine pontibus amnes,
Abruptasque vias imbri, noctemque timebant.
Augerique magis cura, intendentibus atris
Se cœlo tenebris; mœstique extra oppida, opaco
Sub dio, ancipites stabant. Ubi plurima verò
Irrita nox fluxit, nec jam spes ulla videndi,
Et latè loca cuncta silent; quis tristia fando
Lamenta, & gemitus, desperantumve querelas
Explicet? Hîc Jesse, hîc Ammon, hîc crine soluto
Dina gemens, & pulchra Esther, innuptaque Zambris,
Et senior Jonas, Jericuntaque, Elisaque plorans;
Luctus erat, qualis tecto cùm mater, & orba

Spon-

Sponsa recens funus plorant, sponsique cadaver
Ædibus effertur. Non si ferus irruat hostis
Vastator, tantus se tollat clamor ad auras:
Ecce autem hos inter questus fax visa per umbram
Adventare procul, quam multo lumine clarus
Pelliceâ hirsutus zonâ puer igne ferebat
Flammantem largo; faciesque humerique nitebant
Eminus, atque sinus, atque ora. Ut Phosphorus axe
Pingitur auroræ, roseis anteire quadrigis,
Purpureamque aperire diem mortalibus ægris:
Haud secus auratâ Præcursor Numinis atram
Findebat noctem faculâ; voxque claraque cœpit
Audiri longè. Huc illum deduxerat Ales
Aëre sublatum, per opaca silentia noctis,
Lucem allaturum, & mœstæ solatia genti.
Jamque aderat propiùs, roseoque hæc ore locutus:
Quid verò hic tristes flendo consumitis horas?
Nec subit interea redeunti occurrere Matri,
Quæ Jesum revehit? Vobis huc nuncius adsum
Numinis inventi. Simul hæc, simul igne coruscam
Obvertit cedrinam tędam, turbæque præibat;
Perque viam, magicas ut nuper solverit Agar
Insidias, utque arma priùs Juditha Gehennæ
Fuderit, utque eadem thalamis adjuncta supernis;
Tum Pueri absentis miranda arcana docebat.
Protinus auditu litui, & lux eminus ardens
Visa per obscuras multo igne incedere frondes.
Zacharides jussit turbam discedere utrinque
Partitam ordinibus longis; duxque agminis ipse,
Instructorque ibat medius; spatioque relicto
Hinc atque inde, viam Matri, Pueroque parabat:
Tum patrium intonuit nemorosa per avia carmen,
Adventante Deo: visi subsidere colles

Pal-

Palmiferi, trepidare metu, tremere omnia circùm.
Principiò labarum cœleste apparuit hastâ
Defixum ingenti, quam princeps sustinet ales,
Inter clara tubæ præuntis carmina. Centum
Hinc atque hinc aderant, ceris ardentibus, ostro
Et bysso insignes juvenes. Comitantur euntes
Nazaridum exigui manes, quos funere quondam
Sustulit Herodes, quibus omnibus igne flagrantes
In dextris faculæ. Vestes, & vulnera, & ora,
Atque illas ipsas chlamydes, quas utraque nerat;
Continuò agnovit Rachel, atque anxia Dina:
Benonem illa suum; pulchrum videt altera Eberū;
Quos longùm flerant: Bis septem ponè canistris
Purpureas fundunt violas, nimbosque rosarum
Infantes alii; rubet omnis semita flore.
At victrix gressus per candida serta ferebat,
Auratâ insignis pallâ victricis imago
Judithæ, cui peplum humeris, atque anulus ardens
In digito. Hinc lassæ matres, sociæque viarum
Debbora, Susanna, atque Agar; inde ordine longo
Purpureæ chlamydes, vexilla, argentea scuta,
Militiæ ætheriæ species, hastata juventus.
Quis pompam illius noctis, lucemque renarret?
Insonuere repentè tubæ, quo murmure ripæ,
Et pulsi colles responsant: audiit æris
Horrendum carmen Tenechos, nemorosaque Hiebla,
Et Lyde, & Marehon, & proxima nubibus Herme:
Ecce autem hos inter plausus Amor inclytus ibat;
Qui super alta ingens umbella holoserica pictis
Sex agitur suffulta hastis, geminique Hierarchæ
Thuricremum lentis alternant jactibus aurum.
Dextra tibi nodo, Genitrix, implexa tenaci,
Haud iterum fugitura; tibi manus altera nexu
Strin-

Stringitur, alme senex. Campi, nemora avia, valles
Carminibus vatum resonant; O splendor Olympi!
O lux in tenebris exorta! ò Legifer orbis
Expectate diu! ò nostros miserate labores!
Parce Pater, parce Omnipotens. Mens omnibus oestro
Afflatur divo, Regemque, Hominemque, Deumque,
Paciferumque vocant, & sanctum Numen adorant.
Quaque iter est, ramos curvat subeuntibus arbos:
Desuper omnigenûm cernuntur nubila Divûm
Plena choris. Alto Pater ipse è culmine Mundi
Aspicit è solio reduces; atque omnis ab astris
Cælestum populus, portas quoque, tectaque summa,
Et muros pagi, & turres insederat. Ipse
Ætherios inter comites pulcherrimus omnes,
Hoste triumphato, Jessæus it Puer; instar
Syderis eoi; signant vestigia achanti,
Mixtaque parthenio bellis, convolvolus, iris;
Et crocei flores campi. Sic ille redibat;
Nazareisque suis, post tot discrimina, lucem
Auroramque, redux materna in tecta ferebat.

FINIS.